59.

శ్రీ

శ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రతనయరత్న

శ్రీరఙ్గేశపురోహితః

శ్రీపరాశరభట్టారకప్రణీతః

సంసృతిచక్రభ్రామ్యమాణ

జన్తుసన్తతరక్షణవిచక్షణః

శ్రీగుణరత్నకోశః

శ్రీవత్సకులతిలక కన్దాడ వీరరాఘవాచార్య

ప్రణీతవ్యాఖ్యానసహితః

ఉ. శ్రీమాన్. ము. కి. రంగాచార్య పరిశోధితస్సన్.

చెన్ననగర్యామ్

శ్రీనికేతనాఖ్యముద్రాక్షరశాలాయామ్

తురీయవారమ్ముద్రితమ్.

1910

శ్రీవైష్ణవ సాంప్రదాయ గ్రంథ విక్రయజాబితా.

గ్రంథము		రూ.	అ.	పై.
పెరియతిరుమొళి వ్యాఖ్యానమ్	...	౫	౦	౦
నాలాయిరదివ్యప్రబన్ధమ్ మూలం	...	౨	౮	౦
ముదలాయిరమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెరియతిరుమొళి ,,	...	౦	౧౨	౦
తిరువాయ్మొళి, నూత్తందాదిసహా	...	౦	౧౨	౦
ఇయఱ్పా మూలం	...	౦	౧౦	౦
అష్టాదశరహస్యములు నిగమనప్పడితో	...	౧	౪	౦
అష్టాదశరహస్యములు కిత్తాను బైండు	...	౦	౧౦	౦
పంచస్తవ వ్యాఖ్యానమ్ ,,	...	౦	౧౨	౦
పెద్దస్తోత్రపాఠములు ,,	...	౧	౦	౦
చిన్నస్తోత్రపాఠములు (౪౪ స్తోత్రములు)	...	౦	౪	౦
నిత్యానుసంధానము కిత్తాను బైండు	...	౦	౬	౦
నిత్యానుసంధానమునకు ప్రతిపదటీకాతాత్పర్యసహితం		౨	౪	౦
శ్రీయామునవందారుస్తోత్రం టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౫	౦
తిరుమాలై వ్యాఖ్యానమ్	...	౬	౮	౦
తిరుప్పావై, పెరియవాచ్చాన్పిళ్ళైసాయించిన మువ్వాయిరప్పడి వ్యాఖ్యానము స్వాపదేశము పటములు లేక		౧	౦	౦
తిరుప్పావై టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౩	౦
తిరుపల్లాండు, తిరుప్పళ్ళియెళుచ్చి, తిరుప్పావై మూలమ్		౦	౧	౦
శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానమ్	...	౦	౪	౦
చతుశ్శ్లోకీవ్యాఖ్యానమ్	..	౦	౧	౬

తిరుప్పల్లాండు టీకాతాత్పర్యం	...	౦	౨
యతిరాజవింశతి వ్యాఖ్యానం	...	౦	౨
సవ్యాఖ్యానం తత్వత్రయంపటముతో	...	౧	౦
పెరియతిరుముడియడైవు	...	౦	౪
తిరుక్కోట్టియూరునంబి మొదలగువారు సాయించిన కట్టిరహస్యములు (౧౫)	...	౦	౪
నూటయెనిమిది తిరుపతుల వైభవము	...	౦	౧
శ్రీరఙ్గరాజ, శ్రీవేఙ్కటేశ, మొదలగు (౧౬) సుప్రభాతములు		౦	౧
వరవరమునిశతకమ్, శ్లోకద్వయమ్ పరత్వాది పఞ్చకమ్, జితన్తాస్తోత్రమ్, శ్రీరంగరాజవింశతిః శ్రీపరాఙ్కుశపఞ్చవింశతిః		౦	౧
ముకున్దమాలా దేవరాజాష్టకమ్ కృష్ణాష్టకమ్ వీటికితాత్పర్యము		౦	౧
శ్రీయుడయవరుల చరిత్ర, యతిరాజ వింశతి ప్రతిపదటీకతో		౦	౧
వాక్యగురు పరంపరై	...	౦	౧
శ్రీవిష్ణుసహస్రనామములు	...	౦	౨
ఉడయవరుల తిరుమంజన కట్టియమ్	...	౦	౦
తిరుమాలై తిరుమంత్రం తిరుమల తిరువల్లిక్కేణి విషయముల తిరుమొళులు	...	౦	౧
యమకరత్నాకరం	...	౩	౧
తిరుప్పల్లాండు వ్యాఖ్యానం	...	౦	౧౦
తిరుకుఱుందాండగం, తిరునెడుందాండగం వ్యాఖ్యానము		౨	౧౨
తిరువిరుత్తమ్ వ్యాఖ్యానం ద్వయసహితం ఉరై ప్రతిపద తాత్పర్యముతో	...	౩	౦
ఇయఱ్పావ్యాఖ్యానమ్ సంపుటములు ౩-కి	...	౬	౦
రామానుజనూఱ్ఱన్దాది ప్రతిపదటీకతో	...	౦	౧౦

రామానుజనూఱ్ఱన్దాది వ్యాఖ్యానము	...	౩	౦	౦
తిరువాయ్మొఴి ప్రతిపదటీకాతో	...	౩	౦	౦
శ్రీవచనభూషణమ్, మనవాళమామునిగళ్ వ్యాఖ్యానం		౨	౦	౦
తెనుగు గురుపరంపర వచనము	...	౧	౮	౦
ఆఱాయిరప్పడి గురుపరంపర ప్రమాణతిరట్టు సహితము		౩	౦	౦
శ్రీవచనరామాయణము	...	౦	౮	౦
శ్రీభగవద్గీతా ప్రతిపదటీకా తాత్పర్యం విశ్వరూపపటముతో		౧	౮	౦

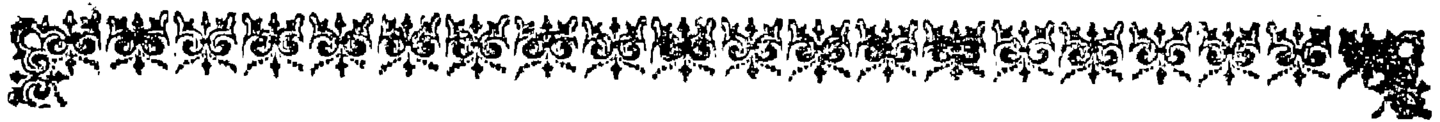
శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

భగవద్విషయగ్రంథ ప్రసిద్ధపత్రిక.

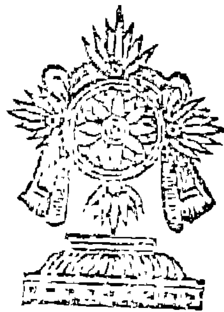
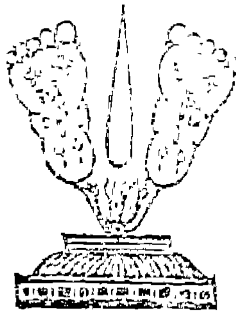
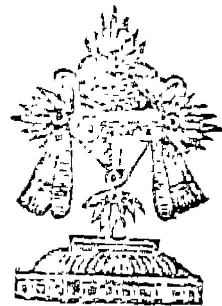
ప్రపన్నజనకూటస్థులును జ్ఞానసంపన్నులని ప్రసిద్ధి జెందిన మహాప్రభావ సంపన్నులగు నమ్మాళ్వారు గారి భగవదనుభవరూపమగునట్టి ద్రావిడవేద సారమైన "తిరువాయ్మొఴి" ఈ గ్రంథము తత్పూర్వము సంప్రదాయాను సారముగా ౧౬ వ్యాఖ్యానములతో ముద్రించిన మొదటిపత్తు బయిండుతో క్రయం రూ ౬. రెండవపత్తు మొదలు సంచికలుగా వెలువడుచుండును. వలయువారు మాకువ్రాసి అన్ని వివరములు తెలుసుకొనవచ్చును.

☞ ఇవిగాక వారువారు కోరెడు సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములున్ను చూడామణి సర్వముహూర్త పంచాంగమున్ను ఆర్డరుపంపించి తెప్పించుకొనవచ్చును పైవిలాసముమాత్రం జిలుగులేక వ్రాయవలెను.

ప్రొ- రామానుజులునాయుడు కొమారుడు,
ప్రొ- వేంకటకృష్ణసామినాయుడు.
శ్రీవైష్ణవ సంప్రదాయ గ్రంథవిక్రయశాల
నెం 6, వినాయకమొదలివీధి, సాహుకార్‌పేట, మద్రాసు.

శ్రీః

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః

శ్రీమత్యై శ్రీరఙ్గనాయక్యై నమః,

సవ్యాఖ్యాన శ్రీగుణరత్నకోశః.

అవతారికా; శ్రీమత్కూరకుల పయఃపారావారసుధాకరః శ్రీమద్రామానుజమునీన్ద్ర కృపాలబ్ధ శ్రీభాష్యాది ప్రబన్ధపరిచయ మహిమోల్లాసబుద్ధిః ద్రవిడోప నిషద్గమ్భీరాశయవివరణ శ్రీరఙ్గరాజ కమలాపతిలాలితః శ్రీరఙ్గనాథ దివ్యాజ్ఞాలబ్ధ పరాశరభట్టారక నామధేయః కైశిక పురాణశ్రవణ సముదితమహిమోల్లాస భాసురరఙ్గరమణ కరుణాప్రసాద సమాసాదిత బ్రహ్మరథవైభవః యతివర చరణామ్భోరుహప్రవణాన్తేవాసిజనాగ్రేసర కూరేశతనూభవః సకల శాస్త్రవిదగ్రేసరః శ్రీభట్టాఖ్యదేశికః నిఖిల జగదుదయ విభవలయలీలాశాలి భగవత్ప్రియసఖభూతాం శ్రియం తత్కృత మహోపకారాతిశయానుసన్ధానేన దయావాత్సల్యాది గుణాతిశయ పరిశీలనేన స్తోతుకామః ప్రారిప్సిత గ్రన్థ నిర్విఘ్న పరిసమాప్త్యర్థం శిష్టాచారపరమ్పరాప్రాప్తం మఙ్గళమాచరం స్తామేవ స్తౌతి|| ... ...

ప్రతిజ్ఞా ! శ్రీగురుపఙ్క్తి పాదసరసీరుహ సంవినత శ్రీగుణరత్నకోశ వివృతిం వసుధాంశ్యభిఖ్యామ్ । శ్రీనగ దేశికేన్ద్రవినయ శ్రుతవాత్స్యకుల శ్రీ యుత వీరరాఘవ గురుర్వ్యరచో హితదామ్॥ ... ... *

శ్రీమన్మహాభారతవంశ విశుద్ధవృత్తముక్తామణి స్సకల శాస్త్రవిదగ్రగణ్యః భట్టారకో విరచయన్ గుణరత్నకోశ స్తోత్రం శ్రియో నమతి తామిహ విఘ్నశాన్త్యై॥ శ్రియాయితి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియై సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనం హరేః ।
అఙ్గీకారిభిరాలోకైః సార్థయన్త్యై కృతోఽఞ్జలిః॥ ౨॥

వ్యాఖ్యానమ్॥ (హరేః) హరతి పరిహరతి స్వాసంశ్లిష్టం కరోతి పాప్మన ఇతి హరిః * అపహతపాప్మేతి శ్రుతేః అనేన హేయగుణప్రతిభటత్వముక్తం భవతి. హరత్యాశ్రితపాపానితి వా హరిః * హరిర్హరతి పాపానీతి స్మృతేః, అనేనాశ్రితానాం స్వప్రాప్తివిరోధి సర్వపాపహరణోక్త్యా మోక్షప్రదత్వం, పాపహరణస్య తద్జ్ఞాన తన్నివర్తక కృపాక్షమాది సాపేక్షత్వేన కల్యాణగుణాకరత్వం చ ఫలితమ్. హరతి సర్వం స్వవశీకరోతీతి వా హరిః * సర్వస్య వశీ * యుక్తా కామగమానసీతి శ్రుతిస్మృత్యోస్సద్భావాత్: వశీత్యస్య సర్వం వశే యస్యాస్తీతి శ్రుతప్రకాశికాచార్యైర్వ్యాఖ్యానం కృతమ్; అనేనోభయ విభూతిత్రాణ గిన్నకితః * హరిం హరన్తమనుయన్తి దేవాః * బ్రహ్మాణమీశం రుద్రం చ యమం వరుణమేవ చ - ప్రసహ్య హరతే యస్మాత్ తస్మాద్ధరిరిహోచ్యతే, ఇతి శ్రుతిస్మృతిభ్యాం భగవతః సర్వస్మాత్పరత్వం, సర్వదేవనియన్తృత్వం చ సిద్ధమ్. తస్య (సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనమ్) అత్ర (చిదచి) చ్ఛబ్దాభ్యాం * అచిదవిశేషితాన్ ప్రళయసీమని సంసరతః కరణకళేబరై

ఘటయితుం దయమానమనాః - వరదనిజేచ్ఛాధీనైవ పరవాసనకార్గ్య ప్రకృతిం
మహదభిమాన భూతకరణావిశేషకారకణీభిర్వ్యక్త స్పష్టియోగ్య సంసారిచేతన
మిశ్రసత్త్వేగృహ్యతే. (సమస్త) శబ్దేన బ్రహ్మాదిపిపీలికాన్తం చేతనజా
తమ్, చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకం ప్రకృతితత్కార్యజాతఞ్చ వివక్షితమ్ తేషాం
సమస్తచిదచితాం (విధానం) కరణకళేబర యోజనలక్షణా, తదర్థం మహద
హంకారభూత కరణగ్రామోత్పాదనలక్షణాచ సృష్టిస్థితిలయయోరప్య
తదుపలక్షణమ్ । యద్వా - సమస్తచిదచితాం బద్ధముక్తనిత్యరూపాణాం
చేతనానాం శుద్ధసత్త్వమిశ్రసత్త్వసత్త్వశూన్యలక్షణానామచేతనానాంచ(విధా
నం) * ఇచ్ఛాత ఏవ తవ విశ్వపదార్థసత్తానిత్యం ప్రియాస్తవతు కేచన
తేహి నిత్యా ఇతి శ్రీవత్సాఙ్క శ్రీసూక్తిప్రకారేణ భగవతో నిత్యేచ్ఛయా
నిత్యసూరీణాం నిత్యాసఙ్కుచితజ్ఞానతయా సఙ్కల్పనమ్; ముక్తానామావిర్భా
వాపహత పాప్మత్వాదిగుణాష్టకతయా సఙ్కల్పనమ్; బద్ధానాంకరణాది
ప్రదాన కర్మతారతమ్యజ్ఞానోత్పాదనాదిచ; ఏవం చేతనవిషయే విధానం వేది
తవ్యమ్ । అచేతనవిషయేషు శుద్ధసత్త్వస్య స్వేచ్ఛయా నిత్యవిభూతౌ విమాన
గోపురమణ్డపప్రాసాదరూపేణ పరిణమయితృత్వమ్ । మిశ్రసత్త్వస్య సంసారి
చేతనాన్ప్రతిభోగ్య భోగోపకరణ భోగస్థానరూపేణాణ్డతదావరణ చతు
ర్దశభువన సమస్త దేహేన్ద్రియాది రూపేణ ఉత్పాదనమ్ । సత్త్వశూన్యస్య
కాలస్య చేతనకర్మానుగుణ్యేన కలా కాష్ఠా ముహూర్త యామ దిన పక్ష
మాసాయన సంవత్సరాది రూపేణ పరిణమయితృత్వంచ విధానమ్ । శ్రీ
(వ్యసనమ్) ఆశ్రితనివేశమాయాసంవా ఆఙ్గీకార ఏషామ నీత్యఙ్గీకారణః; స్త్రైర
ఙ్గీకార సూచకైకరోర్థః (అలౌకైః) కటాక్షైః * స్మితవికసితగణ్డం ప్రీతి వి
భ్రాన్తనేత్రం ముఖముపనయన్తి స్పష్టహాసాట్టసీతేత నన్దయశనలీలస్తైః వాఙ్గీ
కారసూచ్యతే । నతు *పూర్ణోక్తౌ దక్షిణాపథా ఇతివదేవమేవ కార్యమితి

స్పష్టోక్త్యేత్యర్థః । (సార్థయన్త్యై) స్వానుమోదేన సఫలం కుర్వత్యై స్వాను
మోదాజననే హరేర్జగత్సృష్ట్యాది లీలావిరసాస్యాత్॥ తదుక్తం శ్రీస్తవే *
శ్రీర్దేవీయం ఖలు నాన్యథాస్య రసదా స్యాద్దైకరస్యాత్తయేతి ॥ అనేన భగవత
ఏవ జగజ్జన్మాదికారణత్వమ్ । శ్రియస్తు తదనుమోదేన తదుత్తమ్భకత్వమాత్రం
సూచితమ్। ఏవం పరత్వముక్తమ్. సౌలభ్యమాహ (శ్రియా) ఇతి। (శ్రియై)
తత్తత్పురుషార్థలాభాయ సర్వసంశ్రయణీయాయై శ్రీరఙ్గనాయక్యై । అత్ర
శ్రీశబ్దస్యషోఢా వ్యుత్పత్తిర్ద్రష్టవ్యా। తతో ఘటకత్వసిద్ధిః । వ్యుత్పత్తిషట్కంచ
మదీయే శ్రీగుణసుధాసార లహరీస్తోత్రే ప్రదర్శితమ్ * శ్రితాస్యన్యైస్స్వసేవ్యే
శ్రయసి రమణం సంశ్రితగిరశ్శృణోషి ప్రేయాంసం శ్రితజనవచశ్శ్రావయసి
చ । శృణాస్యేతద్దోషాన్ జనని నిఖిలాన్ సర్వజగతీం గుణైశ్శ్రీణాసిత్వం
తదిహ భవతీం శ్రీరితి విదురితి. (అఞ్జలిః) స్వశేషత్వసూచకస్సుకరః క్షిప్రప్రసా
దహేతుశ్చ * అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షిప్రం దేవప్రసాదినీత్యుక్తేః. (కృతః)
కృతో భవతి మమేతి శేషః । అత్ర 'హరే సమస్తచిదచిద్విధాన వ్యసనమా
లోకైస్సార్థయన్త్యై' ఇతి వస్తునా యథాకస్య చిత్ప్రభోః ప్రీత్యై కేనచిత్ప్రియతమ
సాధ్యే కర్మణి కృతే ప్రభుణా తద్దర్శన తదనుమోదనే చ కృతే కర్తుర్మహానన్దో
భవతి, తథా సమస్తచిదచిద్విధానవ్యసనినో హరేరపి తత్ప్రియతమశ్రియా దర్శ
నేనానుమోదితే తస్యాపి మహానన్దో భవతీతి వస్తుధ్వన్యత ఇత్యస్య స్తోత్రస్యోత్త
మత్వం సూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానతాయాం తత్రోత్తమమునాహ్యృతమితి లక్షణాత్।
అఞ్జలిరితి కమలముకుళాకార కరతలయుగళ సంయోగరూపాఞ్జల్యుక్త్యా కాయిక
నమస్కారః; కృత ఇతి వాచా తదనువాదేన వాచికనమస్కారః; మనసి
పూర్వోవాగుత్తర ఇతి మనః ప్రసరణపూర్వకత్వాద్వాచో మానసిక నమస్కా
రశ్చ కృత ఇతి మన్తవ్యమ్। మఙ్గళారమ్భసమ్భవాయ స్తోత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగః।

*దేవతావాచకాశ్శబ్దా యే చ భద్రాదివాచకాః । తే సర్వే నైవ నిన్ద్యాస్స్యుర్లిపితో గణతో౽పి వా ఇత్యుక్తేరాదౌ రోగఫలకజగణప్రయోగదోషో నేతి ధ్యేయమ్॥ ౧.

అవ ; మహాప్రబన్ధనిర్మాణే విఘ్నభూయస్త్వశఙ్కయా తన్నివృత్త్యై మఙ్గళబాహుళ్యాయ దేవతావిశేషకథనే సుకరోపాయం నమస్కారాఙ్గ మఙ్గళాన్తరమాచరత్యుల్లాసేతి॥

మూ॥ ఉల్లాసపల్లవితపాలితసప్తలోకీ నిర్వాహకోరకితనే
మకటాక్షలీలామ్ । శ్రీరఙ్గహర్మ్యతలమఙ్గళదీపరేఖాం
శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం శ్రియమాశ్రయామః॥ ౨॥

వ్యా॥ అత్ర ఉల్లాసపదాన్వయాయ సప్తలోక్యా ఇతి షష్ఠ్యన్తం పదం లభ్యతే। తథా చ సప్తలోక్యాః (ఉల్లాసేన) ఉదయేన (పల్లవితా) సఞ్జాతపల్లవా (పాలితాయాః) రక్షితాయాః (సప్తలోక్యాః) నిర్వాహేణ స్థిత్యా (కోరకితా) సఞ్జాతకోరకా; పల్లవితకోరకితేత్యుభయత్రాపి * తదస్య సఞ్జాతమితి తారకాదిత్వాదితచ్ప్రత్యయః । (నేమకటాక్షో) ర్ధవీక్షణం* నేమ ఇత్యర్ధ ఇతి సిద్ధాన్తకౌముద్యామ్: తస్య తథాభూతా (లీలా) విలాసో యస్యాస్తామ్। ఉల్లాసపల్లవితేత్యనేన లక్ష్మీకటాక్షలీలాయా జగదుత్పత్తిప్రాక్కాలాపేక్షయా భూయస్త్వమ్। నిర్వాహకోరకితేత్యనేనోత్పన్నజగత్స్థితిజనితహర్షేణ తతో౽పి భూయస్త్వం చ గమ్యతే। అనేన లక్ష్మ్యా జగదుత్పత్తిస్థితిప్రయోజకత్వముక్తమ్। తతశ్చ పరత్వం ఫలితమ్। సౌలభ్యమాహ (శ్రీరఙ్గేతి)। శ్రీరఙ్గదివ్యనగరే (హర్మ్యతలస్య) దివ్యవిమానప్రదేశస్య శ్రీరఙ్గాఖ్యదివ్యవిమానప్రదేశస్య వా (మఙ్గళదీపరేఖామ్) శోభనదీపకలికాం దీపకలికామివ శ్రీరఙ్గ

విమానాన్తర్గ ప్రకాశికామితి భావః । మఙ్గళత్వేనచ అదుష్టత్వాద్యోతనా
త్ప్రసిద్ధ దీపాపేక్షయా వ్యావృత్తిః । దీపరేఖామితౌజ్జ్వల్యంచద్యోత్యతే
(శ్రీరఙ్గరాజమహిషీం) శ్రీరఙ్గరాజేనసహ విశ్వరక్షణే కృతాభిషేకామ్*కృతాభి
షేకామహిషీత్యమరః॥ (శ్రియం) సర్వసమాశ్రయణీయాం లక్ష్మీం (ఆశ్రయా
మః) శరణంగచ్ఛామః । కటాక్షలేశలీలాకల్పిత జగదుత్పత్తిస్థితికాం సర్వసం
శ్రయణీయత్వాయ శ్రీరఙ్గేకృత నిత్యవాసాం శ్రీరఙ్గేశ్వరవల్లభాం అత ఏవ
శ్రియం శరణంగచ్ఛామ ఇతిభావః। అత్రసప్తలోక్యుత్పత్తిస్థిత్యోర్లక్ష్మీనేమ
కటాక్ష లీలాపల్లవకోరకత్వరూపణా తత్కటాక్షలీలాయాః లతాత్వ మర్థసిద్ధ
మితిసావయవరూపకమలఙ్కారః। ఏకదేశరూపణేసర్వరూపణమప్యర్థసిద్ధమ్
* ప్రౌఢమౌక్తికరుచస్సపయోముచాంబిన్దవః కుటజపుష్పబన్ధవః । విద్యుతాం
నభసి నాట్యమణ్డపే కుర్వతేస్మ కుసుమాఞ్జలిశ్రియమిత్యత్రపయోముచాం బిన్ద
వోనభసి నాట్యమణ్డపే కుసుమాఞ్జలి శ్రియం కుర్వత ఇత్యనేన విద్యుతాం
నటీనామిత్యర్థసిద్ధమితి సాహిత్యచిన్తామణికారోక్తేః॥ శ్రీరఙ్గహర్మ్యతల
మఙ్గళదీపరేఖామిత్యత్ర నిరవయవరూపకమలఙ్కార ఇతి సావయవనిరవ
యవరూపకయోస్సంసృష్టిః * భేదేనావస్థితిర్యేషాం సా సంసృష్టిరుదాహృ
తేతి లక్షణాత్॥ ... ౨॥

అవ; అథమఙ్గళభూయస్త్వసిద్ధ్యేవశ్లోకద్వయేన స్వస్మిన్ లక్ష్మీకటాక్ష
ప్రార్థనేనాశీర్వాదమఙ్గళమాచరతి అనుకలేతి। ... ...

మూ॥ అనుకలతనుకాఙ్క్షాలిఙ్గనారమ్భసమ్భృత్ప్రతిదిశభుజశాఖ
శ్రీసఖానోకహాద్ధిరే; స్తనసముగుళుచ్ఛ స్ఫారపుష్ప
ద్విరేఫా రచయతుమయిలక్ష్మీ కల్పవల్లీకటాక్షాః॥ ౩॥

వ్యా॥ (అనుకలమ్) అనుక్షణంఇదంపుష్యదితి ప్రకాశనేనేత్యోతి । తనుఃకా
ణ్డఇవ (తనుకాణ్డః) కాణ్డోదణ్డః * కాణ్డో(స్త్రీ)దణ్డబాణార్వవర్గావసరవారి
షుఇత్యమరః. తస్య (తనుకాణ్డ) స్యాలిఙ్గనారమ్భేణ(తనుకాణ్డేన) ఆలిఙ్గనా
రమ్భేవా (పుష్యన్తీ) ప్రకాశమానా; దిశాసుదిశాసు(ప్రతిదిశం)* అవ్యయం
విభక్తీతి సప్తమ్యర్థేవ్యయీభావః। సర్వాసుదిశాస్విత్యర్థః। భుజాశ్శాఖా ఇవ
(భుజశాఖాః) ప్రతిదిశంభుజశాఖాయస్యసతథోక్తః। శ్రియస్సఖా (శ్రీసఖః)
రాజాహ స్సఖిభ్యష్టజితిటచ్ప్రత్యయాన్తతయా శ్రీసఖశబ్దోకారాన్తః ।
శ్రీసఖఃఅనోకహఇవ (శ్రీసఖానోకహః) ప్రతిదిశభుజశాఖశ్చాసౌ శ్రీసఖానో
కహశ్చసతథోక్తః. తస్య (బుద్ధిః) జ్ఞానశక్త్యాదీనా మాత్మగుణానామౌజ్జ్వల్య
సౌన్దర్య సౌగన్ధ్య సౌకుమార్య లావణ్యాదీనాం విగ్రహగుణానాంచసమ్పత్;
అనుకల తనుకాణ్డాలిఙ్గనారమ్భ పుష్యన్తీ ప్రతిదిశ భుజశాఖ శ్రీసఖానోక
హర్ధిర్యస్యాస్సేతిబహువ్రీహిః. స్యాలిఙ్గనారమ్భప్రతిక్షణప్రకాశమానభగవత్స్వ
రూప రూపగుణ సమృద్ధిరిత్యర్థః। లక్ష్మీతనోర్గిశాణ్డోపమ్యాదార్జవం సూచి
తమ్। ప్రతిదిశశబ్దేనభగవద్భుజేషుచతుష్ట్వం, భుజాశ్శాఖా ఇవేత్యనేనభుజా
నాంశాఖోపమ్యాదాయతత్వం, వృత్తత్వఞ్చసూచితమ్ । శ్రీసఖఇత్యనేనసర్వ
స్వాత్సరత్వమ్, అనోకహఇత్యనేనశ్రీతనుకాణ్డాలిఙ్గనసుఖజనితం వైవశ్యంచ
ద్యోతితమ్। భగవతశ్శ్రీసఖఇతియాఖ్యా శ్రియోభగవత్స్వరూప నిరూపకత్వే
నచప్రయోగః। అనోకహఇతిభగవతి ఆనన్దనిర్భరత్వేన స్తబ్ధతయావస్థానాద్వృ
క్షోపమ్యమ్ * వృక్షఇవ స్తబ్ధో దివితిష్ఠత్యేక ఇతిశ్రుతేః. భవాభ్వశ్రాన్తవిశ్రా
న్తిపదత్వేనవా వృక్షోపమ్యమ్ * వాసుదేవతరుచ్ఛాయానాతి శీతానఘర్మదేతి
స్మృతేః ఏవంలక్ష్మ్యావిగ్రహసౌన్దర్యంస్వాధీనపతికత్వంచోక్తమ్। అథావయవ
సౌన్దర్యమాహ (స్తనయుగేతి) । స్తనాచనయుగేచ స్తనయుగనం (గుళుచ్ఛా)

గుచ్ఛౌ (స్ఫారపుష్పయో) ర్వికచపుష్పయోః (ద్విరేఫౌ) భ్రమరౌ స్ఫార
పుష్పద్విరేఫౌ; గుళుచ్ఛౌచ స్ఫారపుష్పద్విరేఫౌచ గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరే
ఫం; స్తననయనం గుళుచ్ఛస్ఫారపుష్పద్విరేఫమివ యస్యాస్సాతథోక్తా। స్తన
యోః గుళుచ్ఛౌపమ్యేన సౌన్దర్యం, నయనయోస్స్ఫారపుష్పౌపమ్యేన వికాసో
వైపుల్యంచ గమ్యతే । కనీనకయోర్ద్విరేఫౌపమ్యేన నైల్యస్నిగ్ధతే ద్యోత్యేతే।
లక్ష్మ్యాఃకల్పవల్లీవ (లక్ష్మీకల్పవల్లీ) పుష్పాదితుల్యావయవయోగేన సర్వాభీష్టప్రద
త్వేనచ లక్ష్మ్యాఃకల్పవల్ల్యౌపమ్యాత్ (మయి) స్తుత్యుద్యతే (కటాక్షాన్ రచయితు)
మాం కటాక్షలక్ష్యం కరోత్విత్యర్థః। అత్ర ఇవేత్యుపమావాచక ప్రయోగా
ద్వాచకలుప్తోపమాలఙ్కారః। నన్వత్ర తనౌ కాణ్డత్వరూపణం, తదాలిఙ్గనార
మ్భశోభిషు శ్రీశభుజేషు నానాదిగ్వ్యాపి శాఖాత్వరూపణం, తద్వతి శ్రీసఖే
వృక్షత్వరూపణం, స్తనయోః గుళుచ్ఛత్వరూపణం, సతారకనయనయోస్సభ్ర
మరవికచపుష్పత్వరూపణం, లక్ష్మ్యాం కల్పవల్లీత్వరూపణం చేతి సావయవరూప
కమేవాలంకారోఽస్తు; స్ఫుటత్వాచ్చారుతాతిశయావహత్వాచ్చేతి చేన్న । అర్థ
బాధే స్ఫుటత్వచారుతాతిశయావహత్వయోరకిఞ్చిత్కరత్వాత్ ।లక్ష్మీకల్పవల్లీ
కటాక్షాన్ రచయత్విత్యత్ర లక్ష్మ్యాం కల్పవల్లీత్వరూపణే కల్పవల్ల్యాః కటాక్షర
చనానుపపత్తేః । నహి లక్ష్మ్యా ఇవ కల్పవల్ల్యాః కటాక్షాస్సమ్భవన్తి స్థావరజాతీ
యత్వాత్ । నచ కల్పవల్ల్యాస్సర్వఫలప్రదత్వేన కటాక్షరచనమపి యుజ్యత ఇతి
వాచ్యమ్ । విచిత్రవసనాభరణాద్యపేక్షితప్రదత్వేపి తస్యాః కటాక్షసద్భా
వే మానాభావాదితిదిక్ ॥ నచ తదుపపత్త్యై పరిణామ ఏవాత్రాలఙ్కారోఽస్త్వితివా
చ్యమ్। తనుకాణ్డేత్యాదిసర్వవిశేషణవైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్ ।లక్ష్మీకల్పవల్లీతి విశేష్య
మాత్రే కటాక్షరచనౌచిత్యాయ పరిణామప్రాప్తేః।తస్మాద్వాచకలుప్తోపమైవా
లఙ్కార ఇతి తత్త్వమ్॥

3.

అవ॥ భగవత్స్థావరజఙ్గమతర తమభావ సృష్టినియామక భ్రూవిక్షేపా, శ్రుతిశిరసామపి పరతత్త్వసంశయనివర్తక పదరాగా, స్వభోగోపక్రమలీలాల్పీకృత భగవదైశ్వర్య రూప్యనిభవా, లక్ష్మీస్సుధా తరఙ్గాన్తరఙ్గైరపాఙ్గైరస్మానభిషిఞ్చత్విత్యాశాస్తేయ ద్భ్రూభఙ్గా ఇతి॥ ... *

మూ॥ యద్భ్రూభఙ్గాః ప్రమాణం స్థిరచరరచనా తార
తమ్యే మురారే ర్వేదాన్తా స్తత్త్వచిన్తాం మురభిదురసియ
త్పాదచిహ్నై స్తరన్తి। భోగోపోద్ఘాత కేళీ చులుకిత భగవ
ద్వైశ్వర్యానుభావా సా నశ్శ్రీరాస్తృణీతా మమృతల
హరిధీల ఙ్ఘనీయైరపాఙ్గైః ॥ ॥౪॥

వ్యా॥ (మురారే) ర్మురద్విషః శ్రీరఙ్గరాజస్య (స్థిరచరరచనాతారతమ్యే) స్థావరజఙ్గమసృష్టి నీచోచ్చభావే। స్థావరసృష్టౌ నీచోచ్చభావః - కల్పవృక్ష చన్దనరసాలాశ్వత్థ నారికేళాద్యపేక్షయా స్నుహిబర్బురార్క కణ్టకిద్రుమాణాం నీచభావః, తత్ప్రతియోగినాముక్తానాం కల్పవృక్షాదీనాముచ్చభావః। చరసృష్టినీచోచ్చభావస్తు దేవాపేక్షయా మనుష్యాణాం మనుష్యేషు చ బ్రాహ్మణాపేక్షయా క్షత్రియాణాం తదపేక్షయా వైశ్యానాం తదపేక్షయా శూద్రాదీనాంచ నీచభావః, తదపేక్షయా తిరశ్చాం తేష్వపి హంసగరుడశుకశారికామయూర కోకిలాద్యపేక్షయా కఙ్క గృధ్రకాకఘూకాదీనాం నీచభావస్తత్ప్రతియోగినాముక్తానాం దేవాదీనాముచ్చభావశ్చేతిబోధ్యమ్। తత్ర (యస్యాః) లక్ష్మ్యాః (భ్రూభఙ్గాః) భ్రూవిక్షేపాః (ప్రమాణం) నియామకాః। శ్రీభ్రూభఙ్గతారతమ్యం దృష్ట్వా హరిః, స్థావరజఙ్గమాత్మకం జగత్తారతమభావేన సృజతీతి

భావః । శ్రీభూమిభఙ్గతారతమ్యేచ తత్తత్కర్తృతారతమ్యం హేతురితి శ్రియో
నవైషమ్య నైర్ఘృణ్యాప్రసఙ్గః । భూమిభఙ్గాదిప్రమాణ మిత్యనేన ధాతు
ర్జగత్సృష్టౌ యథా వేదాః ప్రమాణం తథా భగవతోఽపి స్థిరచరరచనా తారత
మ్యే శ్రీభూమిభఙ్గాః ప్రమాణమితి భావః । (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః (తత్త్వ
చిన్తాం) బ్రహ్మా శివో విష్ణుర్వా పరతత్త్వమితి సంశయం (మురభిదురసి) శ్రీరఙ్గేశ
వక్షసి (యత్పాదచిహ్నైః) యస్యాః శ్రియః పాదచిహ్నైః పాదాలక్తకాం
కైః స్తరన్తి । నిరతిశయదీప్త్యాపాదక శ్రీపదముద్రితః శ్రీరఙ్గరాజ ఏవ పరతత్త్వ
మితి నిర్ణయేన నివృత్తసంశయా భవన్తి । అత్ర వేదాన్తశబ్దేన చైతన్యయోగినస్త
దధిష్ఠాతృపురుషా ఉచ్యన్తే॥ తేషామేవ తత్త్వచిన్తాయాః, దేవతాన్తరా సమ్భవన్ము
రభిద్వక్షో నిష్ఠలక్ష్మీ చరణలాక్షాచిహ్నదర్శనస్య, తత స్తదఙ్కితో మురభిదేవ
పరతత్త్వమితి నివృత్త సంశయత్వస్య చోపపత్తేః । అతశ్చ వేదాన్త పురుషా
వేదేషు *నకిరిన్ద్ర త్వదుత్తరః," *అగ్నిరగ్రే ప్రథమో దేవతానాం *ఏక ఏవ రుద్రో
నద్వితీయాయ తస్థే * విశ్వాధికో రుద్రో మహర్షిః * హిరణ్యగర్భ స్సమవర్త
తాగ్ర ఇతి నానాదేవతా పారమ్య ప్రతిపాదనాత్ * ఏకో హ వై నారాయణ
ఆసీత్ * అగ్నిరవమో దేవతానాం విష్ణుః పరమ ఇతి తత్సాధారణ్యేన విష్ణు
పారమ్యస్యాపి ప్రతిపాదనాదుక్తేష్వేషు కః పరతత్త్వమితి సంశయే సతి స్వయం
నిర్ణేతుమసమర్థాః, శ్రీరఙ్గధామని మురభిదం శ్రీరఙ్గరాజమాసేవ్య తదురస్యసా
ధారణ శ్రీపదలాక్షాలాఞ్ఛనదర్శనేన అయమేవ పరతత్త్వమితి నిశ్చిన్వన్ ఇతి
భగవతశ్శ్రీపరాశరభట్టార్యస్య తాత్పర్యమ్ । యద్వా (వేదాన్తాః) ఉపనిషదః
(తత్త్వచిన్తాం) *నకిరిన్ద్ర త్వదుత్తర ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా స్వైర్నానాదేవపారమ్య
ప్రతిపాదనాదేషు కః పరతత్త్వమితి పరతత్త్వవిషయే శ్రోతృసంశయ జనన
నిమిత్తాం (చిన్తాం) ఖేదం (మురభిదురసి) భగవద్వక్షసి । యత్పాదచిహ్నైరిత్య

సేనలక్ష్మీసంబన్ధో లక్ష్యతే (తరన్తి) అతివర్తన్తే ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనసాధారణ్యే
పికారణవాక్యేషు *ఏకో హ వై నారాయణ ఆసీత్ *న బ్రహ్మా నేశాన ఇతీతరనిషే
ధపూర్వకం భగవతః ప్రళయసమయావస్థితిం ప్రతిపాద్య* అథ పురుషో హ వై
నారాయణో కామయత ప్రజాస్సృజేయేతీత్యాదినా తస్య పురుషశబ్దవాచ్య
తాం జగత్సృష్ట్యాదికర్తృతాం చ ప్రతిపాద్య*సహస్రశీర్షా పురుష ఇత్యారభ్య
*తస్యధీరాః పరిజానన్తియోనిమిత్యన్తేన వాక్యజాతేన నారాయణ పురుష
శబ్దవాచ్యస్య సహస్రశిరః పాదాదిమత్త్వ విశ్వశరీరత్వ మోక్షప్రదత్వ మ
హామహిమత్వ సర్వతోజ్యాయస్త్వ సర్వభూతైక పాదత్వ త్రిపాద్విభూతి
మత్త్వ విశ్వాక్రమణ కర్తృత్వ చరాచరోత్పాదక నానావయవత్త్వ తమసః పా
రవర్తిత్వ సర్వనామరూపవ్యాకర్తృత్వ కర్మకృతజన్మరహితత్వ స్వేచ్ఛాకృ
తానేకావతారత్వ తదవతారహేత్వపార కారుణికత్వాని ప్రతిపాద్య ।
ఏవం విభవో నారాయణ శబ్దవాచ్యశ్చ కః? ఇత్యపేక్షాయాం *హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ
పత్న్యౌ * శ్రియం లోకే దేవజుష్టా ముదారామితి తస్య లక్ష్మీపతిత్వ ప్రతి
పాదనాల్లక్ష్మీపతిరేవ నారాయణ పురుషశబ్దవాచ్యః పూర్వోక్తసర్వవై
భవయుక్తః పరతత్త్వం చేతి శ్రోతారో నిశ్చినుయుః తతో నాస్మాభిశ్చిన్తాకా
ర్యేతి ఖేదం ముఞ్చన్తీత్యర్థః । తరన్తీత్యనేన మాతాపితృ సహస్రేభ్యో వత్స
లతరతయా వేదాన్తానాం తత్ఖేదస్య దుస్తరత్వం సూచితమ్ । అనేన లక్ష్మ్యా
వేదాన్తవేద్యత్వం సూచితమ్ । (భోగోపోద్ఘాతకేళీచుళకిత భగవద్వైశ్వ
రూప్యానుభావా) భోగస్య ప్రీతివిషయస్య భగవత్కర్తృకస్యాలింగన చుంబ
నాలోకనశ్లాఘనాదేః (ఉపోద్ఘాతః) ఉపక్రమః, తస్మిన్ (కేళ్యా) లీలయా (చు
ళకితః) ప్రసృతిపీతోల్పీకృతో వా (భగవద్వైశ్వరూప్యస్య) విశ్వశరీరత్వస్య
అనన్తభుజవక్త్రనేత్ర శిరస్త్వరూపస్య (అనుభావః) మాహాత్మ్యం యస్యా

స్నాతకోక్తా । ఆలింగన చుంబనా ద్యుపక్రమకేళ్యపర్యాప్తభగవద్విశ్వవి
గ్రహావిభవేత్యర్థః॥ తదుక్తం యామునార్యైః * స్వవైశ్వరూప్యేణ సదా
నుభూతయాప్యపూర్వవద్విస్మయమాదధానయేతి. వక్ష్యతిచాయందశశతపా
ణిపాదేత్యాదినా॥ యద్వా. (భోగస్య) శ్రీకృతస్వభగవత్స్వరూపరూపగుణవి
భూత్యనుభవస్య; ఉపోద్ఘాతకేళీత్యాదేః పూర్వవదర్థః। పూర్వయోజనాయాం
స్వానుభవసాధనత్వా పర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వమ్, ద్వితీయయో
జనాయాం స్వానుభవవిషయాపర్యాప్త భగవద్విశ్వవిగ్రహావిభవత్వంచార్థ
ఇతిభేదః । పూర్వయోజనాయాం లక్ష్మ్యాస్సౌందర్యాతిశయస్సూచితః ।
ద్వితీయయోజనాయాంతద్జ్ఞానశక్తిచాతుర్యాదివైలక్షణ్యంసూచితమ్ । (సా)
పూర్వోక్తగుణవిశిష్టా; భగవత్స్వరూప నిరూపకత్వేనప్రసిద్ధావా । పాద
త్రయేణాపి పరత్వముక్తమ్ । అథ సౌలభ్యమాహ (శ్రీరి) స్వైతరైశ్శ్రియత
ఇతిశ్రీః। (అమృతలహరీధీలంఘనీయైః) అమృతలహరిధియా«అమీ అమృతత
రంగా"ఇతిబుద్ధ్యా(లంఘనీయై) ప్రాప్యైః లఘేర్గత్యర్థత్వాత్; స్వేష్వమృత
తరంగబుద్ధిజనకైరిత్యర్థః। యద్వా, (అమృతలహరీధీః) అమృతతరంగబుద్ధిః తద
పేక్షయా (లంఘనీయా) త్యాజ్యాయైస్తైర్గప్రయోజకైస్సర్వేషా మితిశేషః। అ
మృతతరంగేభ్యోప్యతిమధురతయాసర్వేషామమృతతరంగాశానివర్తకైరిత్యర్థః।
(అపాంగైః) కటాక్షైః (నః) అస్మాన్ (అస్త్రృణీతామ్) ఆచ్ఛాదయతు అభి
షించత్విత్యర్థః; అజ్వూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్ఛా౨
ప్రతయే ఈహాల్యఘోరితీత్వేలోడాత్మనేపద ప్రథమపురుషైకవచనమ్॥ ...*

అవ॥ శ్లోకద్వయప్రార్థిత పరికారేణ లక్ష్మీకటాక్షామృతవీచి విశదీకృత
విజ్ఞాన విషయీకృత తత్స్వరూపగుణ విభూతిః, బ్రహ్మాద్యశక్య స్తవం తద్వై

భవవైపుల్యంస్వవాక్ఫల్గుతాం చానుసంధాయ, తత్స్తుతిసాహస ప్రవృత్తస్య స్వస్యవాక్ప్రశస్త్యస్యస్తీతిసాభిప్రాయమాహ ॥ యద్వావదితి ॥

మూ॥ యద్వావత్తవవైభవం తదుచితస్తోత్రాయ దూరే స్పృహా స్తోతుంకేవయ మిత్యదశ్చజగృహుః ప్రాఞ్చో విరిఞ్చ్యాదయః । అప్యేవం తవ దేవివాఙ్మనసయోరాభాషానభిజ్ఞంపదం కావాచః ప్రయతామహేకవయితుం స్వస్తిప్రశస్త్యైగిరామ్॥ ॥౫॥

వ్యా॥ హే (దేవి) శ్రీరంగేశ్వరి (తవవైభవంయత్) యత్స్వరూపం (యావత్) యావత్పరిమాణం (తదుచితస్తోత్రాయ) తదుభయానురూపస్తవనాయ *క్రియార్థోపపదేత్యాదినా చతుర్థీ । (స్పృహా) ఇచ్ఛా (దూరే) దూరతఏవ; నసంభవతీత్యర్థః; ఇచ్ఛాజాతాపి విఫలైవ, నిరవధిక విభవస్తుతే రశక్యత్వాదిత్యర్థః । (ఇచ్ఛాదూరే) ఇత్యత్రసంబంధ్యనిర్దేశా త్సర్వేషామితి గమ్యతే। ననుమద్విభవస్య స్తోతుమశక్యత్వే విరించ్యాదయః కథంతుష్టువురిత్యతఆహ (స్తోతుంక ఇతి) (ప్రాంచః) ప్రాచీనాఃనాద్యతనాఃతేనజ్ఞానశక్తివైపుల్యంనూచితమ్।(విరించిః) బ్రహ్మా *బ్రహ్మావిదాంవరఇతి ప్రసిద్ధవిభవశ్చతుర్ముఖ ఆదిర్యేషాంతేతథోక్తాః। ఆదిశబ్దేన శివశతమఖాదయోగృహ్యంతే। అదశ్చేత్యత్రచశబ్దోభిన్నక్రమః విరించ్యాదయశ్చేత్యర్థః। తేచవయంమితప్రజ్ఞాఇత్యర్థః (అదః) ఇదంవైభవమ్ అదశ్శబ్దేన*యతోవాచ ఇతిశ్రుత్యుక్తవాఙ్మనసాగోచరత్వంనూచ్యతే। (స్తోతుంకే) కియచ్ఛక్తికాఇతి ఇదంవచనం (జగృహుః) అవదన్నతుష్టువురిత్యర్థః । యద్వా వయంస్తోతుంక ఇతివచనం (అదశ

ఇదం వైభవంచ(జగృహుః)స్తోతుమశక్యమితివదంత ఏవ తూష్ణీంభవితుమశక్తా వైభవం యథాశక్తితుష్టువురిత్యర్థః। తేనస్తుతావసాకల్యం సూచితమ్ (అప్యేవం) ఏవమపిబ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి (వాఙ్మనసయోః) ర్వాక్చిత్తయోరుపనిషదామపీతి శేషః।వాఙ్మనసశబ్దః అకారాంతః *అచతుర విచతుర తేతిసూత్రేణనిపాతితః। (భాషా) భాషణంవాక్చిత్తాభ్యాంపరిచ్ఛేదః; (తదనభిజ్ఞం) వాఙ్మనసాగోచరమిత్యర్థః। యద్వావాఙ్మనసయోర్భాషావాఙ్మనసవాచక శబ్దస్త దనభిజ్ఞమ్ తద్వాచకశబ్దమేవనజానాతి కుత స్తేజానీయాత్ తద్గోచరత్వందూరాపాస్తమితిభావః (తఇపదం) పద్యత ఇతిపదం త్వత్స్వరూపం (కవయితుం) వర్ణయితుం(కౌవాచః)కుత్సితవాచః *ఈషదర్థేచేతి కుశబ్దస్యకాదేశః।అనేన స్తుతిసామగ్రీవైకల్యంసూచితమ్(ప్రయతామహే)యత్నంన, కింతు ప్రకృష్టయత్నం కుర్మహే; అహోసాహసికత్వ మస్మాకమితిభావః।(గిరాం)స్తుతివచసాం(ప్రశస్త్యై) ప్రసిద్ధ్యై (స్వస్తి) మంగళంస్యాదితి శేషః। స్యాత్ ? ఇతికాకుః, నస్యాదిత్యర్థః। అతిసాహసికప్రయత్నోయంనఫలతీతి హృదయమ్॥ స్తుతిప్రయత్నస్య సాహసకృత్యత్వేపి శేషత్వస్వరూపోచిత కించిత్కారరూపత్వా ద్వాక్ప్రసిద్ధ్యైస్వస్తిభవత్వితి ప్రార్థనాయాంవా తాత్పర్యమ్॥ ... *

అవ; బ్రహ్మాద్యశక్యస్తవత్వేపి శ్రియ స్తద్గుణవిస్తారణేన స్తోతృత్వం స్వస్మిన్నపర్యవస్యతీత్యాహ॥ స్తోతారమితి॥ ... ...

మూ॥ స్తోతారస్తమశ్నుతేదేవి కవయో యేవిస్తృణీతే

గుణాం స్తోతవ్యస్య తతశ్చ తే స్తుతిధురామయ్యేవ విశ్రామ్యతి ।యస్మాదస్మదమర్షణీయఫణితి స్వీకారత స్తేగుణాః

క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయో భగవతి స్వాం ప్రస్నువీరన్

ప్రథామ్॥　　...　　...　　...॥ ౬౦ ॥ *

వ్యా॥ (హే దేవి) స్తోతవ్యస్య స్తుత్యస్య (గుణాన్ యాన్ స్తృణీతే) విస్తారయతి * విపూర్వాత్ స్తృఞ్ ఆచ్ఛాదన ఇతి ధాతోః శ్నాప్రత్యయే ఈహల్యఘోరితీత్వేత ప్రత్యస్య ఏత్వే కృతే విస్తృణీత ఇతి రూపమ్, తం (కవయః) పండితాః *సంఖ్యావాన్ పండితః కవిరిత్యమరః। (స్తోతారం) స్తావకం (ఉశన్తి) కథయన్తి *వశ కాన్తావిత్యస్మాద్ధాతోర్గ్రహిజ్యేతి సంప్రసారణే ఝోన్త ఇత్యన్తాదేశే ఉశన్తీతి రూపమ్। (తతః) గుణవిస్తారకస్యైవ స్తోతృత్వకథనాత్ చేతి చకారేణ పూర్వశ్లోకసూచిత స్వరూపోచిత కించిత్కారరూప స్తుతిప్రవృత్తిర్హేతుత్వేన సముచ్చీయతే। తే స్తుతిధురా (త్వద్విషయస్తోత్రభారః) ధురాశబ్ద ఆకారాన్తః *హలన్తానామజన్తత్వం వా గురురిష్యతే (మయ్యేవ) నవిరించ్యాదిషు తేషాం శ్రుతిమధురవాక్త్వాదితి భావః (విశ్రామ్యతి) పర్యవస్యతి, స్తోతృత్వంచ మయ్యేవోచితమిత్యర్థః। కథం త్వయా మద్గుణా విస్తీర్యన్తే యేన తవైవ స్తోతృతా స్యాదిత్యత ఆహ యస్మాదితి। యస్మాద్యతో హేతోః (అస్మదమర్షణీయఫణితిస్వీకారతః) మత్కఠోరవచనవిషయీభావతః (తే) తవ (క్షాన్త్యౌదార్యదయాదయః) వాగ్దోషసహనేఃక్షాన్తిః, అయోగ్యనాపి మయా స్వస్తుతి నిర్వర్తనాదౌదార్యం, స్తుత్యకరణే దుఃఖితస్య మే ఫణితి స్వీకారేణానుకంపనాద్దయా, ఆదిశబ్దేన ఫణితిదోషే గుణత్వబుద్ధిర్వాత్సల్యంచేతి గుణాః (స్వాం) స్వకీయాం (ప్రథాం) ప్రసిద్ధిం ప్రకాశంవా (ప్రస్నువీరన్) జనయేయుః (*ష్ణు ప్రస్రవణ ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లిఙాత్మనేపద బహువచనే లిఙస్సీయుట్ సలోపే ఉవఙి ఝస్యరన్నాదేశే ప్రస్నువీరన్నితి రూపమ్॥

అథ, ఏవం స్వస్య స్తోత్రాధికారం ప్రసాధ్య లక్ష్మ్యనుగ్రహేణాస్య సూక్తిసమగ్రతాం ప్రార్థయతే ॥ సూక్తిమితి॥

మూ॥ సూక్తిం సమగ్రయతు నస్స్వయమేవ లక్ష్మీశ్శ్రీరఙ్గరాజమహిషీ మధురైః కటాక్షైః । వైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుమ్భనగౌరవైర్యాం కణ్డూలకర్ణకుహరాః కవయో ధయన్తి ॥ ౭ ॥

వ్యా॥ (శ్రీరంగరాజమహిషీ) లక్ష్మీరితి విశేషణ విశేష్యాభ్యాం పతివాల్లభ్యకృతం స్వవిభవసామర్థ్యం సూచితమ్ । మధురైః స్వాదుభిః ప్రియైశ్చ* స్వాదుప్రియౌ తు మధురావిత్యమరః । కటాక్షైః అపాంగైః సత్వాఘ్యాపన్నైః (నో) అస్మాకం (సూక్తిం) శోభనాం వాచం స్వస్తుతిం (స్వయమేవ) అస్మత్ప్రయత్నమనపేక్ష్యైవ అస్మత్ప్రయత్నాపేక్షణే శోభనత్వం న సిద్ధ్యేదితి భావః । (సమగ్రయతు) సమగ్రాం కరోతు సంపూర్ణాం నిర్వర్తయత్విత్యర్థః । ఉత్తరార్ధేనోక్త శోభనతామేవ విశదయతి (వైదగ్ధ్యేతి) యాం సూక్తిం (వైదగ్ధ్యవర్ణగుణగుంభనగౌరవైః) వైదగ్ధ్యేన చాతుర్యేణ వర్ణానామక్షరాణాం గుణానాం ఓజఃప్రసాదశయ్యాపాకాదీనాం (గుంభనగౌరవైః) గ్రథనాతిశయైః। యద్వా వైదగ్ధ్యమర్థకల్పనా వర్ణగుణాః వర్ణధర్మాః ప్రసాదమాధుర్యాదయః తేషాం (గుంభనం) రచనా తద్గౌరవైః స్తవతిశయైర్నిమిత్తైః (కవయః) పండితాః (కండూలకర్ణకుహరాః) కండూరేషామస్తీతి కండూలాని* మత్వర్థే లచ్ । తథాభూతాని కర్ణకుహరాణి శ్రోత్రవివరాణి। యేషాం తే తథోక్తాః శ్రవణసకుతూహలశ్రుతివివరాస్సంతః సదాదత్తకర్ణా ఇత్యర్థః । (ధయంతి) పిబంతి* ధేట్పాన ఇత్యస్మాద్ధాతో స్తిజేః ప్రత్యయే అయాదేశే ఝోంత ఇత్యంతాదేశే ధయంతీతి రూపమ్ । ధయంతీతి పానోక్త్యా సుధాసామ్యం సూచితమ్॥

అథ; సంగ్రహేణోక్తం వివక్షితోక్తిగౌరవం విస్తృణ్వన్ స్వస్మై శ్రీరేవ తద్విస్తారయత్వితి ప్రార్థ్యతే॥ అనాఘ్రాతేతి॥ ... ... *

మూ॥ అనాఘ్రాతావద్యం బహుగుణపరీణాహి మనసో దుహానం సౌహార్దం పరిచితమివాథాపి గహనమ్ । పదానాం సౌభ్రాత్రాదనిమిషనిషేవ్యం శ్రవణయోస్త్వమేవ శ్రీర్మహ్యం బహుముఖయ వాణీవిలసితమ్॥ ... * ౨॥

వ్యా॥ హే శ్రీః! (అనాఘ్రాతావద్యం) అనాఘ్రాతమస్పృష్టమవద్యం పదపదవాక్యగతః శ్రుతికట్వశ్లీలప్రక్రమభంగాదిదోషో యస్య తత్ తథోక్తమ్। (బహూనాం గుణానాం) పాకశ్రుతిశబ్దార్థాలఙ్కారాదీనాం (పరీణాహి) విశాలతాస్యాస్తీతి తథోక్తమ్। (మనసస్సౌహార్దం) సంతోషం (దుహానం) దోగ్ధృ, సంపూర్ణరసమిత్యర్థః అనేన విశేషణత్రయేణ కావ్యసామాన్యలక్షణముక్తమ్। నిర్దోషసగుణసరసశబ్దార్థయోరేవ కావ్యత్వాత్ (పరిచితమివ) జ్ఞాతార్థమివస్థితమ్ శ్రోతౄణామితి శేషః। అథాపి గహనమజ్ఞాతార్థబహుళం, ధ్వనిప్రధానమిత్యర్థః। అనేనోత్తమకావ్యత్వం సూచితమ్ * ధ్వనిప్రధానత్వాత్తు తత్రోత్తమముదాహృతమితిలక్షణాత్। (పదానాం సు)ప్తిఙన్తాదీనాం సౌభ్రాత్రాత్ స్నేహాత్ శయ్యయా ఇత్యర్థః * యా పదానాం పరాన్యోన్యమైత్రీ శయ్యేతి కథ్యత ఇతిలక్షణాత్। (శ్రవణయోః) శ్రోత్రయోః (అనిమిషం) నిర్నిమేషం సావధానం సాశ్చర్యం వా (నిషేవ్యం) సేవితుమర్హం గ్రాహ్యమిత్యర్థః (వాణ్యాః) సరస్వత్యాః * గీర్వాగ్వాణీ సరస్వతీత్యమరః। (విలసితం) భాషారూపం విలాసం కర్తృ, భావే క్తః। (త్వమేవ) మహ్యం (బహుముఖయ) బహుముఖీకురు। నత్వహం వాణీం ప్రసాదయామి

అనన్యదైవత్వస్వరూప విరుద్ధత్వాత్ । త్వత్ప్రసాదలక్షణ రాజకులమాహా
త్మ్యలబ్ధస్యైవ తద్విలసితస్య స్వరసత్వాచ్చేతిభావః॥

అథ; స్వప్రార్థనానుగుణ్యేన లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధ వాగ్విలాసః పూర్వం
శ్రీరంగరాజస్తవే త్రింశదుత్తరాభ్యాం పూర్వోత్తరశతకాభ్యాం శ్రీరంగరా
జముచ్చైరభిష్టూయ, ఏకషష్టిశ్లోకపరిమితత్వేన తతశ్శబ్దసంకోచే ప్యర్థపౌష్క
ల్యేన రసపౌష్కల్యేన సందర్భవిశేషవిశిష్టతయా చ తతోప్యతిశయితాం
శ్రీస్తుతించికీర్షుః, స్వాపేక్షయా శ్రియోధికతయా స్తవనే శ్రీరంగరాజః కుపి
తస్స్యాదితి తత్కోపశాంతయే తం శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరంగేశయేతి విశేషణ విశే
ష్యాభ్యాం ప్రసాద్య; స్వవాల్లభ్యేనచికీర్షితం సప్రాగల్భ్యం ప్రతిజానీతే॥
శ్రియశ్శ్రీరి॥ ... ... *

మూ॥ శ్రియశ్శ్రీశ్శ్రీరఙ్గేశయ తవచ హృద్యాం భగవతీం
శ్రియం త్వత్తోప్యుచ్చైర్వయమిహ ఫణామశ్శృణుత
రామ్ । దృశౌ తే భూయాస్తాం సుఖతరళతారే శ్రవణతః
పునర్హర్షోత్కర్షాత్స్ఫుటతు భుజయోః కఞ్చుకశతమ్॥ ౯॥

వ్యా॥ (శ్రియః) సర్వసమాశ్రయణీయాయాః (శ్రీః) శ్రయణీయః ।
శ్రియ ఇతి సర్వేషాం శ్రీసమాశ్రయణేన స్వరూపలాభః శ్రీరితి శ్రియో భగవ
త్సమాశ్రయణేన స్వరూపలాభశ్చ సూచితః । తథా శ్రియ ఇతి శ్రియస్స్వ వ్యతి
రిక్తాశేషసర్వశేషిత్వమ్ । శ్రీరితి భగవతస్స్వవ్యతిరిక్తసర్వశేషిత్వం సూచి
తమ్ । శ్రీరంగే దివ్యనగరే శ్రీరంగాఖ్యే దివ్యవిమానే వా శేత ఇతి (శ్రీరంగే
శయ) సర్వసమాశ్రయణోచిత సౌలభ్యసీమాభూమే । ఏవం విశేషణవిశేష్యప
దాభ్యాం శ్రీరంగేశః ప్రసాదితః తవ చ హృద్యామితి సాభిప్రాయం వచనమ్ ।

స్వేతర సర్వజనహృద్యస్త్వముచ్చైర్గణితః తవచ హృద్యాయాస్త్వత్తోప్యు
చ్చైః గణనముచితమితి త్వయానకోపః కార్యఇతి । (హృద్యాం) హృదయం
గమాంభోగ్యాం వక్షస్స్థలనివాసినీంవా (భగవతీం) షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణామ్ ।
శ్రీకామమహాత్మ్యాదియుక్తాంవా । అత ఏవ (శ్రియం) పురుషకారత్వేనాస్మ
దాద్యాశ్రయణీయాం (త్వత్తోప్యుచ్చైః) భవతోప్యతిశయేన; త్వదపేక్షయా
శ్రియమతిశయితత్వేన; త్వం శ్రీస్తుతిం కరోషి చేద్యథావర్ణ్యాస్తతో ప్యతిశయే
నేతివార్థః । మత్తోప్యుచ్చైరితి కేషుచిద్వ్యాంతీత్యత ఆహ, వయమితి । (వయం)
యుష్మత్ప్రసాదైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానాః । అనేన స్వప్రయత్నపూర్వకావిశ
దజ్ఞాన బ్రహ్మాదివ్యావృత్తిః । వయమితి బహువచనేన స్వసమానజ్ఞాన శ్రీవ
త్సాంకమిశ్ర యతివర యామునాచార్యా గృహ్యంతే । (ఇహ) త్వత్సమక్ష
మేవ (గుణాః) స్తుమః నతు పరోక్షే యత్కించిత్ప్రగల్భవచనం బ్రూమః ।
అత్రస్తుతిర్నామ నావిద్యమానగుణారోపో విద్యమాన యావద్గుణపరిచ్ఛేదో
వా, కింతు యథావదాత్తగుణసంగ్రహణం । తత్త్రైవ క్రియతే (శృణుతరాం) సమ్య
క్ప్రవణం కుర్యాః త్వమేవ సాక్షీ భవేతి భావః । న కేవలం శ్రీస్తుతిశ్రవణేన తే
కోపాభావః ప్రత్యుత శ్రవణసుఖేన చక్షుష్యైర్వైవశ్యం సంతోషాతిశయాద
పరిమిత కంచుకస్ఫుటనహేతుర్గాత్ర పరిపోషశ్చ భవేదిత్యాహ (దృశౌ త ఇ
త్యాదినా) । (శ్రవణతః) స్తుతిశ్రవణాత్ తే దృశౌ (సుఖేన) తరళే చంచలే
(తారే) కనీనికే యయోస్తే తథోక్తే (భూయాస్తాం) (పునః) కించేత్యర్థః హ
ర్షోత్కర్షా దానందాతిశయాత్ (భుజయోః) అధికరణే సప్తమీ (కంచుకశ
తంస్ఫుటతు) ప్రథమమేకకంచుకస్ఫోటే తతోపి పృథుత్వేనా పరకంచుక
ధారణే గాత్రజృంభణేన తస్యాపిస్ఫుటనే తతోపి విపులకంచుకధృతౌ విగ్రహ

వివృద్ధ్యాస్యాపి స్ఫోట ఇత్యేవం ప్రకారేణాపరిమిత కంచుకస్ఫోటో భవత్వి
త్యర్థః॥ పునరిత్యస్య ముహురితి వార్థః॥ [illegible] ౯॥

అథ, ప్రతిజ్ఞాతక్రమేణ శ్రియం స్తోష్యన్నాధీనామేయ సిద్ధిరితిన్యా
యేన శ్రీస్వరూపరూపగుణాదిషు సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణయన్ అర్థతశ్శ్రీ
గుణరత్నకోశాఖ్యాం స్తుతిం సూచయతి (దేవీతి). ... ... *

మూ॥ దేవి శ్రుతిం భగవతీం ప్రథమే పుమాంస స్త్వత్సద్గు
ణౌఘమణికోశ గృహం గృణన్తి। తద్ద్వారపాటన పటూ
నిహ సేతిహాససంతర్కణ స్మృతిపురాణపురస్సరాణి॥ ౧౦॥

వ్యా॥ హే దేవి, ప్రథమే పూర్వే ప్రథమచరమేత్యాదినా వికల్పేన
సర్వనామసంజ్ఞా (పుమాంసః) పరిష్ఠ వాల్మీకి పరాశర పారాశర్యాది పర
మర్షయః, శ్రీపరాంకుశ పరకాల యతివరాదయశ్చ। (భగవతీం) స్వతఃప్ర
మాణత్వ సకలపురుషార్థప్రదిపాదకత్వ రూపమాహాత్మ్యయుక్తాం (శ్రుతిం)
నిత్యం శ్రూయమాణాం త్రయీం అనేనా పౌరుషేయత్వ నిత్యత్వ నిర్దోషత్వాని
సూచితాని। త్వత్సద్గుణౌఘాః త్వత్కల్యాణగుణగణాః ఓఘశబ్దేన గుణా
నామానంత్యం సూచితమ్। త ఏవ (మణికోశాః) రత్నరాశయః * కోశోఽస్త్రీ
సంచయేపి చేతి రత్నమాలా। గుణానా ముజ్జ్వలత్వమంగళావహత్వాభ్యాం
మణిత్వరూపణం। తేషాం మణికోశానాం (గృహం) భాండాగారం (గృ
ణన్తి) వ్యక్తం కథయంతి। ఉపనిషదమిత్యనుక్త్వా శ్రుతిమితి సామాన్యవచ
నేన పూర్వోత్తరభాగాత్మక కృత్స్నవేదేపి శ్రీవైభవ ప్రతిపాదనం క్రియత
ఇతి భావః। తత్రైవ * గృణాహి ఘృతవతీత్యాదినా పూర్వకాండే సుమజ్ఞా
నయే విష్ణవే * శ్రద్ధయా దేవో దేవత్వమశ్నుతే * హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ

* హిరణ్యవర్ణాం హరిణీమిత్యాదినా పరస్సహస్రాణి వాక్యాని । ఉత్తర కాండేచ శ్రీవైభవప్రతిపాదకానిసంతి ‹‹ అత్రత్వల్పదుగో శ్రీగుణేత్యస్య, మణికోశేతి రత్నకోశేత్యస్యచ సూచనాదర్థత శ్రీగుణరత్నకోశాఖ్య స్తోత్ర నామ సూచితమ్ ।(ఇతిహాసాః) శ్రీరామాయణాదయః సమ్యక్తర్కాణాం (సంతర్కాణాం) సమీచీనతర్కా ఇత్యర్థః * యస్తర్కేణానుసంధత్తే సధర్మం వేద నేతరఇతిస్మృతేః (సంతర్కాణాం) వేదార్థవిచారరూప మీమాంసా వా । ఇతిహాససంతర్కాణాస్సహితాని సేతిహాస సంతర్కాణాని స్మృతయో మన్వాదిస్మృతయః (పురాణాని) శ్రీవిష్ణుపురాణప్రభృతీని స్మృతయశ్చ పురాణానిచ (స్మృతిపురాణాని) తాన్యేవ (పురస్సరాణి) ప్రముఖాని యేషాంతాని తథోక్తాని సేతిహాససంతర్కాణానిచ తాని స్మృతిపురాణపురస్సరాణిచేతి కర్మధారయః । పురస్సరాణీతి లక్ష్మీతంత్రాదీని ద్రావిడదివ్యప్రబంధరూపాణి ప్రమాణానిచ సంగృహ్యంతే ; పటూనిచేత్యత్ర చకారో భిన్నక్రమః పురస్సరాణి చేతిచ స్త్వర్థః । తానితు (తద్ద్వారపాటనపటూని) తస్య శ్రుతిలక్షణత్వద్గుణమణి కోశగృహస్య (ద్వారపాటనే) కవాటవివృతౌ త్వద్గుణవైభవతాత్పర్యవివృతావిత్యర్థః । (సటూని) సమర్థాని కుంచికారూపాణి గృణంతీత్యన్వయః తదుక్తం * ఇతిహాసపురాణాభ్యాం వేదం సముపబృంహయేత్ । బిభేత్యల్పశ్రుతాద్వేదో మామయం ప్రతరిష్యతీతి " శ్రుతిం త్వద్గుణౌఘమణికోశగృహం స్మృతిపురాణ పురస్సరాణి తద్ద్వారపాటనపటూనిచ గృణంతీతి యథాశ్రుతమేవాన్వయః । ఇతిహాసేషు శ్రీరామాయణస్య వేదోపబృంహణత్వం శ్రీవిభవప్రతిపాదకత్వంచ * వేదోపబృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః । కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహదితి తత్రైవ ప్రసిద్ధమ్ । మహాభారతాదేస్తు భగవద్వైభవప్రతిపాదనే

శ్రియ స్తదంతర్భావా త్తద్వైభవప్రతిపాదకత్వంచ సిద్ధమ్ । శ్రీవిష్ణుపురాణస్య శ్రీవైభవ ప్రతిపాదకత్వం * నమామిసర్వలోకానాం జననీమిత్యాదినా స్పష్ట మేవ । ఏవమన్యత్రాపియోజనీయమ్॥

అవ; ఇత్థం శ్రీవిభవే సపరికరాం శ్రుతిం ప్రమాణీకృత్య యావత్పరమతం ననిరాక్రియతే తావత్స్వమతమస్థిరమితి న్యాయేనబాహ్యకుదృష్టిమతాని నిరసితుంతన్మతాన్యుపక్షిప్య బాహ్యప్రభృతయోన మయా నిరసనీయాః, కింతు మిథో విరోధాత్పరస్పర మేవ ప్రతిహతా బభూవుః । యత స్తవకటాక్ష లక్ష్యతాంనగతా ఇతిశ్రియంసంబోధ్యాహ॥ ఆహురితి॥ ... *

మూ॥ ఆహుర్వేదానమానంకతిచనకతిచా రాజకం విశ్వ
మేతద్రాజన్వత్కే- చిదీశం గుణినమపి గుణైస్త్యక్తం దరిద్రా
ణమన్యే । భిక్షావన్యేసురాఢ్యంభవమితిచజడా స్తేతలాంత
ల్యకార్షుర్యేతే శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతేన క్షణంలక్ష్య
మాసన్॥ ... ... ౧౧॥

వ్యా॥ హే (శ్రీరఙ్గహర్మ్యాంగణకనకలతే) శ్రీరంగేపురేహర్మ్యస్య దివ్యవిమానస్య శ్రీరంగాఖ్యస్య దివ్యవిమానస్యవా అంగణ మజిరం, పురగ్రప్ర దేశః * అంగణంచత్వరాజిరే ఇత్యమరః॥ తస్య (కనకలతే) తత్రోద్భూతక నకలతేవస్థితే । కనకేత్యనేనౌజ్జ్వల్య సౌందర్య లావణ్యాని సూచితాని । లతేత్యనేనసౌగంధ్య సౌకుమార్య యౌవనాని సూచితాని । యేపురుషాః (తే) తవ (లక్ష్యం) జాయమానకటాక్ష విషయాః (క్షణం) క్షణమపి జన్మపరంపరాసుకదాపి నాసన్నాభవన్ * జాయమానంహిపురుషం యంపశ్యే న్మధుసూదనః । సాత్త్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవైమోక్షార్థ చింతక ఇతివచనం

లక్ష్మీజాయమానకటాక్షస్యాప్యుపలక్షణమ్ । తత్కటాక్షతదుపేక్షయోరిష్టా
నిష్టసాధనత్వం స్పష్టమ్ శ్రీవిష్ణుపురాణే * సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీన
స్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సతువిక్రాంతో యంత్వందేవినిరీక్షసే । సద్యోవై
గుణ్యమాయాంతి శీలాద్యాస్సకలాగుణాః । పరాఙ్ముఖీజగద్ధాత్రీయస్యత్వం
విష్ణువల్లభే ఇతి (జడాః) తత్వజ్ఞానహేతుత్వత్కటాక్ష విషయరాహిత్యా
దేవ జడాః అజ్ఞానాన్యథాజ్ఞాన విపరీతజ్ఞాన వ్యాకులాః (తేకతిచన) సుగ
తాః చార్వాకాదయో వేదబాహ్యాః తేషామవ్యపదేశ్యత్వాత్కతిచనేత్యు
క్తిః ఏవంకతిచేత్యాదిష్వపి బోద్ధ్యమ్ । (వేదాన్) అపౌరుషేయత్వ నిత్య
త్వ నిర్దోషత్వాఖిలపురుషార్థ వేదకత్వాదిభిఃప్రమాణతమాన్ (అమానమ్)
అప్రమాణమ్ ఆహురితి సాహసికత్వంసూచితమ్ । (కతిచ) కాపిలాః(ఏతత్)
క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞజాతోపాదానక వివిధవిచిత్రభూభూధర సముద్రాదిరూపం బ్ర
హ్మాది పిపీలికాంతంచ (విశ్వం) జగత్ । (అరాజకం) రాజశూన్యం
అనాథమాహురిత్యనుషంగః । తేహి ప్రకృతిపురుషావేవ జగత్కారణం
ప్రకృతిః పురుషసన్నిధానాత్స్వవ్యతిరిక్తత్రయోవింశతి తత్వాత్మనావికురు
తే । ప్రకృతిపురుషాభ్యాం సహపంచవింశతి తత్వాన్యేవసంతితదతిరిక్తే
శ్వరోనాస్తీత్యుపగచ్ఛంతి । ఉదాహరంతిచ* మూలప్రకృతిరవికృతిర్మహ
దాద్యాఃప్రకృతివికృతయస్సప్త । షోడశకశ్చవికారోనప్రకృతిర్నవికృతిః
పురుషఇతి॥ (కేచిత్) కాణాదాః (రాజాన్వత్) సురాజకం ఆనుమానిక నిమి
త్తమాత్రేశ్వరమ్ * సురాజ్ఞి దేశేరాజన్వానిత్యమరః ॥ విశ్వమిత్యనుషఙ్గః ।
ఆహురితి సర్వత్రాన్వేతి । (అన్యే) మృషావాదినః (ఈశమ్) నియంతారం
(గుణినమపి) * పరాస్యశక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే । స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రి
యాచ * యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ * అపహతపాప్మా * సత్యకామస్సత్య

సంకల్పః * తస్మిన్ యదంతః స్థదన్వేష్టవ్యం * తస్మిన్ కామాస్సమాహితాః [కామ్యంత ఇతి కామాః కల్యాణగుణా ఇతి భాష్యం] * తేజోబలైశ్వర్య మహావబోధ సువీర్య శక్త్యాదిగుణైక రాశిః॥ సంఖ్యాతుం నైవశక్యంతే గుణాదోషాశ్చశార్ఙ్గిణః। అనంతత్వాత్ప్రథమో రాశిరభావాదేవపశ్చిమ ఇత్యాదిపరస్సహస్ర వేదాంత స్మృతీతిహాస పురాణాగమాని ప్రసిద్ధాపరిమిత గుణసాగరమపి తమేవ సర్వప్రమాణవిరోధేన (గుణైర్దరిద్రాణం) శూన్యం * దరిద్రాన్గతావిత్యత్ర క్వానచిదరిద్రాణమితిరూపమ్ । ఆహురిత్యన్వయః । తేహినిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యమజానంత స్సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేదశూన్యమ్ నిర్గుణమేవ బ్రహ్మ తదేవావిద్యాపరికల్పితం సగుణత్వమనుభవతీతి కథయంతి తేషాం స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చేత్యాదిభిర్విరోధస్ఫుట ఏవ ॥ నిర్గుణశ్రుతి తాత్పర్యం వర్ణితం శ్రీవత్సాంకమిశ్రైః *దూరేగుణాస్తవతు సత్వరజస్తమాంసి తేన శ్రుతిగప్రథయతి త్వయి నిర్గుణత్వమితి (అన్యే) శైవాః (భిక్షో) స్వపక్షప్రాణదాప్యన్ క్తే భిక్షుకే కపాలినీత్యర్థః। (సురాజంభవం) సురాజత్వం। కర్తృకర్మణోశ్చభూకృఞోరితి భువో ధాతోః ఖచ్ప్రత్యయేకృతేభావే సురాజంభవమితి రూపం। ఆహురితిశేషః। బ్రూఞ్ వ్యక్తాయాం వాచీత్యస్మాద్ధాతోర్వ్రివగపంచానామిత్యాదిసూత్రేణాహాదేశే లట్పరస్మైపద బహువచనస్య ఝేరుసాదేశేచకృతే ఆహురితిరూపమ్ । (ఇతి) ఉక్తప్రకారేణ, తలైశ్చతలైశ్చ ప్రహృత్యేదంయుద్ధం ప్రవర్తత ఇతి (తలాతలి) తలప్రహారమ్ (అకార్షుః) అమర్షన్ మిథ ఇతిశేషః । ఇతి చేత్యత్ర చకారేణ గుణగుణ్యభేదముక్తి తారతమ్యవాదాదినా కేచన తలాతల్య కార్షురితి తేచసంగృహ్యంతే॥

అథ; త్వత్కటాక్ష విషయతా విధురాః మిథఃప్రతిహతా ఇత్యుక్త్వా, తద్విషయత్వ భాగ్యశాలిన స్త్వన్మహిమాన మనుభవంతీత్యాహ ॥మనసీతి॥

మూ॥ మనసివిలసతాఽక్ష్ణా భక్తిసిద్ధాఞ్జనేన శ్రుతిశిరసినిరూఢం లక్ష్మి తేవీక్షమాణాః । నిధిమివమహిమానంభుఞ్జతే యేపిధన్యా ననుభగవతిదైవీం సంపదంతేభిజాతాః॥ ౧౨॥

వ్యా॥ (భగవతి) సకల కల్యాణగుణ సంపన్నే (ననులక్ష్మి) హే శ్రీః (ధన్యాః) త్వత్కటాక్ష విషయత్వరూప భాగ్యవంతో (యేపి) యేకేచన పురుషాః । యేపీత్యనేన తేషా మతిశయో వాచామగోచర ఇతిసూచితమ్ ॥ (భక్తిసిద్ధాంజనేన) భక్తిర్వ్యక్తత్స్వరూప రూపగుణవిభూతిష్వ నితరసాధారణప్రావణ్యం సిద్ధాంజనమివ గూఢార్థప్రకాశకాంజనవిశేష ఇవ యస్య తేన భక్తివిశదీకృతేనేత్యర్థః । అతఏవ (మనసి) హృదయే (విలసతా) ప్రకాశమానేన అక్ష్ణా దృష్ట్యాజ్ఞానేనేత్యర్థః (శ్రుతిశిరసి) వేదాంతే శ్రుతిశిరసీతిజాత్యేకవచనం శ్రుతిశిరస్స్విత్యర్థః । (నిరూఢం) నితరాంగూఢం వేదరహస్యవస్తుత్వాదితిభావః । (తే) తవ (మహిమానం) స్వరూపరూపాదివిభవం (భక్తిసిద్ధాంజనేన) భక్తియుక్తం రచనాయుక్తం (సిద్ధాంజనం) సిద్ధ్యంజనం యస్య తేన తదుక్తేన అతఏవ (విలసతా) విశేషప్రకాశమానేన (అక్ష్ణా) చక్షుషా (శ్రుతిశిరసి) శ్రవణకోణే (నిగూఢం) నితరాం గూఢంపరశ్రవణానభిజ్ఞం రహస్యోపవిష్టమిత్యర్థః । శిరసి నిగూఢమిత్యనేన నిధేఃపర్వతశిరోనిగూఢత్వమపి సూచ్యతే । తథాభూతం నిధిమివ వీక్షమాణాస్సంతో (భుంజతే) అనుభవంతి । నిధిపక్షే భుక్తిర్ధనవినియోగః మహిమపక్షే తదనుసంధానం వేదితవ్యమ్ । తేపురుషాః (దైవీం సంపదమభి) మోక్షహేతుభూత దైవసంపదమభిముఖీకృత్య దేవసంబంధినీ సంపద్దైవీ దేవాభగవదాజ్ఞానువర్తనశీలాస్తేషాం సంపత్సాచభగవదాజ్ఞానువృత్తిరేవ, తామభిముఖీకృత్యజాతా ఉత్పన్నాభవంతీతిశేషః ॥

లక్ష్మచలక్షణ మిత్యమరః (అనపగామినీం) వాత్సల్యాతిశయేన దోషభూయస్త్వే
ప్య విముక్తచేతనజాతామ్ । భగవన్నిత్యానపాయినీం వా అశ్వాన్ పూర్వే ప్ర
థమ ప్రాకారాజిరస్థితాయాస్యాస్తు మశ్వపూర్వామ్ (రథమధ్యాం) రథాః
మధ్యప్రాకారాజిరస్థాయాస్యాస్తాం రథమధ్యామ్ (హస్తినాదప్రబోధినీం)
హస్తినాం తతోఽపి తృతీయప్రాకారాజిరవర్తినాం దంతినాం నాదైర్బృం
హితైః ప్రబోధినీంజాగరణశీలామ్ । లక్ష్మీదివ్యనగరే ప్రథమప్రాకారావృత
వీధ్యామశ్వాః । ద్వితీయప్రాకారావృతవీధ్యాం రథాః । తృతీయప్రాకారా
వృతవీధ్యాం హస్తినశ్చనివసంతి । తత్రహస్తినాం తృతీయప్రాకారాంతస్థితత
యా తేషాం లక్ష్మీదివ్యభవనసాన్నిధ్యాత్తన్నాదైస్సుప్రాతః ప్రబుద్ధాభవతీ
త్యర్థః । అనేనతస్యానిరతిశయైశ్వర్యం సూచితమ్ । యద్వా*కోణపత్రగజై
స్తైషకమతైరమృతోదకైః । సంభృతైస్తర్పణ మాణాంతాంబోధ్యమానాం
చతైర్గజై రితిస్వాయంభువవచనరీత్యా స్వాసన పద్మదళస్థిత హస్తినాదైరహ
రహర్ ప్రబోధ్యమానామ్॥ (శ్రియం) ఏవంనిరంకుశైశ్వర్యేఽపి చేతనరక్షణతృ
ష్ణయా భగవంతమాశ్రితామ్. తత్ఫలమాహ (దేవీమితి) దేవయతిక్రీడయతి
కాంతమితి (దేవీ) తాంభగవతో భక్తదోషాలక్షీకరణాయ తస్యక్రీడాపార
వశ్య మాపాదయంతీమిత్యర్థః । తదయం శ్రీపరాశరభట్టార్యోఽపి వక్ష్యతి*
కిమేతన్నిర్దోషపరిక ఇత్యాదినా । (కాం) కంసుఖమస్యా అస్తీతికాం సుఖరూ
పాం*అర్శ ఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః । సర్వానుకూలస్వభావామిత్య
ర్థః । తత్స్వభావమేవవిశదయతి (సోత్స్మితామితి ఉత్ అతిశయితం స్మితము
త్స్మితం ఉత్స్మితేన సహవర్తతఇతి సోత్స్మితా తాం నిస్సహోపరాధజన నిశ్శం
కసంశ్రయణాయ నిత్యవ్యక్తమందహాసామ్ । అనేనానుగ్రహమయీత్వం
సూచితమ్ । తత్కార్యమాహ (హిరణ్మయీమితి) హిరణ్యప్రాకారాం * అజాయ

మానో బహుధా విజాయతే * స ఉ శ్రేయాన్ భవతి జాయమానః ఇతివత్ *
దేవత్వే దేవదేహేయం మనుష్యత్వే చ మానుషీ * రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రు
క్మిణీ కృష్ణజన్మని । అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ, ఇతిచ్చాక్ర
తోజ్జ్వలానేక భగవదభిమతానురూపవిగ్రహామ్ । హిరణ్మయ ప్రాకారపరి
వృతానందమయ మహామణిమంటపాంతర్నివాసినీం వా । (ఆర్ద్రాం) అనుకూ
లవిషయే దయార్ద్రదృశం, అనుకూలతేజసం వా । ప్రతికూలవిషయే జ్వలంతీం
తదభిభావక తేజోయుక్తాం * నిత్యానుకూలమనుకూలనృణాం పరేషాముద్వే
జనం తవతు తేజ ఉదాహరంతి ఇతి శ్రీవత్సాంక శ్రీసూక్తిః శ్రీవిషయేపి సమానా।
ప్రతికూలత్వం చ ప్రాతికూల్యకర్తృబుద్ధ్యా బోధ్యమ్। (తృప్తాం) స్వకృతేన
భగవత్స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవేన, తత్సంశ్లేషజనితానందేన వా
తృప్తామ్ । భగవత్కృత స్వస్వరూపాద్యనుభవేన స్వసంశ్లేష సుఖేన వాతం
తర్పయంతీం । స్వస్వకాంతోభయ స్వరూప రూపగుణవిభూత్యనుభవప్రాప
ణేన సంశ్రితాన్ తర్పయంతీం వా* ఆర్తో జిజ్ఞాసురర్థార్థీత్యుక్త చతుర్విధాధికా
రిణః తత్తదభిలషితప్రాపణేన తర్పయంతీం వా । (పద్మేస్థితాం) స్వసౌందర్య
సౌగంధ్య సౌకుమార్యానుగుణ సుందర సుగంధ సుకుమార సరసిజాసనాసీ
నామ్ । (పద్మవర్ణాం) నారీణాముత్తమేత్యుక్త ప్రకారేణోత్తమకాంతాత్వేన
పద్మారుణపాణిపాదతల ప్రాంతలోచనాం పద్మ సమవిగ్రహవర్ణాం వా ।
(శ్రియం) సర్వైరాశ్రయణీయామ్ । చందయత్యానందయతి చేతనానీశ్వరం చ
స్వగుణైరితి చంద్రామ్ * (ప్రభాసాం) భాసాభాసకం తదానందజనితహ
ర్షసంభూతప్రకృష్టకాంతిమ్ * అభిషిచ్యచలంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీ
షణమ్ । కృతకృత్యస్తదా రామో విజ్వరః ప్రముమోద హేతివత్. (యశసా)
సంశ్రితానాం సర్వాభీష్టప్రాపణకీర్త్యా । (జ్వలంతీం) సోపబృంహణశ్రుత్యా

లోకేచప్రకాశమానామ్ । (శ్రియం) జగన్మఙ్గళ్యోజయంతీం * (దేవజుష్టాం) దేవేనారాయణే * దివ్యోదేవఏకో నారాయణ ఇతిశ్రుతేః (జుష్టాం) ప్రీతాం ప్రేమసంపన్నాం దేవైర్వాశ్వాదిభిస్తత్తదభిలషిత లాభాయజుష్టామ్ । సేవితాంవా * జుషీప్రీతిసేవనయో రిత్యుభయత్ర ధాతుః (ఉదారాం) కాంత్యాధిక దాతృత్వలక్షణనిరతిశయౌదార్యామ్ (తాం) ఉక్తవైభవయుక్తతయా సర్వ వేదాంతప్రసిద్ధాం । పద్మనేమిమ్ । నేమిస్స్యాదర్శనమ్ * పవిత్రంచరణం నేమి శ్లోకద్వారం సుదర్శనమితినిఘంటుః॥ పద్మం నేమిరివయస్యాస్తాం చక్రాకార వికసిత పద్మపాణిమిత్యర్థః॥ యద్వాపద్మమేవ నేమిర్యానసాధనం యస్యాస్తామ్ * నియోమిరితో ణాదికో మిప్రత్యయః । స్వకరస్థ కమలే నాశ్రితానామనిష్టముపనీయ సర్వమిష్టముపనీయ స్వచరణాంబుజేతాః ప్రాపయంతీమిత్యర్థః । ఏవమాదిప్రకారేణ శ్రీసూక్తం శ్రీసమృద్ధిం బహుముఖయతే ఇతిబోధ్యమ్ । ననుదేవిత్వామిత్యాదినామత్సమృద్ధే స్సర్వశ్రుతివేద్యతాం ప్రతిజ్ఞాయ * అస్యేశానాజగత ఇతిశ్రీసూక్తమ్ బహుముఖయతే ఇతిపూర్వకాండస్థయత్కించిద్వాక్యస్య శ్రీసూక్తస్యచమత్సమృద్ధిప్రతిపాదకత్వముపపాదితమ్ । తావతాపురుషసూక్తాదిరూపాయాః శ్రుతేః కథంమత్సమృద్ధిపరత్వమిత్యత ఆహ (ఈష్టఇతి) (పౌరుషేసూక్తే) పురుషసూక్తాఖ్యోపనిషది (కశ్చిత్పురుషో జగతఈష్టే) జగతఇతికర్మణిషష్ఠీజగన్నియమయతీత్యర్థః * ఈశ ఐశ్వర్య ఇత్యేతస్మాద్ధాతో రదాదికాచ్ఛందసే లుకిలటస్తజితకారస్య ఏత్వే ప్రశ్నేతిషత్వే ష్టుత్వేచ ఈష్టఇతిరూపమ్ । అయంచార్థానువాదః * పురుషఏవేదగ్ంసర్వం యద్భూతం యచ్చభవ్యమ్ ఉతామృతత్వస్యేశాన ఇత్యేవ శ్రవణాత్ ఇతియ ఉక్తస్తంతత్ప్రతిపాదితంచ్ఛతి చకారేణ మహానారాయణమహోపనిషదాది ప్రతిపాదితంచేతిలభ్యతే పురుషమితిశేషః (ఉత్తరోనువాకః) అద్భ్యస్సం

భూతానువాకః ఇతిచకారేణ *హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ *శ్రద్ధయా దేవో దే
వత్వమశ్నుతే *సుమజ్ఞానయే విష్ణవ ఇత్యాది వేదాంతవాక్యజాతంచ సంగృహ్య
తే*తచ్చ (త్వత్కం) తావకం పతిం స్వామినం (అధిజగౌ) అధికంగాయతిస్మ
త్వత్పతిత్వకృత సమృద్ధిం ప్రత్యపాదయదిత్యర్థః । తతశ్చ తస్యాత్త్వదధీన సమృ
ద్ధికత్వాత్తత్సమృద్ధిపరాణాం పురుషసూక్తాదీనాం త్వత్సమృద్ధిపరత్వమితి
సాకూతం । తస్యత్వదధీన సమృద్ధికత్వంచవక్ష్యతి *త్వదాయత్తర్ద్ధి త్వేష్వభవ
దపరాధీనవిభవ ఇతి । అయంభావః పురుషసూక్తనారాయణ మహోపనిషదాది
ప్రతిపాదితస్య మహావిభవస్య భగవతః *వేదాహమేతంపురుషంమహాంతం ఆది
త్యవర్ణం తమసః ఇతి పురుషసూక్తతుల్యానుపూర్వ్యవాః తద్దైవత్యైర్యఛ శ్రీ
స్సంభూతానువాకో *హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ ఇతి తదుక్త వేదాంతవాక్య
జాతంచ హ్రీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ పత్న్యౌ *సుమజ్ఞానయే విష్ణవే *శ్రద్ధయా దేవో దేవ
త్వమశ్నుత ఇత్యాదిప్రకారేణచ తస్యలక్ష్మీపతిత్వం ప్రతిపాదయత్ త్వద్వైభ
వం సర్వం లక్ష్మీపతిత్వప్రయుక్తమహిమయతీతి తత్సమృద్ధిపరాసర్వాపి శ్రుతి
శ్శ్రీసమృద్ధిపరైవేతి॥

అవ; అత్యాదరేణోపనిషత్ప్రతిపాద్యత్వాంవదన్నేవ నకేవలముపనిష
త్త్వద్వైభవం ప్రతిపాదయతి, కింత్వితిహాసాదయోపీత్యాహోద్బాహురితి॥

మూ॥ ఉద్బాహుస్త్వా ముపనిషదసావాహ నైకాన్త్యము
స్త్రీం శ్రీమద్రామాయణమపిపరం ప్రాణితిత్వచ్చరిత్రే ।
స్మర్తారోస్సజనని యతమే సేతిహాసైః పురాణై ర్నిన్యుర్వే
దా నపిచ తతమే త్వన్మహిమ్ని ప్రమాణమ్॥ ౧౪॥

వ్యా॥ హే (అస్మజ్జనని) అసా వుపనిషదేకైవ శ్రీసూక్తాదిరూపా, నై
తాళిక ఇవ, త్వమేవజగత్స్వామినీతిశపథంకుర్వాణేన, (ఉద్బాహుః)
ఉద్ధృతబాహుస్సతీ (త్వాం) నియంత్రీం జగత్స్వామినీం నాహ, కింతు
(శ్రీమద్రామాయణమపి (త్వచ్చరిత్రే) పరంతవచరిత్రే సత్యేవ (ప్రాణితి)
జీవతి, తవచరిత్రప్రతిపాదనరూపధారకత్వేన జీవతీతిభావః । ఉద్బాహుమితిక్రి
యావిశేషణంసోత్కర్షమిత్యర్థః । త్వచ్చరిత్రఇత్యధికరణే సప్తమీ, తథాచ
రామాదిచరితే ప్రాణితి జీవనమాత్రంధత్తే త్వచ్చరితే తు పరం ప్రాణితి సోత్క
ర్షం జీవతీత్యర్థః । అతిశయితజీవనస్య సఫలత్వాదితిహృదయమ్ *ప్రపూర్వా
దనప్రాణన ఇత్యస్మాద్ధాతో రుదాదిభ్యస్సార్వధాతుక ఇతి ఇటి ణత్వే చకృ
తే ప్రాణితీతిరూపం॥ త్వచ్చరిత్రే పరం ప్రాణితీత్యనేన *కావ్యంరామాయణం
కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితంమహదితివాల్మీకివచనంస్మారితమ్ । సీతా చరితమ
హత్త్వంచ తత్పురుషకారోపయుక్తకృపాపారతంత్ర్యానన్యార్హత్వ
ప్రతిపాదనేన । కృపాప్రకాశనంరావణాపహారకృతే భగవతాసీతాయాః
ప్రథమవియోగేసుస్పష్టమ్ । తథాహి-రావణవధానంతరం రామవిజయరూప
ప్రియఖ్యాపకతయా సన్నిహితాన్మహోపకారకా త్స్వస్యామార్ద్రాః పరా
ధాశ్చిత్రవధార్హా రాక్షసీర్దృష్ట్వా తదపరాధానుగుణం చిత్రవధం కర్తుముద్య
తాన్మారుతేః *పాపానాంవాశుభానాంవావధార్హాణాంప్లవంగమ । కార్యం
కరుణమార్యేణ నకశ్చిన్నాపరాధ్యతీత్యాద్యుపదేశేన తాసాం సంరక్షణాన్మ
హతీకృపాప్రకాశితా । స్వయంరావణగృహే బందీభూయ బందీకృతసుర
సుందరీవిమోచనాద్వా మహతీకృపాప్రకాశితా॥ ద్వితీయవిశ్లేషే భర్తృనియ
మనానతిక్రమణేన వాల్మీక్యాశ్రమే తస్యానివాసాత్పారతంత్ర్యం ప్రకా
శితమ్ । తృతీయవిశ్లేషే పతిపరిత్యక్తాయాస్తస్యాః పృథగాశ్రయానవలంబేన

భూమాప్రవేశాదనన్యార్హత్వం ప్రాకాశితమితి కృత్స్నస్యాపి శ్రీరామాయణస్య సీతాచరితత్వం సిద్ధమ్ (యత మే) యే స్మర్తారః స్మృతిప్రణేతారః పరాశరాదయః (తత మేపిచ) తేపి । అపిచేత్యేకంపదం । యత్తచ్ఛబ్దాడతమప్రిత్యయాంతౌ సర్వనామసంజ్ఞౌ । వేదాః । తత్త్వహితపురుషార్థవేదకతయా వేదశబ్దవాచ్యా ఆమ్నాయాః, సేతిహాసైః ఇతిహాససహితైః ఇతిహాసశబ్దేన భారతాదిర్గృహ్యతే శ్రీరామాయణస్య పూర్వమేవ నిర్దేశాత్ పురాణైః శ్రీవిష్ణుపురాణాదిభిః । (త్వన్మహిమ్ని) తవవిభవే ప్రమాణం, భావప్రధానోయంనిర్దేశః ప్రమాణతామిత్యర్థః॥ (నిన్యుః) నయంతిస్మ॥ వేదానాం త్వన్మహిమావేదకతయా త్వత్ప్రమాణతాం స్మృతీతిహాసపురాణైర్గ పరాశరాదయో దర్శయన్నిత్యర్థః॥ నిన్యురితి నియాద్వికర్మకత్వాత్ కర్తృద్వయమ్॥ ౧౪॥

అథ; ఇత్థంలక్ష్మీవిభవేసపరికరం ప్రమాణముపన్యస్య తత్ప్రతిపన్నం * తదైశ్వర్యమాహ॥ ఆకుగ్రామేతి॥ ...

మూ॥ ఆకుగ్రామనియామకాదపివిభోరాసర్వనిర్వాహకా
దైశ్వర్యం యదిహోత్తరోత్తరగుణం శ్రీరఙ్గభర్తుః
ప్రియే । తుఙ్గమ్మఙ్గళముజ్జ్వలంగరిమవత్పుణ్యంపునః పా
వనం । ధన్యంయత్తదదశ్చవీక్షణభువస్తేవశ్చషావిప్రుషః॥ ౧౫॥

వ్యా॥ హే (శ్రీరంగభర్తుః ప్రియే) శ్రీరంగరాజవల్లభే । (ఆకుగ్రామనియామకాత్) కుగ్రామనియామకమారభ్య * కుగ్రామో గ్రామవాటికా, పల్లీత్యర్థః । సర్వనిర్వాహకాత్ సర్వలోకశాసితుర్విభోరపి- బ్రహ్మపర్యంతం (ఉత్తరోత్తరగుణం) ఉత్తరోత్తరాతిశయితం యదైశ్వర్యమస్తి తుంగం

ఉన్నతం మేర్వాది (మంగళం) చందనకుసుమాది (ఉజ్జ్వలం) మణిద్యుమ
ణిదీపాది (గరిమవత్) గురుత్వగుణయుక్తం హిమవన్మన్దరాది (పుణ్యం) పర
లోకసాధనభూతం యజ్ఞాది (పునః) భూయశ్చ (పావనం) పవిత్రీకుర్వత్।
కావేరీప్రభృతి (ధన్యం) భాగ్యఫలభూతం నవనిధిరూపంచేతి యదైశ్వర్య
మస్తి తత్పూర్వోక్తంకుగ్రామాధిపప్రభృతి సర్వప్రభుపర్యంతైశ్వర్యం (అద
శ్చ) ఇదంతుంగాద్యైశ్వర్యం-చేతిచకారేణానుక్తమన్యదప్యైశ్వర్యం (తే)
తవ (వీక్షణభువః) కటాక్షకందళితాః పంచషాపద్వ్యామానం యేషాంతే
(పంచషాః) * సంఖ్యయావ్యయేతి సూత్రేణబహువ్రీహి సమాసేబహువ్రీహౌ
సంఖ్యేయా ఇత్యాదిసూత్రేణ*డచి ఙేరితిటిలోపేపంచషా ఇతిరూపం (విప్రుషో)
బిన్దవః లేశా ఇత్యర్థః॥ లోకేసమీచీనం సర్వవస్తు త్వత్కటాక్షలేశాయత్తమి
త్యుక్తమ్భవతి॥ ... ... ౧౭॥

అవ; సమృద్ధైశ్వర్యదారిద్ర్యయోః లక్ష్మీకటాక్షతదభావహేతు
కతాముదాహరత్యేక ఇతి॥ ... ... *

మూ॥ ఏకోముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్కారిమౌళిర్మను
ష్యో। దృప్యద్దన్తావళస్థోనగణయతినరాన్యత్ర సంక్రోశిపా
లాన్ । యత్రస్తత్తిష్ఠతేన్యః కృపణమశరణోదర్శయన్ద
న్తపఙ్క్తిం। తత్తేశ్రీరఙ్గరాజప్రణయినినయనోదఞ్చితన్య
ఞ్చితాఖ్యామ్॥ ... ॥౧౮॥ *

వ్యా॥ హే (శ్రీరంగరాజప్రణయిని) ఏకోమనుష్యో (దృప్యద్దంతావ
ళస్థో) మదద్విరదమస్తకస్థితో (ముక్తాతపత్రప్రచలమణిఘృణాత్కారిమౌళిః)

ముక్తాతపత్రేమౌక్తికచ్ఛత్రే గజగమనేన ప్రచలైర్మణిభిః ఘట్టనేఘుణా త్కారీ శబ్దాయమానో మౌళిః కిరీటం యస్య స తథోక్తస్సన్ (నతాన్) నమ్రాన్ (క్షోణిపాలాన్) నానామణ్డలాధిపతీన్ నగణయతీతియత్ ఇయ మైశ్వర్యకాష్ఠా * అథదారిద్ర్యకాష్ఠామాహ * (అన్యఇతి) అన్యఇతరోమ నుష్యః (అశరణో) రక్షకాన్తరరహితస్సన్ (కృపణం) దైన్యప్రకాశోయ థాభవతితథా । (దన్తపఙ్క్తిందర్శయన్) తస్మై దన్తావళస్థితాయపురుషాయ (తిష్ఠతే) స్వాభిప్రాయం ప్రకటయన్నాస్తఇతి యత్తదుభయంక్రమేణ (తవన యనోదఞ్చితన్యఞ్చితాభ్యాం) నయనయోరుదఞ్చితేన కటాక్షేణ (న్యఞ్చి తేన) సంకోచేనచభవతీతిశేషః॥ ... ... ౧౬॥

అవ; సశ్లాఘ్యస్సగుణీధన్యస్సకులీనస్సబుద్ధిమాన్ । సశూరస్సచవి క్రాన్తో యంత్వన్దేవినిరీక్షసే * ఇత్యుక్తప్రమాణానుసారేణ సర్వసమ్పదాం లక్ష్మీభ్రూవిలాసప్రసరాభిముఖజంఘాలతామాహరతిరితి॥ ... *

మూ॥ రతిర్మతిస్సరస్వతీ ధృతిసమృద్ధిసిద్ధిశ్రియస్సుధాసఖి
యతోముఖఞ్చిచలిషేత్తవభ్రూలతా । తతోముఖమ
ధేన్దిరే బహుముఖీమహం పూర్వికాం విగాహ్యచవశం
వదాంగపరివహన్తికూలఙ్కషాః ॥ ౧౭॥

వ్యా॥ హే (సుధాసఖి) అమృతసోదరే, అనేన మధురతమత్వం జగదుజ్జీవనహేతుత్వఞ్చ వ్యఞ్జితమ్ । హే (ఇందిరే) తవభ్రూలతా (యతోముఖం) యత్పురుషాభిముఖం (చిచలిషేత్) చలితుమిచ్ఛేత్ చలనం వినాపి చలనేచ్ఛయాపైవ (తతోముఖం) తత్పురుషాభిముఖం (రతిః) ప్రీతిః (మతి

సరస్వతీధృతిసమృద్ధిసిద్ధిసిద్ధి(శ్రియః) మతిర్జ్ఞానం సరస్వతీ వాక్ వాగధిదేవ
తా చధృతి స్థైర్యం సమృద్ధిః పరిపూర్ణత్వంసిద్ధిరభిలషితావాప్తిః శ్రియః స్సంపదశ్చ
అథసాకత్యేవ * ప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః (బహుముఖీం)
బహుప్రకారాం (అహంపూర్వికాం) అహంపూర్వం ప్రవహామ్యహంపూర్వ
మిత్యహంన్తాం (విగాహ్య) ప్రవిశ్య (వశంవదాః) విధేయాస్సత్యః (కూలఙ్క
షాః) ఉద్వేలాః (పరివహన్తి) పుత్త్రపౌత్త్రశిష్యప్రశిష్యపర్యన్తం ప్రసరన్తీ
త్యర్థః । * సర్వకూలాభ్రకరీషేషు కష ఇతిఖచ్ప్రత్యయే ముమాగమేచ కృ
తే కూలంకషా ఇతిరూపమ్॥ ... ౧౭॥

అథ; సర్వవస్తునీచోచ్చభావో లక్ష్మీకటాక్ష సఙ్కోచవికాసాయత్త
ఇత్యాహ॥ సహేతి॥ ... *

మూ॥ సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనై రనోకహబృ
హస్పతి ప్రబలవిక్లబ ప్రక్రియమ్ । ఇదంసదసదాత్మనాని
ఖిలమేవ నిమ్నోన్నతంకటాక్షతదుపేక్షయో స్తవహి
లక్ష్మితత్త్వార్ణవమ్॥ ॥౧౮॥ *

వ్యా॥ హేలక్ష్మి (సహస్థిరపరిత్రసవ్రజవిరిఞ్చనాకిఞ్చనైః) సహస్థి
రాః స్థావరాశ్శైలవృక్షాదయః (పరిత్రసాః) పరిస్పన్దనశీలాః జఙ్గమా స్తేషాం
(వ్రజైః) సమూహైః (విరిఞ్చనో బ్రహ్మ అకిఞ్చనోదరిద్ర స్తైస్సహ అనోకహః
వృక్షః (బృహస్పతిః) గురుః (ప్రబలః) బలవాన్ (విక్లబః) దుర్బలః తేషాం
(ప్రక్రియా) ప్రకారోయస్మిం స్తత్తథోక్తం । (ఇదం) పరిదృశ్యమానంజగత్
(నిఖిలమేవ) సమస్తమపి (సదసదాత్మనా) సమీచీనా సమీచీనరూపేణ

(నిమ్నోన్నతం) నీచోచ్చమితి యత్ తత్ తవకటాక్షతదుపేక్షయోర్వీక్షణావీక్షణయోస్తాండవంనటనంహి॥ ... ౧౮॥

అవ; సంప్రతిభగవతో జగత్సృష్టిరక్షావిహారాయేత్యాహ॥ కాలఇతి॥

మూ॥ కాలే శంసతియోగ్యతాంచిదచితో రన్యోన్యమాలి
జ్గతోర్భూతాహంకృతిబుద్ధిపఞ్చకరణీస్వాన్తప్రవృత్తిన్ద్రి
యైః। అణ్డానావరణైస్సహస్రమకరోస్త్రైన్భూర్భువస్స్వ
ర్వతస్త్రీరంగేశ్వరదేవితేవివృతయేసఙ్కల్పమానఃప్రియః॥ ౧౯

వ్యా॥ (హేశ్రీరంగేశ్వరదేవి) (కాలే) సర్గాద్యసమయే (యోగ్యతాం) సృష్ట్యనుకూల్యం శంసతిసతిస్రష్టుమయమవసరఇతి సూచయతిసతి చిదచితోః ప్రకృతిపురుషయో రన్యోన్యమాలింగతో ర్మిథోమిళితయోస్సతోః ప్రియః శ్రీరంగరాజః సంకల్పమానో * బహుస్స్యాం ప్రజాయే యేతి బహుభవనసంకల్పంకుర్వన్ తేవివృతయే భూతాహంకృతి బుద్ధిపంచకరణీస్వాంత ప్రవృత్తీంద్రియైః, భూతానిపృథివ్యాదీని అహంకృతిః ప్రకృతివికారరూపమహంకారతత్త్వం బుద్ధిర్మహత్త్వం పంచానాం కరణానాంసమాహారః పంచకరణీపంచజ్ఞానేంద్రియాణిస్వాంతంమనః ప్రవృత్తీంద్రియాణి వాగాది పంచకర్మేంద్రియాణితైస్సహ ఆవరణైస్సప్తావరణైస్సమం । తాన్ ప్రసిద్ధాన్ భూర్భువస్స్వర్వతః త్రైలోక్యవత స్సహస్రమండానానంతాన కరోత్కృతవాన్ ॥ ... ... ౧౯॥

అవ; విచిత్రాదేహసంపత్తిరీశ్వరాయ నివేదితుక్తప్రమాణానుసారేణ కరణకళేబరయోగ్యస్యభగవత్తైంకర్యార్థత్వేపి తద్విస్మృత్యతాని కర

ణానిశబ్దాదిప్రవణానికుర్వాణానాత్మనో భగవానేవతథాభూతాన్ కారయన్ తవపరిహాసరససముత్పాదయతీత్యాహ॥ శబ్దాదీనితి॥

మూ॥ శబ్దాదీన్విషయాన్ ప్రదర్శ్య విభవం విస్తార్య దాస్యాత్మకం వైష్ణవ్యా గుణమాయయాత్మనివహాన్విప్లావ్య పూర్వః పుమాన్। పుంసా పణ్యవధూవిడమ్బివపుషా ధూర్తాని వాయాసయన్ శ్రీరఙ్గేశ్వరి కల్పతే తవపరీహాసాత్మనే కేళయే॥ ... ॥౨౦॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వరి - శ్రీరంగరాజప్రియే పూర్వః పుమాన్, పురాణపురుషః శ్రీరంగరాజః శబ్దాదీన్ శబ్దస్పర్శరూపరసగంధాన్ విషయాన్ ప్రదర్శ్య దర్శయిత్వా। దాస్యాత్మకం దాసత్వరూపం విభవమైశ్వర్యం విస్తార్య విస్తృతం కృత్వా వైష్ణవ్యా విష్ణుసంబధిన్యా స్వకీయయేత్యర్థః। మమమాయాదురత్యయేత్యుక్తేః గుణమాయయా త్రిగుణాత్మికయా ప్రకృత్యా అత్రమాయాశబ్దో విచిత్రసృష్టినిబంధనః। దేవమాయేవనిర్మితేతివత్। ఆత్మనివహాన్ జీవసమూహాన్ విప్లావ్య వంచయిత్వా పణ్యవధూవిడంబివపుషా, వేశ్యానుకారి శరీర వేషేణ, పుంసాపురుషేణ, ధూర్తానివ ధృష్టపురుషానివ, ఆయాసయన్ వివశాన్ కుర్వన్, భగవానేవాత్మనివహాన్ ధూర్తాంశ్చాయాసయతి గుణమాయా వేశ్యానుకారిపురుషశ్చద్వారమాత్రమితిభావః। తవపరీహాసాత్మనే ప్రహాసరసరూపాయకేళయే, విహారాయ, కల్పతే-సమర్థో భవతి, కృపూ సామర్థ్య ఇత్యస్మాద్ధాతోః కృపోరోలఇతి లకారే కల్పతఇతిరూపం। కేచిత్తుధూర్తానివాయాసయన్నిత్యత్ర ధూర్తానాయాసయన్ సూత్రధార ఇవేతియోజయంతి; తచ్చిత్యం। సూత్రధారపదాధ్యాహార ప్రసంగాత్ ధూర్తానివేతి ధూర్త

పదాన్వితస్యైవ శబ్దస్యాధ్యాహృతసూత్రధారపదాన్వయే, వ్యవహితాన్వయశ్చ । తవపరీహాసాత్మనేకేళయే కల్పితఇతివచనానుపపత్తిశ్చ । సూత్రధారస్య లక్ష్మీపరిహాసరసాపాదనే దృష్టాంతత్వాయోగాత్ । నహి లోకస్య పరిహాసరసమాపాదయంత్సూత్రధారో లక్ష్మ్యా అపితమాపాదయతి యేనతస్య దృష్టాంతతాస్యాత్; నచలోకస్యేత్యధ్యాహృత్య పణ్యవధూవిడంబివపుషా పుంసాధూర్తానాపాదయంత్సూత్రధారో లోకస్యేవగుణమాయయాత్మనివహాన్విప్లావ్యపూర్వైః ప్రమాణైః తవపరీహాసాత్మనేకేళయే కల్పితఇతియోజనాక్రియతఇతివాచ్యం; తథా సత్యా విప్రకృతమేవ వ్యాఖ్యానకౌశలం పండితంమన్యైః ప్రథమాంత షష్ఠ్యంత పదద్వయాధ్యాహారదోషాదివ శబ్దస్య లోకపదాన్వయేనాత్యంతవ్యవధానదోషాచ్చ అవ్యవధానేనానధ్యాహారేణచ వాక్యార్థవర్ణనసంభవే వ్యవధానాధ్యాహారకల్పనానౌచిత్యాచ్చ । తథా కల్పనే విశేషస్వారస్యాసిద్ధేశ్చ । నచ త్వత్పక్షాపేక్షయా దృష్టాంతదార్ష్టాంతిక భేదసిద్ధిరేవ అస్మత్పక్షేవిశేషసిద్ధిరితివాచ్యం, ధూర్తాయాసయితృత్వాత్మనివహావిప్లావకత్వరూపభిన్నవిశేషణవిశిష్టవేషైకస్యైవ దృష్టాంతదార్ష్టాంతికభావే స్వారస్యాత్, తేశ్చేత్యలంపల్లవితేన॥ ... ౨౦॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మ్యా లీలావిభూత్యుపయోగముక్త్వా నిత్యవిభూతియోగమాహ॥ యదితి॥ ... ... *

మూ॥ యద్దూరేమనసోయదేవతమసఃపారేయదత్యద్భుతం
యత్కాలాదపచేళిమం సురపురీ యద్గచ్ఛతో దుర్గతిః।
సాయుజ్యస్య యదేవ సూతిరథవాయద్దుర్గ్రహమ్మద్గిరాం
తద్విష్ణోః పరమమ్పదంతవకృతేమాతస్సమామ్నాసిషుః॥ ౨౧

వ్యా॥ హేమాతః యత్ స్థానంమనసోదూరే। స్పర్తుమశక్యమిత్యర్థః మనసఇత్యసంకోచేనోక్తేః బ్రహ్మాదీనామపివాఙ్మనసా గోచరత్వంవివక్షితం, తదుక్తంశ్రీభాష్యకారైః॥ బ్రహ్మాదీనాంగోచరేశ్రీమతివైకుంఠఇతి । యత్తమసఇతియత్తమసః ప్రకృతిమండలస్యపారఏవపరస్తాదేవఏవకారేణ రజస్తమోల వస్పర్శోప్యపినేతిసూచితం । యదేవతమసః పారేయత్పదమేవ ప్రకృతిమండల పారవర్తి; బ్రహ్మాదీనాంపదంతునతథేతి విశేష్యసంగత ఏవాయమేవకారః "క్షయంతమస్యరజసః పరాకఇతిశ్రుతేః" రజస్తమశ్శబ్దౌతత్తద్గుణప్రధాన ప్రకృతివాచినౌ, యదత్యద్భుతమత్యాశ్చర్యావహం యత్కాలాదపచేళిమం యత్కాలాద్ధేతోరపచేళిమనుపరిపక్వమకాలకాల్యం ‹‹నకాల స్తత్రవైప్రభు రితిస్మృతేః" ప్రభుత్వంపరిపాకహేతుత్వం, సురపురీ సురాణాం బ్రహ్మాదీ నాంపురీ వైరాజామరావత్యాదిరూపా, యద్గచ్ఛతఃయత్స్థానంగచ్ఛతః "పుం సోదుర్గతిః నరకః (ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్య పరమాత్మన) ఇతిస్మృతేః" సాయుజ్యస్య పరమపురుషసామ్యాపత్తేః యదేవయత్ స్థానమేవసూతిరు త్పాదకంనత్వితరదిత్యర్థః । అథనాకిమేలైర్లక్షణైరిదమేవతల్లక్షణమిత్యాహ। యద్దుర్గ్రహామితి, మద్గిరాంమద్వాచాంయద్దుర్గ్రహమగోచరంవిష్ణోః పరవాసు దేవస్య తత్పరమంపదమత్యుత్కృష్టస్థానంతవకృతే త్వదర్థంత్వన్నిత్యావాసా ర్థమిత్యర్థః! సమామ్నాసిషుః అభ్యస్తవంతః వేదాఇతిశేషః, సంపూర్వాత్ మ్నాఅభ్యాసఇత్యస్మాద్ధాతోర్లు ఙ్లేస్సిచి యమరమేత్యాదినా ఇట్సకోః కృతయో రాదేశప్రత్యయయోరితిషత్వే ఝుర్జుసిసమామ్నాసిషు రితిరూపం "తద్విష్ణోః పరమంపదం సదాపశ్యంతి సూరయఇతిశ్రుతి" రిహప్రమాణం ద్రష్టవ్యమ్॥ [illegible] ॥२०॥

అవ; సేశ్వరంవిభూతిద్వయం, తద్వర్తి వస్తుజాతంచ లక్ష్మీపరికర భూతమిత్యాహ ॥ హేలాయామితి ॥ ... ... *

మూ॥ హేలాయా మఖిలఞ్చరాచరమిద మ్భోగేవిభూతిః
పరా పుణ్యాస్తేపరిచారకర్మణిసదా పశ్యన్తియే సూర
యః । శ్రీరఙ్గేశ్వరదేవి కేవలకృపానిర్వ్యాపర్గేవ
యం శేషిత్వే పరమఃపుమాన్ పరికరాహ్యేతే తవ
స్ఫారణే ॥ ... *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరదేవి శ్రీరంగరాజప్రియే అఖిలంచరాచరం జఙ్గమస్థావరాత్మక మిదం పరిదృశ్యమానం జగత్తవ హేలాయాం క్రీడాయాం వినియుక్తం । హారేవిహారసి క్రీడాకంతుకైరివ జంతుభిరిత్యుక్తేః । పరాఉత్కృష్టా, పరమమహతీవా త్రిపాదస్యామృతందివీతి శ్రుతేః విభూతిశ్శుద్ధసత్త్వరూపా తవభోగేవినియుక్తా । భోగ్యభోగోపకరరణ భోగస్థానత్వేన వినియుక్తేత్యర్థః। త్వాంత్వ త్ప్రియంచ యే సదాపశ్యంతి సాక్షాత్కుర్వంతి పుణ్యాః యుష్మత్సదానుభవహేతు సుకృతశీలాస్తే సూరయో విష్వక్సేనాదయః । తే తవపరిచారకర్మణి వినియుక్తాః వయం బుభుక్షుముముక్షుభేదభిన్నాజీవాస్తవకేవలకృపా నిర్వ్యాహ్య వర్గేత్యన్నిర్హేతుక కృపానిర్వాహ కర్మీకృతానాం వర్గేసంతతా, వినియుక్తాః పరమఃపుమాన్ పరమపురుషః త్వత్ప్రియః తవశేషిత్వే వినియుక్త ఇత్యేతే పూర్వోక్తాస్సర్వేపి తవస్ఫారణేవ్యాప్తా త్వద్విభవ ఇత్యర్థః । పరికరాహి ఉపకరణభూతాః ఖలు హీత్యాశ్చర్యే॥ ... ... ౨౨॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోః పరమవ్యోమ్ని వైకుంఠనగరీ యోగమాహ ॥
ఆజ్ఞేతి ॥ ... ... *

మూ॥ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీ పాలాఫలమ్భేజుషాం
యా యోధ్యేత్యపరాజితేతి విదితా నాకమ్పరేణ స్థితా ।
భావై రద్భుతభోగ భూమగహనై స్సాన్ద్రాస్సుధాస్యన్దిభి
శ్శ్రీరఙ్గేశ్వర గేహలక్ష్మి యువయో స్తాం రాజధానీం
విదుః ॥ ॥౨౩॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగేశ్వర గేహలక్ష్మి ! శ్రీరంగేశ్వర దివ్యవిమానాలంకరణభూతే ! యా పురీ ఆజ్ఞానుగ్రహ భీమకోమలపురీపాలా ఆజ్ఞయా శాసనేన అనుగ్రహేణదయయా యథాక్రమంభీమాః భయంకరాః కోమలాస్సౌమ్యాః పురీపాలాః నగరరక్షకాః యస్యాస్సాతథోక్తా భేజుషాంభజతాం ఫలంభక్తానాం ప్రపన్నానాంచస్వతః పురుషార్థభూతా అయోధ్యేత్య పరాజితేతి యోద్ధుమశక్యేతి పరైరజితేతిచ హేతోర్వ్యా తత్తదాఖ్యయా విదితా ప్రసిద్ధా శ్రుతావితి శేషః "దేవానాం పూరయోధ్యేతి విశేషాపరాజితేతిచ శ్రుతేః" నాకంపరేణ నాకస్యపరమాకాశస్య పరేణ ఉపరిష్టాత్ పరమవ్యోమ్నీత్యర్థః ॥ స్థితావర్తమానా "పరేణనాకం నిహితంగుహాయా మితిశ్రుతేః" సుధాస్యందిభిరమృతస్రావిభిర్భోగ్యతమై రిత్యర్థః । అద్భుతభోగ భూమగహనైః అద్భుతభోగానా మాశ్చర్యసుఖానా మనుభవానాంవా భూమ్నా బాహుళ్యేన గహనైస్సంభృతైర్భావైః పదార్థైః సాంద్రానిబిడాచ భవతి తాం యువయోః రాజధానీం ప్రధాననగరీంవిదుః శ్రుతయో మునయో వేతి శేషః । ప్రధాననగరీ రాజ్ఞాం రాజధానీతికథ్యత ఇత్యమరశేషః ॥ ౨౩॥

అవ; తత్రస్థితమాస్థాన మనుసంధత్తే ॥ తస్యామితి ॥ *

మూ॥ తస్యాంచత్వత్కృపావన్నిరవధి జనతా విశ్రమార్హా
వకాశం సఙ్కీర్ణం దాస్యతృష్ణాకలితపరికరైః పుమ్భిరా
నన్దనిఘ్నైః । స్నేహాదస్థానరక్షా వ్యసనిభి రభయం
శార్ఙ్గచక్రాసిముఖ్యై రానన్దైకార్ణవం శ్రీర్భగవతియువ
యో రాహురాస్థానరత్నమ్ ॥ *

వ్యా॥ భగవతి షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణే హేశ్రీః తస్యాంపురి త్వత్కృపా
వత్త్వద్దయేవ నిరవధిజనతా విశ్రమార్హావకాశం నిరవధే రవధిశూన్యాయాః
అసంఖ్యాయాః జనసమూహస్య విశ్రమార్హో విశ్రాంతియోగ్యోవకాశోన్త
రం యస్మిన్ తత్తథోక్తం త్వత్కృపాయాస్సర్వవిషయత్వా త్తథాత్వమవివా
దం, తద్వదిదమపీతిభావః । దాస్యతృష్ణాకలిత పరికరైః దాస్యే కైంకర్య
కరణేతృష్ణయాస్పృహయా-కలితాగృహీతాః పరికరా శ్ఛత్రచామర పత
ద్గ్రహకళాచికాదయోయైస్తై రానందనిఘ్నై రానందవశైః పుంభిర్ము
క్తపురుషైః సంకీర్ణంసంభృతంస్నేహాద్భగవద్దివ్యమంగళ విగ్రహప్రేమ్ణః అస్థా
నరక్షా వ్యసనిభిరస్థానే అకాండేరక్షాయాం రక్షణే వ్యసనిభిర్వ్యాసక్తైః
పరమపదే భయశంకాయా అనవకాశాద్రక్షా వ్యసనస్యాస్థానత్వం, శార్ఙ్గచ
క్రాసిముఖ్యైశ్చాపి సుదర్శనఖడ్గ ప్రభృతిభిః పంచాయుధైః అభయం భయ
రహితం ఆనన్దైకార్ణవ మానందస్యానుకూల జ్ఞానస్యార్ణవం సముద్రం అపరి
చ్ఛిన్నానందావహమిత్యర్థః । తథాభూతం యువయోః శ్రీశ్రీపత్యోరా స్థాన
రత్నం మహామణిమంటప శ్రేష్ఠంచాహుః వేదాంతా ఇతిశేషః । తస్యాం

చేత్యత్రచశబ్దస్యా స్థానరత్నంచాహురిత్యుత్తరత్రాన్వయః "ప్రజాపతేస్స భాంవేశ్మ ప్రపద్యన్తఇతి" శ్రుతిరత్ర ప్రమాణతయానుసంధేయా॥ ౪౪॥

అవ; తన్మంటపే శేషసింహాసనే విశ్వరక్షాదీక్షితేన స్వామినా సహ సదానందావహత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ ... ... *

మూ॥ తత్రస్రక్స్పర్శగన్ధం స్ఫురదుపరిఫణా రత్నరోచిర్వి
తానం విస్తీర్యానన్తభోగం తదుపరినయతా విశ్వమే
కాధిపత్యమ్। త్వైస్తైః కాన్తేనశాన్తోదితగుణవిభవైః ర్వ్రర
తా త్వామసంఖ్యై రన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగ
హనాన్దేవిబధ్నాసి భోగాన్ ॥ *

వ్యా॥ హేదేవి తత్ర మహామణిమంటపే స్రక్స్పర్శగంధంస్రజః పుష్పమాలికాయాః స్పర్శగన్ధావివ స్పర్శగంధౌ యస్యతంతథోక్తం స్ఫురదుపరిఫణారత్నరోచిర్వితానం స్ఫురతామపరిఫణారత్నానా ముపరితనమాణిక్యానాం రోచిం ష్యేవ వితానముల్లోచో యస్యతం అనంతభోగం అనంతస్య శేషస్య భోగంకాయం విస్తీర్యవిస్తృతం కృత్వాతదుపరి అనంతభోగోపరి నివిశ్యేతిశేషః। విశ్వం విభూతిద్వయ మేకాధిపత్య మేకచ్ఛత్రాధిపత్యం నయతా గమయతా అసంఖ్యైస్సంఖ్యాతీతైస్తై రవాఙ్మనసగోచరైః శాంతోదితగుణ విభవైః శాంతోదితస్య భగవచ్ఛాంతోదితదశాయాః స్వ వైశ్వరూప్యానుభవ రూపాయాః గుణవిభవైః గుణాతిశయైః త్వామ్వ్రతాత్వాదనురూపేణకాంతేన ప్రియేణహరిణాసహ అన్యోన్యాద్వైతనిష్ఠా ఘనరసగహనాన్ అన్యోన్యం పరస్పరం అద్వైతనిష్ఠయా ఏకీభావేన పరస్పర గాఢానుచ

రాగేణేత్యర్థః । ఘనేననిబిడేన రసేనానన్తేన గహనాన్నిర్ఝరాన్ భోగాన నుభవాన్ బధ్నాసిఘటయసి । యువయో స్సేవకానాం సూరిపరిషదాంచేతి భావః । బంధబన్ధన ఇత్యస్మాద్ధాతోశ్శ్నా ప్రత్యయేలటస్సిచి బధ్నాసీతి రూపమ్ ॥ ... ... ౨౭॥

అవ; నకేవలం పత్యుస్త్వ మేవానందావహా త్వమివ పత్యుస్తవచ భోగ్యభూతాః పరస్సహస్రం స పత్న్యస్సంతీత్యాహ ॥ భోగ్యా ఇతి ॥ *

మూ॥ భోగ్యావామపి నాన్తరీ యకత యా పుష్పాఙ్గరాగై
స్సమం నిర్వృత్తప్రణయాతి వాహనవిధానీతాః పరీవా
హతామ్ । దేవిత్వామనునీళయాసహ మహీదేవ్యస్స
హస్రంతథా యాభిస్త్వం స్తన బాహుదృష్టి భిరివస్వా
భిఃప్రియం శ్లాఘసే ॥ ... *

వ్యా॥ హేదేవివామపి భోగ్యభూతయో ర్యువయోరపి పుష్పాంగ రాగైస్సమం స్రక్చందనాదితుల్యం అంగరాగశబ్దేన అంగరచనా హేతుభూ తఘనసారకుంకుమ కస్తూర్యాదయోపి గృహ్యంతే । నాంతరీయకతయా స్వ భోగ్యతోపయోగేన భోగ్యాః యథాపుష్పాంగ రాగాదీనాంప్రధాన భూత స్వభోగ్యతోపయోగేన భోగ్యత్వం తథా తాసామపీతిభావః । నిర్వృత్తస్య పరిపూర్ణస్య ఉద్వేలస్యేత్యర్థః । ప్రణయస్య ప్రేమరసస్యాతి వాహనవిధా అతిప్రవాహణే పరీవాహతాం నిర్గమప్రవాహంతానీతాః ప్రాపితాః। శ్రీశ్రీప త్యోరున్మస్తకః ప్రేమరసస్సపత్నీముఖేన ప్రవహతీతిభావః । యథా తటాకః పరిపూర్ణస్సన్ నిర్గమ ప్రవాహంవినా న నిర్వహతి తథా శ్రీశ్రీశయోరత్యుత్కట

ప్రేమరసో భూనీళాదిసపత్నీముఖేన ప్రవహణం వినానిర్వహతీతిహృదయం। నీళయా-నీళాదేవ్యాసహ మహీంభూదేవీత్వామనుత్వద్వ్యాప్యతయేత్యర్థః । నీళయాసహేతినీళాదేవ్యా భూమ్యపేక్షయా వ్యాప్యత్వంస్ఫుటం*సహాయుక్తేఽప్రధాన ఇత్యనుశాసనాత్ ; తథాభూనీళే ఇవత్వామనుస్మృత్య సహస్రందేవ్యస్సంతీతిశేషః । త్వం యాభిర్దేవీభిస్సార్వాభిస్సేవ్యమానాభిస్తనబాహుదృష్టిభిరివ స్వావయవైరివప్రియం ప్రేయాంసం,శ్లాఘసే సంతోషయసి। శ్లాఘృకత్థన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం । స్తనబాహుదృష్టిభిరిత్యత్ర మహావిభాషయా ద్వన్ద్వైకవద్భావవికల్పః న కేవలం లక్ష్మ్యాస్తాభిస్సహం సాపత్న్యకలహాభావః పరంతు భగవతస్తాభిస్సహసంశ్లేషేస్వావయవసంశ్లేషఇవ తస్యాంమహతీ ప్రీతిర్వర్ధత ఇతిభావః ॥ ౩౬॥

అవ; ఇత్థంలక్ష్మ్యాస్సపత్నీ సహస్రముక్త్వా పరిచారకవర్గమాహ ॥ తఇతి ॥ ... ... *

మూ॥ తేసాధ్యాస్సన్తిదేవా జననిగుణవపుర్వేషవృత్తస్వ
రూపైర్భోగైర్యానిర్విశేషాస్సవయస ఇవయే నిత్యని
ర్దోషగన్ధాః । హే శ్రీ శ్రీరఙ్గభర్తుస్తవచ పదపరీచార
వృత్త్యైసదాపి ప్రేమప్రద్రాణభావావిలహృదయహ
ఠాత్కారకైఙ్కర్యభోగాః ॥ ౩౭॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః సాధ్యాస్సాధ్యనామకాదేవాః ద్యోతమానాః మోదమానావా నిత్యనిర్దోషగంధాః నిత్యంకాలత్రయేపి నిర్దోషగన్ధాః । నిర్గతావద్యలేశాః । లేశేపిగంధఇత్యమరః । అస్పృష్టసంసారగంధా ఇత్యర్థః।

గుణవపుర్వేష వృత్తస్వరూపైః-గుణైరపహత పాప్మత్వాదిభిర్జ్ఞానశక్త్యాది
భిశ్చ వపుర్భిర్విగ్రహైః వేషైః శంఖ చక్రాద్యలంకారైః వృత్తైర్నిరంకుశ
వ్యాపారైః స్వరూపైర్జ్ఞానానందామలాత్మస్వరూపైః భోగైస్స్వవిభూతిక
భగవత్కల్యాణ గుణానుభవైర్వా శబ్దశ్చార్థః। భోగైశ్చేత్యర్థః। నిర్విశేషాః
విశేషరహితాస్తుల్యా ఇత్యర్థః యువాభ్యాం పరస్పరంచేతి శేషః।అత ఏవ సవ
యస ఇవసమానవయస్కా ఇవ సఖాయ ఇవవాయే సంతి తేసూరయః। శ్రీ
రంగభర్తుస్తనచ పదపరీచారవృత్త్యై శ్రీపాదకైంకర్య కరణాయసదాపి
సర్వదేశసర్వకాల సర్వావస్థాస్వపి, ప్రేమప్రద్రాణభావా విలహృదయహా
తాత్కార కైంకర్యభోగాః। ప్రేమ్ణాప్రీత్యా ప్రద్రాణేన ద్రవీభూతేన
భావేనాభిప్రాయేణా వస్థావిశేషేణవా ఆవిలేనకలిలేన హృదయేన మనసా
హఠాత్కారో ఝటిత్యాచరణం యస్య తత్తథోక్తం। తథాభూతం కైంక
ర్యంపరిచరణమేవ భోగోభృతిస్సుఖంవా యేషాం తేతథోక్తాః తథాభూతాభ
వంతీతిశేషః। భోగస్సుఖేస్త్ర్యాది భృతావిత్యమరః। యద్వా-యేసాధ్యా
స్సాధ్యనామకా ఇత్యాది పూర్వవిశేష విశిష్టాః ప్రేమప్రద్రాణభావా విల
హృదయహఠాత్కార కైంకర్యభోగాస్తేసూరయః శ్రీరంగభర్తుస్తనచపద
పరీచారవృత్త్యై సంతీత్యన్వయః॥ ... ... ౨౭॥

అవ; అథలక్ష్మ్యా భగవత్స్వరూప నిరూపక ధర్మతామాహ॥ ... ... *
స్వరూపమితి॥ ...

మూ॥ స్వరూపం స్వాతన్త్ర్యం భగవత ఇదం చన్ద్రవదనే
త్వదాశ్లేషోత్కర్షాద్భవతి ఖలునిష్కర్షసమయే। త్వమా

సీర్ణాతశ్శ్రీః కమితురిదమిత్థం త్వవిభవ స్తద న్తర్భావా
త్త్వాం నపృథగభిధ త్తే శ్రుతిరపి ॥ ౭౮ ॥ *

వ్యా॥ హేచంద్రవదనే ఆశ్రితానందనముఖి మాతః । శ్రీఃనిపత్కర్ష సమయే నిర్ణయవేళాయాం భగవత శ్శ్రీమన్నారాయణస్య ఇదంస్వరూపం. స్వాత న్త్ర్యం నిరంకుశ స్వతంత్రత్వంచ త్వదాశ్లేషోత్కర్షాత్ త్వన్నిత్య యోగాతిశయాత్ భవతిఖలు, తత్ర హేతుమాహ । త్వమాసీరితి । కమితుః ప్రేయసః త్వమిదమిత్థంత్వ విభవఆసీః అయమీశ్వర ఇతీదంత్వవిభవః ఈ దృశ ఈశ్వర ఇతిత్థ న్త్వవిభవః ఉభయమపి త్వమేవాభవః సంతస్త్వాం భగ వతి దృష్ట్వాత్వదాశ్రయ మీశ్వరంనిశ్చిన్వంతి త్వత్పతిత్వ మీశ్వరలక్షణం జానంతిచేతిభావః । శ్రుతిస్త్వామపి తదంతర్భావాత్ భగవత్స్వరూప నిరూ పక కోటావంతర్భావాత్ పృథక్ భగవతః పృథక్కృత్య నాభిధత్తే నవదతి అభిపూర్వాడ్డుధాఞ్ ధారణపోషణయోరిత్యస్మాద్ధాతోర్జుహోత్యాది కా చ్ఛపః శ్లౌ ద్వావితిద్విత్వే అభ్యాసహ్రస్వతే, శ్నాభ్య స్తయోరాత ఇత్యా లోపే, దధ స్తథో శ్చేతిభష్భావే అభిధత్త ఇతిరూపమ్ ॥ ౭౮ ॥

అథ; మంగళమ్భగవాన్ విష్ణు ర్మఙ్గళంమధుసూదనః । మంగళంపుం డరీకాక్షో మంగళంగరుడధ్వజః పవిత్రాణాం పవిత్రంయో మంగళానాంచ మంగళ మితి భగవతి ప్రయుజ్యమానం మంగళ పదం శ్రీసంబన్ధాయ త్త మిత్యాహ ॥ తవేతి ॥ *

మూ॥ తవస్పర్శాదీశం స్పృశతికమలే మఙ్గళపదంత వేదం
నోపాధేరుపనిపతితం శ్రీరసియతః । ప్రసూనం పుష్పస్త్రీ

మపి పరిమళర్ధింజిగిదిషు ర్న్నచైవంత్వాదేవం స్వదతఇతి
కశ్చిత్కవయతే॥ ... ... *

వ్యా॥ హేకమలే ఈశం స్వామినం తవ స్పర్శాత్ త్వత్సంబంధాత్ మంగళపదం మంగళశబ్దః స్పృశతిబోధయతి; ఇదం ఏతన్మంగళపదం ఉపాఘేః ప్రయోజకాంతరాత్ తవనోనిపతితం నత్వద్వాచకత్వేన సంబద్ధం । కింతుస్వతఏవ తత్రహేతుమాహాయతశ్శ్రీరసీతి ।యతో హేతో స్త్వం శ్రీర్మంగళమసి । తత్రదృష్టాంతమాహ ప్రసూనమితి । ప్రసూనం పుష్పం పుష్యంతీమతిశయితం సుగంధిం పరిమళర్ధిమపి గంధసంపదమపిజిగదిషుః స్వాద్యాంగదితుమిచ్ఛుః ఏవంత్వాదేతాదృశగుణయోగాదేవం స్వదతే ఇత్థం హృద్యాభవతీతి కశ్చితో౾పి పుమాన్నచ కవయతేన కథయతిహి । చోద్యార్థః । పుష్పాతిశయనిరూపణే పరిమళాపేక్షేవ పరిమళాతిశయనిరూపణే గుణాంతరాపేక్షా యథా నాస్తి తథాభగవన్మంగళత్వే శ్రీసంబంధోనియామకః నతు తస్యాస్తత్వే నియామకాంతరాపేక్షేతిభావః ॥ ౪౯॥

అవ; సర్వేశ్వరస్య లోకపాలానాంచ లక్ష్మీకటాక్షలబ్ధవిభవత్వ ముక్త్వా సర్వేశ్వరం లోకపాలాంశ్చ ప్రతిపాదయన్వేదస్త్వామేవ ప్రతిపాదయతీత్యాహ, అపాంగాఇతి ॥ *

మూ॥ అపాఙ్గాభూయాంసో యదుపరిపరం బ్రహ్మతదభూదమీ యత్రద్విత్రా స్సచశతమఖాది స్తదధరాత్ । అతశ్శ్రీరామ్నాయ స్తదుభయముశంస్త్వాం ప్రణిజగౌ ప్రశస్తిస్సారాజ్ఞో యదపిచపురీకోశకథనమ్॥ ... *

వ్యా॥ హే శ్రీః తవ భూయాంసో బహుసంఖ్యా అపాంగాః కటాక్షాః యదుపరి యస్య వస్తున ఉపరి ప్రసృతా ఇతిశేషః । తద్వస్తుపరమ్వ్యోమ్న భూత్ తవభూయః కటాక్షవిషయీభూతం వస్తుపరబ్రహ్మత్వ మగమదిత్యర్థః; అమీ అపాంగాః యత్రవస్తుని ద్విత్రాద్వావాత్ర యోవామానం యేషాం తే ద్విత్రాః తే ప్రసృతాః సచ తదధరాత్ తతః పరబ్రహ్మణః అధరాదర్వాచీనః శతమఖాదిరభూత్ । ఇదముపలక్షణం విధిశివయోరపి తదవశత్వంబోధ్యమ్ "నారాయణాద్బ్రహ్మా జాయతే" నారాయణాద్రుద్రోజాయతే "క ఇతిబ్రహ్మణోనామ ఈశోహం సర్వదేహినాం । అవాంతవాంగే సంభూతౌ తస్మాత్కేశవనామవా" నితి బ్రహ్మరుద్రయోరపి భగవత ఉత్పన్నతయా శ్రుతి స్మృత్యవగతత్వాత్ । సచేతి శతమఖాద్యపేక్షయా పుంలింగనిర్దేశః । అతస్త్వత్కటాక్షలబ్ధ విభవత్వాత్తదుభయం పరబ్రహ్మ విధిశివ శతమఖాదిరూపం; ఉశక్ కామయమానః వంస్నిత్యర్థః । అమ్నాయో వేద స్త్వాం ప్రణిజగా ప్రవ్యక్తంగదితవాన్ । ప్రణిపూర్వాన్గైశబ్ద ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లిట్పరస్మైపద ప్రథమపురుషైకవచనం । తథాహి!పురీకోశకథనంపుర్యా రాజధాన్యాః కోశస్య ధనసంచయాదేశ్చకథన మతిశయేన వర్ణనం క్రియత ఇతి యత్ జనైరితిశేషః । సా రాజ్ఞస్తత్పరిపాలకస్య ప్రభోః ప్రశస్తిః. ప్రసిద్ధిః॥ అత్ర పురీకోశకథనం రాజ్ఞః ప్రశస్తిరితి సామాన్యనిర్దేశేన పరబ్రహ్మదిపరామ్నాయకృత లక్ష్మీప్రశస్తికథనవిశేషస్య సమర్థనాత్సామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసాలంకారః॥ ౩౦॥

అథ; భగవత్స్వరూపం స్యాత్తన్త్రియంత్వదాశ్లేషాదితి ప్రాగుక్తం సింహావలోకనేన నిరీక్ష్య తథాత్వే పరాధీనత్వమస్యాహితాతిశయిత్వం విగు

ణత్వంచ ప్రసజ్యేదిత్యాది శంకాం హేతువిశేషేణ దృష్టాంతబలేనచ పరిహరతి॥ స్వతఇతి ॥

*

మూ॥ స్వతశ్శ్రీస్త్వం విష్ణోస్స్వమసి తతఏవైషభగవాన్త్వదాయత్తర్ధిత్వేప్య భవదపరాధీనవిభవః । స్వయాదీప్త్యారత్నం భవదపి మహార్ఘంనవిగుణంనకుంఠస్వాతన్త్ర్యం భవతిచ నచాన్యాహితగుణమ్॥ ...౫౧ *

వ్యా॥ హే శ్రీః త్వం విష్ణోః స్వతస్స్వభావాత్ నిరుపాధికాత్మస్వరూపస్వభావాదిత్యర్థః । స్వమసి శేషభూతాసి (స్వత్వ మాత్మని సంజాతం స్వామిత్వం బ్రహ్మణిస్థితం। ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావంచ సదాస్మర) ఇత్యాద్యనేక ప్రమాణప్రసిద్ధేః । తత ఏవ స్వత్వాదేవ ఏష భగవాన్ శ్రీరంగరాజః త్వదాయత్తర్ధిత్వే ప్యపరాధీన విభవో౽భవత్ । తథాహి రత్నం మాణిక్యం స్వయాదీప్త్యాస్వకాంత్యా మహార్ఘం నిరవధికమూల్యం భవదపి విగుణం గుణహీనం నకుంఠస్వాతంత్ర్యం ప్రతిహతస్వోత్కర్షంచ। అన్యాహితగుణం పరాధీనాతిశయంచ న భవతి తద్వత్త్వత్ప్రియోపి త్వదధీన సంపత్త్వేపి న విగుణో నకుంఠస్వాతన్త్ర్యో నాన్యాహితాతిశయశ్చ భవతీతిభావః॥

అవ; ఇత్థం లక్ష్మీస్వరూపమనుసంధాయ స్వరూపాశ్రితాన్ దివ్యమంగళవిగ్రహాశ్రితాంశ్చ కల్యాణగుణాన్వివక్షుః ప్రథమం శ్రీశ్రియోస్సాధారణగుణానసుసంధత్తే॥ ప్రశకనేతి ॥

*

మూ॥ ప్రశకనబలజ్యోతిర్జ్ఞానైశ్వరీవిజయప్రథాప్రణతవరణప్రేమక్షేమజ్కరత్వపురస్సరాః। అపిపరిమళఃకాన్తిర్లావణ్య

మర్చిరితీన్దిరే తవభగవతశ్చైతే సాధారణాగుణారా
శయః॥ ... ... "౩౨" *

వ్యా॥ హే ఇందిరే పరమైశ్వర్యప్రదే! శ్రీః! ప్రశకనం ప్రకృష్టాశ
క్తిః బలం సర్వజగద్భరణ సామర్థ్యం జ్యోతిస్తేజః జ్ఞానం సర్వదా సర్వ
వస్తుసాక్షాత్కారః। ఐశ్వరీఈశ్వరత్వం। విజయప్రథా జయశీలత్వ ప్రశ
స్తిఃప్రణతవరణమాశ్రితవశీకారః। ప్రేమ ఆశ్రితవిషయప్రీతిః క్షేమఙ్కరత్వ
మాశ్రితేష్ట ప్రాపకత్వం తదనిష్టనివర్తకత్వంచ పురస్సరాః ప్రధానాని యే
షాం తే తథోక్తాః। ఏతే దివ్యాత్మస్వరూపగుణాః। అథ దివ్యమంగళవిగ్ర
హగుణానాహ అపీతి। అపి అపిచేత్యర్థః। నకేవలమాత్మగుణా ఏవసాధా
రణాః। విగ్రహగుణా అపిచేత్యపిశబ్దార్థః। పరిమళస్సౌగంధ్యం కాంతి
స్సౌందర్యంసాచావయవశోభాలావణ్యం సముదాయ శోభా అర్చిరౌజ్జ్వ
ల్యం పరప్రకాశకత్వమితి యావత్ ఇత్యేతే ద్వివిధా అపి స్వరూప
విగ్రహాశ్రితగుణరాశయో గుణసమూహాస్తవ భగవతశ్చసాధారణాస్సమానా
ఇత్యర్థః। అత్రభగవతో విజయప్రథా శ్రీరామాయణే — (శత్రోఃప్రఖ్యాత
వీర్యస్యరంజనీయస్యవిక్రమైః) ఇతిరావణవచనాదభివ్యక్తా (సీతాయాస్తు
వాసిష్ఠరామాయణే దశకంధరసంహారె విజయప్రథాసువ్యక్తా) భగవతః క్షే
మంకరత్వ ముభయవిధమపి సాక్షాదేవ లక్ష్మ్యాస్త్విష్టప్రాపణం సాక్షాత్పరం
పరయాపి సంభవతి అనిష్టనివర్తకత్వంతు భగవద్ద్వారేతి బోధ్యమ్॥ ౩౨॥

అవ; పునస్సాధారణగుణాననుసంధత్తే॥ అన్యేపీతి॥ *

మూ॥ అన్యేపియౌవనముఖాయువయోస్సమానా శ్శ్రీరఙ్గ
మఙ్గళ విజృమ్భణవైజన్తి। తస్మిన్స్వవత్త్వయిచతస్యపర
స్పరేణ సంస్తీర్యదర్పణ ఇవప్రచురంస్వదన్తే॥ "౩౩" *

వ్యా॥ హే శ్రీరంగమంగళ విజృంభణవై జయంతి । శ్రీరంగోత్సవ ప్రకాశనోద్యతకేతో! శ్రీరంగోత్సవవృద్ధికరీత్యర్థః। అన్యే ఉక్తగుణవ్యతిరిక్తా యౌవనముఖా యౌవనాదయః ముఖశబ్దేన సౌకుమార్యాదయో గృహ్యన్తే ।యువయో ర్భగవతః తవచ సమానాస్సాధారణాస్సన్తః। తవ గుణా స్తస్మిన్ తస్యగుణా స్త్వయిచ దర్పణ ఇవసంక్రాన్తై ర్వ్యాభివ్యాప్య పరస్పరేణాన్యోన్యం ప్రచురం ప్రకామం స్వదంతేరస్యాభవంతి స్వద ఆస్వాదన ఇత్యస్మాద్ధాతో ర్లడాత్మనేపద ప్రథమపురుషబహువచనం । భగవాన్ లక్ష్మ్యాం ప్రకాశనబలాదీనవలోక్య స్వకీయా ఏవైతే గుణా ఇత్యానందమనుభవతి ఏవం లక్ష్మీరపిభగవతితానుపలక్ష్య స్వకీయా ఏవైత ఇతి సంమోదం భజతఇతివ క్త్రభిప్రాయః॥

అవ; ననూభయోస్స్వరూప రూపగుణసాధారణ్యే సేవకానాం శ్రీశ్రీశపృథగనుభవః కథంఘటత ఇత్యత్రాహ ॥ యువత్వాదావితి॥ *

మూ॥ యువత్వాదౌ తుల్యేప్యపరవశతా శత్రుశమనస్థిరత్వా
దీన్కృత్వా భగవతిగుణాన్పుం స్త్వసులభాన్ । త్వయి
స్త్రీత్వైకాన్తాన్ మృదిమపతిపారార్థ్యకరుణాక్షమాదీ
న్వా భోక్తుంభవతియునయోరాత్మనిభిదా॥   ॥ 39 ॥ *

వ్యా॥ హే శ్రీః యువత్వాదౌ యౌవనాదౌ తుల్యేపి యువయోరితిశేషః భగవతి హరౌ పుంస్త్వసులభాన్ పురుషైకనిష్ఠాన్ అపరవశతా శత్రుశమనస్థిరత్వాదీన్ అపరవశతా స్వాతంత్ర్యం శత్రుశమనం విరోధనిన ర్తకత్వం స్థిరత్వమప్రకంప్యత్వమాదిశ్యేషాంతాన్ గుణాన్ కృత్వా భేదకానను సంధాయ త్వయిభవత్యాం స్త్రీత్వైకాన్తాన్ స్త్రీస్వభావాంతరంగాన్ మ్రదిమ

పతిపారార్థ్యకరుణాక్షమాదీన్ ప్రదిమాద్యనుప్రాదయత్వం పతిపారా
ర్థ్యం భర్తృపారతన్త్ర్యం కరుణా పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం క్షమా అపరాధస
హత్వమాదిర్యేషాం తాన్. చాశబ్దశ్చార్థః క్షమాదీంశ్చేత్యర్థః। కృత్వా భే
దకాననుపన్ధాయ భోక్తుమనుభవితుం యువయో రాత్మని స్వరూపే విగ్ర
హేచ కదా భవతి భేదస్సిధ్యతి అనుభవితౄణామితి శేషః। యద్యపి ప్రదిమ
కరుణాక్షమా భగవతోఽపి సమానాః తథాపి స్వాతంత్ర్యాత్ సమవహితాస్త
ఇహాఽఽవిష్కృతాః భగవతో ప్రదిమాద్యాస్తు న తథావిధా ఇతి భావః॥ ౩౪॥

అవ; శ్రీశ్రీపత్యోస్స్వరూపభేదక గుణానను సంధాయ రూపభేదక
గుణాననుసంధత్తే॥ ఘనేతి॥ *

మూ॥ ఘనకనకద్యుతీ యువదశామపి ముగ్ధదశాం యువ
తరుణత్వయోరుచితమాభరణాదిపరమ్। ధ్రువమసమా
నదేశ వినివేశవిభజ్యమహా త్వయిచకుశేశయోదరవి
హారిణి నిర్విశసి॥ *

వ్యా॥ కుశే జలే శేత ఇతి కుశేశయం పద్మం। జీవనీయం కుశం విష
మిత్యమరః॥ తస్యోదరే గర్భే విహరతీతి కుశేశయోదరవిహారిణి కమలనిలయే
ఘనకనకద్యుతీ ఘనస్య నీలమేఘస్య కనకస్య సువర్ణస్య ద్యుతీ ఇవ ద్యుతీ
యువదశాం యువత్వం ముగ్ధదశాం తారుణ్యమపి యువతరుణత్వయో ర్యువ
త్వ తారుణ్యయో రుచితం యోగ్యం పరముత్కృష్టం పరస్పరవిలక్షణం వా
అతఏవ అసమానదేశవినివేశ। అసమానదేశే పరస్పరభిన్నదేశే ధర్మిణి వినివే
శస్సంవేశనం యస్య తత్తథోక్తం ఆభరణాది భూషణాది ఆదిశబ్దేన శ్మశ్రుపీ
తాంబరోర్ధ్వపుండ్రయజ్ఞోపవీతాది స్తనవసనాంజన హారిద్రాకాశ్మీరమకరి

కాపత్రాదిచగృహ్యతే । హారా త్వయిచ విభజ్యవిభాజకం కృత్వా నిర్విశసి అనుభవసిహారింత్వాంచేతిశేషః । ధ్రువమేతత్సత్యం ఏవం విభాజకధర్మానుసంధానే యువయోర్భేదగ్రహో యువయోరేవ నభవేదితిభావః । నిరిత్యుపసర్గాద్విశప్రవేశన ఇత్యస్మాద్ధాతోర్లట్మధ్యమపురుషైకవచనే నిర్విశసీతిరూపమ్॥ ౩౫॥

అవ; క్షీరాబ్ధిసారసమష్టితయా లక్ష్మీవిగ్రహం వర్ణయిత్వా కల్పితాదేస్తదృజీషతా ముత్ప్రేక్ష్య తథావర్ణనం పయోధేరావిర్భూతస్య అప్రాకృతస్య లక్ష్మీదివ్యమంగళవిగ్రహస్య నయుక్తమిత్యాహాజ్ఞమితి॥ ... *

మూ॥ అజ్ఞస్తేమృదుశీతముగ్ధమధురోదారైర్గుణైస్త్వద్భృతైఃక్షీ
రాబ్ధేఃకిమృజీషతాముపగతా మన్యేమహార్ఘాస్తతః । ఇ
న్దుఃకల్పలతా సుధామధుముఖా ఇత్యావిలాంవర్ణనాం
శ్రీరఙ్గేశ్వరి శాన్తకృత్రిమకథం దివ్యంవపుర్గాహతి॥

వ్యా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరి తే తవాంగం వపుః అంగశబ్దేనావయవవాచినా తత్సముదాయరూపం వపుర్లక్ష్యతే మృదుశీతముగ్ధమధురోదారైః మృదుత్వ శీతత్వ ముగ్ధత్వ మధురత్వోదారత్వైః భావప్రధానోయం నిర్దేశః గుణైర్విగ్రహగుణైః సారభూతైరితిశేషః । గుంభతో గ్రథయితః క్షీరాబ్ధేస్తవ త్పితుః ఇందుశ్చన్ద్రః కల్పలతాసుధామధుముఖాః కల్పలతాసుధేప్రసిద్ధే మధుసురాకల్పలతా సుధామధూనిముఖమాదిర్యేషాం తేతథోక్తాః తేఋజీషతాంఅసారతాముపగతాఃకిమిత్యుత్ప్రేక్షా । కింశబ్దస్సంభావనాయాం తతస్తవదవయవఋజీషత్వాన్మహార్ఘా అమూల్యాభవంతీతిశేషః మన్యఇత్యుత్ప్రేక్షా

వ్యంజనం ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణావిలాం కలుషాం వర్ణనాముత్ప్రేక్షాం ప్రతి శాంతకృత్రిమకథం అపగతకృత్రిమ ప్రశంసందివ్యమప్రాకృతం వపుర్విగ్రహో నార్హతినోచితం భవతి । అకృత్రిమస్య లక్ష్మీవిగ్రహస్యకృతిమవస్తుసారత్వో త్ప్రేక్షణ మయుక్తమితిభావః॥ ... ... ౩౬॥

అవ ; పునర్విగ్రహమేవ వాగగోచరం వర్ణయితి ప్రణమదితి॥ *

మూ॥ ప్రణమదనువిధిత్సావాసనానమ్రమగ్రే ప్రణయిపరిచి-
చీషా కుఞ్చితమ్పార్శ్వకేన । కనకనికషచఞ్చచ్చమ్పక
స్రక్సమాన ప్రవరమిదముదారం వర్ష్మవాచామభూమిః॥
౩౭॥

వ్యా॥ అత్ర శ్రీ స్తవేతి పదద్వయ మధ్యాహార్యం । హేశ్రీః అగ్రే ఉత్తమాంగే ప్రణమదనువిధిత్సావాసనా నమ్రం ప్రణమతాం సేవకానాం అనువిధిత్సయా అనువిధానేచ్ఛాయాః వాసనయా పరిచయేన నమ్రమిపద్వి నతం పార్శ్వకేన పార్శ్వభాగేన ప్రణయిపరిచిచీషాకుంచితం ప్రణయినః । ప్రియస్య పరిచిచీషయా పరిచయేచ్ఛయా కుంచితం భంగుభక్తిభ్యాంహేతు భ్యాం సంకుచితం కనకనికషచంచచ్చంపకస్రక్సమానప్రవరంకనకనికషస్య ఛాయాయాస్సువర్ణరేఖాయా శ్చఞ్చత్యాః స్ఫురంత్యాశ్చంపకస్రజ శ్చంపకమాలి కాయాశ్చ సమానస్తుల్యః ప్రవరోగోత్రం యస్యత త్తథోక్తంతయోస్సదృశ మిత్యర్థః । అనేనాజ్జల్యసౌగంధ్యేసూచితే । ఉదారమూర్జితంసర్వాభీష్టప్రదం వా ఇదమేతదప్రాకృతం తవవర్ష్మవపుర్వాచామభూమిః రపదం । వాగగో చరమిత్యర్థః॥ ౩౭॥

అవ; ఆశ్రితరక్షానుకూలాధిరాజ్యసూచకాం సికావిశేష విశిష్టాంశ్రియ మనుసంధత్తే॥ ఏకమితి॥ *

మూ॥ ఏకంన్యఞ్చ్యనతిక్షమంమమపరఞ్చాకుఞ్చ్యపాదా
మ్బుజమ్మధ్యేవిష్టరపుణ్డరీక మభయం విన్యస్యహస్తామ్బు
జమ్। త్వామ్పశ్యేమనిషేదుషీం ప్రతికలంకారుణ్యకూల
ఙ్కష స్ఫారాపాఙ్గ తరఙ్గమమ్బమధురమ్ముగ్ధమ్ముఖమ్బి
భ్రతీమ్॥ ౩౮ *

వ్యా॥ అంబ హే శ్రీః మమదాసభూతస్యనతిక్షమంప్రణామయోగ్యం।
ఏకంపాదాంబుజందక్షిణం న్యంచ్యసింహాసనాదధః ప్రసార్య పర మితరద్వా
మపాదాంబుజంఆకుంచ్యతిర్యగితి శేషః. అభయమభయసూచకంఅభయదాయి
వాహస్తాంబుజం। మధ్యేవిష్టరపుండరీకం ఆసనపద్మమధ్యే। విన్యస్యనిషేదుషీ
మాసీనాం। కారుణ్యకూలంకషస్ఫారాపాఙ్గతరఙ్గం। కారుణ్యేనదయయాకూ
లంకషాపుత్కూలౌ స్ఫారావిశాలావపాంగౌ తరంగావివయస్య తత్తథోక్తం
మధురం ప్రియంభోగ్యంవా। స్వాదుప్రియౌతుమధురావిత్యమరః। ముగ్ధం
సుందరం। ముగ్ధస్సుందరమూఢయోరిత్యమరః। ముఖమాననంబిభ్రతీంత్వాం
ప్రతికలంసర్వకాలంపశ్యేమసేవేమహి। విశ్వరక్షణోపయుక్త సింహాసనావ
స్థితి విశేషఏవతే సంతతసేవనీయస్సంశ్రితానామితిభావః॥ ... ౩౮.

అథ; ఇత్థంశ్రియం సంసేవ్యసేవాజనితప్రీత్యా తత్పాదౌశరణముపగ
చ్ఛతి॥ సురభితేతి॥

మూ॥ సురభితనిగమాన్తంవన్దిషీ యేన్దిరాయా స్తవకమల
పలాశప్రక్రియమ్పాదయుగ్మమ్। వహతియదుపమర్దై
ర్వైజయన్తీహిమామ్భోగి ప్రతిభిరివనవత్వం కాన్తబా
హాన్తరాళే॥ ౩౯ *

పద్మే ప్రతిబిన్దుబద్ధకలికబ్రహ్మాది విష్కమ్భకై రైశ్వ
ర్యోద్గమగద్గదైర శరణమ్మామ్నాలయాలోకితైః ‖ *

వ్యా‖ హేపద్మే తేతవ । అత్ర యద్యపి యుష్మదస్మదోరామన్త్రి
తం పూర్వమవిద్యమానవదిత్యామన్త్రితస్య అవిద్యమానవద్భావేన త ఇత్యా
దేశో న సంభవతి । తథాప్యవిద్యమానవద్భావస్యా నిత్యత్వం కాశికాయా
ముక్తం విద్యమానవచ్చేతి వక్తవ్యమితి వార్తికాత్‖ యుక్తంచతత్ । అత
ఏవ భిక్షో తేదయితాస్తి కిం నహినహి ప్రాణప్రియా కుండికేతిమహాకవిప్ర
యోగః । అత ఏవచశుభకార్యారంభే లక్ష్మీపతేతేంఘ్రియుగళం స్మరామీతి
సర్వవైదికప్రయోగః । యద్వాపద్మేతే పద్మం కమలమితేప్రాప్తే । కమల
వాసినీత్యర్థః‖ పద్మే లీలారవిందే ఇతాహస్తాభ్యాం ప్రాప్తాః పద్మేతాః తస్యా
స్సంబుద్ధిర్వా‖ ఆనందాత్మభిః । ఆనంద ఏవాత్మాస్వరూపం యేషాం తైరానం
దరూపై రిత్యర్థః । ఈశ మజ్జనమదక్షీబాలసైః । ఈశస్య హారే ర్మజ్జనేన
స్వేష్వవగాహనేన యోమదస్తేనక్షీబై ర్మత్తైరలసైర్మంథరైః - ఆగళప్రేమా
ర్ద్రైః ఆగళమాకంఠం । ప్రేమ్ణాప్రీత్యా । ఆర్ద్రైశ్శిశిరైరపి । అపిశ్చార్థః।కూల
ముద్వహాకృపా సంప్లావితాస్మాదృశైః కూలముద్వహాయా తీరరోధిన్యా
ఉద్వేలయేత్యర్థః । కృపయా సంప్లావితాః స్నాపితా అస్మాదృశా అకించ
నాయైస్తైః । ప్రతిబిందుబద్ధ కలికబ్రహ్మాదివిష్కంభకైః ప్రతిబిందు ప్రతికటా
క్షలేశం బద్ధకలికాః మమాయం కటాక్షలేశోస్తు మమాయ మితి బద్ధకల
హాః బ్రహ్మాదయ ఏవ విష్కంభకా నిర్వాహకా యేషాం తైర్విష్కమ్భశబ్దో
నగరరక్షార్థార్గళదండవాచీ । తత్సాదృశ్యా న్నిర్వాహక సామాన్యేగౌణః
తద్విష్కంభేగళశంన నేత్యమరః‖ ఐశ్వర్యోద్గమ గద్గదైః ఐశ్వర్యస్య సంప

దః ఉద్గమేనోత్పాదనేన గద్గదైర్విలాసాతిశయేన స్ఖలితగతిభిరాలోకితైః కటాక్షైః । భావేక్తః । అశరణంరక్షకాంతరశూన్యం మాంపాలయ। పాల క్షణఇత్యస్మాద్ధాతోః శ్రైతు మతిచ్చేతిణిచిపాతే ణ్ణాలుగాగ మోవక్తవ్య ఇతి లుగాగమేపాలయేతి లోణ్మధ్యమ పురుషైకవచనమ్ ॥ ౪౧॥

అథ లక్ష్మ్యాస్సౌకుమార్యమనుసంధత్తే ॥ పాదేతి॥

మూ॥ పాదారుంతుదమేవపఙ్కజరజశ్చేటీ భృశాలోకితై
రఙ్గమ్లానిరథాప్య సాహసవిధా లీలారవిన్దగ్రహః ।
డోలాతేవనమాలయా హరిభుజే హాకష్టశబ్దాస్పదం
న శ్రీరతికోమలాతనురియం వాచాంవిమర్దక్షమా ॥ ౪౨॥

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీః । పంకజరజః పద్మరేణుః । తే పాదారుంతుదమేవ । పాదయోః పాదతలయోః పాదశబ్దేన పాదతలే లక్ష్యేతే । అరుంతుదం కంటక ఇవ మర్మస్పృక్ । అరుంతుదంతు మర్మస్పృగిత్యమరః । చేటీభృశాలోకితైః । చేటీనాం సంతతసహవాసి పరిచారికాణాం భృశాలోకితైః అధికవీక్షణైః । అంగమ్లానిర్గాత్రతాంతిర్భవతీతి శేషః ॥ అథేతి వాక్యాంతరారమ్భే ॥ మంగళానంతరారంభ ప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథేత్యమరః । తే తవలీలారవిందగ్రహః లీలాకమలధారణం । సాహసవిధా సాహసకర్మవిధానే । భవతీతి సర్వత్రానుషజ్యతే । తేతవ । హరిభుజే ప్రియవక్షసి । భుజశబ్దేన తన్మధ్యం లక్ష్యతే । వనమాలయా వైజయంత్యా ।డోలాడోలావిహరణం హాకష్టశబ్దాస్పదం। హేతి కష్టమితిచ శబ్దౌ ఆస్పదం యస్య తత్కర్మ భవతి । అతికోమలా అతిసుకుమారా । ఇయం అప్రాకృతాతనుర్విగ్రహః, కేనకేన హేతునా వాచాం స్తుతివచసాం విమర్దక్షమా విమర్దస్య ప్రతిపాద్య

సౌకుమార్యలావణ్యాదియుక్త లక్ష్మీవపుషః పుష్పదామత్వరూపణం తస్య దనుజ నృపవిపాటనోల్లిఖిత కఠినహరివక్షః పరిష్కరణత్వ కల్పనంచా యుక్తమితి స్వస్యాకాండాకులత్వం తతోనింద్యత్వంచేతి బోధ్యం । కఠినతమేపి హరివక్షస్యాశ్రితరక్షణచాపల్యా త్సుకుమారాయా అపి శ్రియః స్థితి రుపపన్నైవేతి మంతవ్యమ్॥ ... ... ౪౪॥

అవ ; శ్రియో భగవతాసహసంభోగశృంగారం వర్ణయతి ॥మర్మేతి॥

మూ॥ మర్మస్పృశోరససిరావ్యతివిధ్యవృత్తైః కాన్తోపభోగల
లితైర్లులితాఙ్గయష్టిః । పుష్పావళీవరసికభ్రమరోపభుక్తా
త్వం దేవినిత్య మభినన్దయసేముకున్దమ్॥ . ౪౫ *

వ్యా॥ హేదేవి । మర్మస్పృశో మర్మస్పర్శనీః । రససిరాః రసనాడీః। వ్యతివిధ్య వేధితాః కృత్వా । వృత్తైరుద్భూతైః । కాంతోపభోగలలితైః సంభోగవిలాసైః । లులితాంగయష్టిః మృదితగాత్రయష్టి స్సతీ రసికభ్రమరోపభుక్తా । రసికభ్రమరేణ రసాస్వాదన చతురచంచరీకేణోపభుక్తాని పీతరసా । పుష్పావళీవ స్థితాత్వం ముకుందం శ్రేయాంసం । అభినందయసే ఆనందయసి । నయనహృదయానందకందళితం కరోషీత్యర్థః॥ ... ... ॥౪౫॥

అవ; శ్రియో దివ్యాభరణగణయోగకృత కాంతివిశేషమనుసంధత్తే। కనకేతి॥

మూ॥ కనకరశనాముక్తాతాటఙ్కహారలలాటికా మణిసర
తులాకోటిప్రాయై ర్జనార్దనజీవికే।ప్రకృతిమధుర ఙ్గాత్రం
జగర్తిముగ్ధ విభూషణై ర్వలయశకలై ర్దుగ్ధం పుష్పైశ్ప
కల్పలతాయథా॥ ॥ ॥౪౬ *

వ్యా॥ హేజనార్దనజీవికే శ్రీరంగరాజజీవనౌషధి। కనకరశనా స్వర్ణ
మేఖలా స్వర్ణసూత్రంవా ముక్తాతాటంకే మౌక్తికకర్ణపత్రే। హారో ముక్తా
హారః ॥ లలాటికా కనకమయం మాణిక్యమయంవా తిలకంలలన్తీవా। మ
ణిసరా మణిమాలికాః తులాకోటీ మణిమంజీరా। ఏతేప్రాయాః ప్రధానాని
యేషాంతైః యుగ్మవిభూషణైః సుందరాభరణైః ప్రకృతిమధురం స్వభావర
మ్యం। తేగాత్రం। వలయశకలైశ్శర్కరాఖండైః దుగ్ధంయథాక్షీరమివ। పు
ష్పైః కల్పలతా యథా కల్పవల్లీవ జాగర్తి విశేషేణ ప్రకాశతే ౪౬॥

అవ; రూపాకారవిభూతిభిశ్చ సదృశీమిత్యుక్తరీత్యా భగవతా పర
మసామ్యాపన్నాయాశ్శ్రియః కౌస్తుభవైజయంతీ పంచాయుధధారణస్యసా
ధారణ్యేపి తేషాం భగవదేకధారణే హేతుముత్ప్రేక్షతే సామాన్యేతి॥ *

మూ॥ సామాన్యభోగ్యమపి కౌస్తుభవైజయన్తీ పఞ్చా
యుధాదిరమణస్త్వయమేవబిభ్రత్ । తద్వ్యారఖేదమివ
తేపరిహర్తుకామ శ్శ్రీరఙ్గధామ మణిమఞ్జరి గాహతే
త్వామ్॥ *

వ్యా॥ హేశ్రీరంగధామమణిమంజరి। శ్రీరంగధామ్నో హారే ర్దివ్యవి
మానస్యవా। మణిమంజరిరత్నగుచ్ఛికా రత్నదీపికావా। తస్యాస్సంబుద్ధిః
సామాన్యభోగ్యమపి। యువయోరితిశేషః। సామాన్యేనసాధారణ్యేన।భో
గ్యమపిభూషణతయా ప్రహరణతయాచ ధార్యమపి। కౌస్తుభవైజయంతీపం
చాయుధాదికర్మ ఆదిశబ్దేన పరశుపరిఘాది గృహ్యతే। తద్వ్యారఖేదం తద్వ
హనాయాసం। తేతవ। పరిహర్తుకామ ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా। స్వయమేవబిభ్ర

త్సన్ త్వాంగాహతే సంశ్లిష్యతి । దివ్యాభరణ దివ్యాయుధగణం వహన్ శ్రియస్త్వామనుసరతీతి భావః॥ ౪౭॥

అవ ; (రాఘవత్వే భవత్సీతా రుక్మిణీకృష్ణజన్మని । అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ) త్యుక్తరీత్యా భగవత స్తత్తదవతారానుగుణం శ్రియోఽనవతారే భగవతే లీలానరోచత ఇత్యాహ॥యదీతి॥ *

మూ॥ యదిమనుజతిరశ్చాంలీలయాతుల్యవృత్తే రనుజనుర
నురూపా దేవినావాతరిష్యః । అసరసమభవిష్యన్నర్మ
నాథస్య మాతర్దరదళదరవిన్దోదన్తకాన్తాయతాక్షి॥ ౪౮ *

వ్యా॥ దరదళదరవిందస్య ఈషద్వికసితపుండరీకస్య ఉదంతోవృత్తాంతః - తేనగర్భపత్రంలక్ష్యతే తద్వత్కాంతే శోభమానే ఆయతే విశాలే అక్షిణీయస్యాస్తస్యాస్సంబుద్ధిః । మాతః జనని లీలయా స్వేచ్ఛయా నతుకర్మణా మనుజతిరశ్చాంమనుష్యతిర్యగ్జంతూనాం।ఇదముపలక్షణం సురనరతిర్యక్స్థావర శరీరచతుర్విధాత్మనామపి తుల్యవృత్తేః । రామకృష్ణ మత్స్యకూర్మకుబ్జామ్రాదిరూపేణ సమానశీలస్య।నాథస్యశ్రీరంగరాజస్య।అనుజనుః ప్రత్యవతారం।అనురూపాసుక్మిణ్యాదిరూపేణానురూపాకారా ! నావాతరిష్యోయది నావతరసిచేత్ । నాథస్యతస్యనర్మక్రీడా।క్రీడాఖేలాచనర్మ చేత్యమరః॥అసరసం విరసం - అభవిష్యత్ । తదవతారానురూప మవతీర్య త్వదభినందనే నత్యేవ తస్యతన్నర్మప్రీత్యైభవేన్నచేన్నేతిభావః॥ ... ... ౪౮.

అవ; సంశ్రితార్థంసముద్రమథనాయా సంభజతో భగవతశ్శ్రియమాపతయనాయ సముద్రాదావిర్భూతాసీత్యాహ॥ స్ఖలితేతి॥ ... *

మూ॥ స్ఖలితకటకమాలైర్దోర్భిరబ్ధిమ్మురారే ర్భగవతి దధి
మాథమ్మథ్నతశ్శ్రాన్తిశాన్త్యై । భ్రమదమృతతరఙ్గావ
ర్తతః ప్రాదురాసీ స్స్మితనయనసుధాభిస్సిఞ్చతీ చన్ద్రికేవ॥ *

వ్యా॥ హే భగవతి షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నే । స్ఖలితాని ప్రతిహతాని కట
కాని వలయాని । మాల్యాని మాలికాశ్చ యేషు తైర్దోర్భిః॥ బాహుభిః అబ్ధిం
క్షీరార్ణవం । దధిమాథం దధీవ। ఉపమానే కర్మణి ణముల్ప్రత్యయః । మథ్నతో మథ
మథనం కుర్వతః । అమృతార్థమితి భావః । మురారేర్మాధవస్య । శ్రాన్తిశాన్త్యై
శ్రమాపనయనాయ । స్మితనయనసుధాభిః । స్మితం మందహాసః । నయనాన్య
వలోకితాని లక్ష్యంతే । తాన్యేవసుధాస్తాభిస్సించతీసతీ । చంద్రికేవ । భ్ర
మదమృతతరంగావర్తతః - భ్రమతాముల్లోలానాం - అమృతతరంగాణాం
సుధావీచీనాం । ఆవర్తతో వలయాత్ । తత్సారతయేతి భావః । తదుక్తం శ్రీ
వత్సాంకమిశ్రైః (దధిగ మందరాద్రిమణిమంథన లబ్ధపయో మధురరసేందిరా
హ్వామథ సుందరదోః పరిఘమితి) ప్రాదురాసీః ఆవిర్భూతాసి । యథా
జగత్సుధాభిస్సించతి చంద్రికా పయోధేరావిర్భవతి తథాభగవన్తం స్మితనయన
సుధాభిః సించతీ పయః పయోధ్యుల్లుకత్సుధాతరంగావర్తాత్త్వమావిర్భూతా
సీతి భావః॥ ... ... ॥౪౯॥

అథ; భగవత్క్షమాయా అపి లక్ష్మీక్షమాయా అతిశయితాముదాహృత్యసా
మహాపరాధినోఽస్మానానందయత్విత్యాశాస్తే॥ మాతరితి॥ *

మూ॥ మాతర్మైథిలి రాక్షసీస్త్వయి తదైవార్ద్రాపరాధాస్త్వ
యా రక్షన్త్యా పవనాత్మజాల్లఘుతరా రామస్యగోష్ఠీకృ

తా ౹ కాకం తచ్చ విభీషణమ్శరణమిత్యుక్తిక్షమా రక్షత
స్సానస్సాన్ద్రమహాగసస్సుఖయతు క్షాన్తిస్తవాకస్మికీ *

వ్యా॥ హే మాతః ! నిరుపాధికజనని ! మైథిలి కృపైకమూర్తితయా సీతావతారం కుర్వాణే శ్రీరంగేశ్వరి త్వయి త్వద్విషయే ౹ తత్రైవ హనుమదాగమనావ్యవహిత పూర్వసమయ ఏవ ౹ రావణస్య తదానీమేవ నాశాదితి భావః ౹ తథైవేతిపాఠే తత్రైవ రామరాహిత్యేనేత్యర్థః ౹ రావణజీవనదశాయాం యథా తత్రైవ తన్నాశదశాయాం మహీతివార్థః ౹ ఆర్ద్రాపరాధాః రావణనాశపరిజ్ఞానాదనూమదాగమనపర్యంత మవిరతాపరాధాః ౹ రాక్షసీకేకాద్యాదికాః ౹ పవనాత్మజాత్ తిర్యగుమ్భూతాత్ స్వతో ౹ మర్కటాత్ రక్షంత్యా పాలయంత్యా ఏతేన బుద్ధిశూన్యత్వం దుస్స్వాధత్వంచ వ్యంజితం| కాకంకాకాసురం ౹ తం * విభీషణస్తు ధర్మాత్మానతురాక్షసచేష్టిత ఇతిప్రసిద్ధం విభీషణంచ శరణమిత్యుక్తిక్షమా ౹ త్రీన్ లోకాన్ సంపరిక్రమ్యతమేవశరణంగతః ౹ త్యక్త్వాపుత్రాంశ్చ దారాంశ్చరాఘవం శరణంగత ఇతి శరణవరణోక్తిక్షమా ౹ రక్షతః పాలయతః ౹ ఉభయోశ్శరణవరణం రక్షణనిమిత్తం సూచితం "నధ్యం ప్రపన్నం నప్రతిప్రయచ్ఛంతీ॥ శ్రుతేః" రామస్యత్వత్ప్రియస్య ౹ గోష్ఠీపరిషత్ ౹ లఘుతరా లఘీయసీ ౹ కృతా ౹ రామో లఘూకృత ఇతివక్తృక్యగోష్ఠ్యాంతదుక్తిరపచారభియా ౹ రామస్య గుణపరిషద్వా ౹ మందబుద్ధేరస్సాధా న్నిర్నిమిత్తమార్ద్రాపరాధ రక్షణశీలయా త్వయానిమిత్తమపేక్ష్య రక్షతో రామస్య గుణగోష్ఠీలఘూకరణం యుక్తమితి తాత్పర్యం ౹ సా ఆర్ద్రాపరాధసహత్వరూపేణ ప్రసిద్ధా ౹ ఆకస్మికీ నిర్హేతుకా ౹ తవ క్షాన్తిః ౹ సాన్ద్రమహాగసః నిరన్తర మహాపరాధానస్మాన్ ౹

సుఖయతు సుఖినః కరోతు సా త్వమైవాస్మాక మాశ్వాస హేతురితి భావః।
అత్ర కేచిత్ । ప్రణిపాతప్రసన్నా హి మైథిలీజనకాత్మజేతి శ్రీరామాయణవ
చనేన లక్ష్మ్యా క్షమాయా అపి ప్రణిపాత హేతుకత్వ ప్రతీతేః రాకస్మికత్వం నా
స్తీతివదంతి । తదాపాతప్రతీతి విలసితం ॥ తథాహి । కల్యాణస్వప్న దర్శి
న్యా త్రిజటయా మైథిల్యాశ్శ్రియః కాలస్సమాగతస్తదేనాం మాపీడయత
ప్రత్యుత శరణం గచ్ఛత రావణో హంతేపి యుష్మాని యం రక్షిష్యతీత్యుక్త్వా మ
హాపరాధకారిణీరస్మాన్ కథం రక్షిష్యతీతి తదాశంకాం ప్రణిపాత ప్రసన్నా
హి మైథిలీత్యౌచిత్యాస్వబుద్ధ్యైవ పరిహృతవతీ నతు ప్రణిపాత ప్రసన్నతా
మైథిలీధర్మః॥ అతఏవ రావణవధానంతరమపి వ్యథాపరిజ్ఞానే న హింసమా
నా రాక్షసీస్తాన్మారుతేరక్షితవతీ । అత ఏవ స్వవిషయే మహాపరాధం కా
కాసురం విముఖపతితం భగవత్పాదారవిందయోర్న్యోజితవతీ । అతస్స్వాహా
క్తమేవ క్షాన్తిస్తవాకస్మికీతి । ఏతచ్ఛంకాపరిహారాపస్మదుక్తం శ్రీగుణసుధా
సారలహరీ స్తోత్రేప్రదర్శితం। తవ క్షాంతిం భట్టారకగురువరవాదీత్తవసుతా
వకస్మాదుద్భూతామిహ జనని కేచిజ్జడధియః। ప్రసన్నా హీత్యుక్తేః ప్రణిపతి
నతో మైథిలసుతా సహేతుస్స్యాదితి జగదురాపాతమతికః॥ స్వబుద్ధ్యై
వప్రోక్తం ప్రణతసుముఖీతి త్రిజటయా న హైతద్ధర్మస్తే నళినదళనేత్రప్రియతమే।
యదేకాక్షిప్రఖ్యాయతి బహుళహింసానవధికప్రవృద్ధాగాగస్కాః పవన
తనయా ద్రక్షితవతీతి॥   ౫౦

అవ; అస్మాకం భగవదుద్దేశ్యత్వం త్వత్సంబంధనిబంధనం। అతస్తద్దర్శన
తదాశ్రయణతత్కైంకర్యకరణ తజ్జనితానంద బాష్పాదీన్యస్మాకముపపద్యంత
ఇత్యాహ॥ మాతరితి॥ ... ...

మూ॥ మాతర్లక్ష్మి యథైవ మైథిలజనస్తేనాధ్వనా తే వయం
త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైర్భావైరిహాముత్ర చ ।
జామాతా దయితస్తవేతి భవతీ సమ్బన్ధదృష్ట్యా హరిం
పశ్యేమ ప్రతియామ యామ చ పరీచారాన్ ప్రహృష్యేమ చ ॥ ౫౯॥

వ్యా॥ మాతః జనని । తే తవ । మైథిలజనః యథాస్మీయః ఇతి శేషః । తేనాధ్వనా మార్గేణ । తద్వదిత్యర్థః । వయమపి స్వీయా ఇత్యర్థః । తతః కిమిత్యత్రాహ త్వదితి । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యైకరసాభిమానసుభగైః । త్వద్దాస్యేత్యత్ర కైంకర్యే । ఏకరసో ముఖ్యప్రీతిః । త్వదభిమానేన భగవత్కైంకర్యేపి త్వత్కైంకర్యబుద్ధ్యేత్యర్థః । సుభగైశ్శోభనైః భావైరభిప్రాయైః । జామాతేతి జనక శ్రీవిష్ణుచిత్తయో రితి శేషః । మైథిలజనాభిప్రాయేణ జనకోక్తిః । అస్మదభిప్రాయేణ శ్రీవిష్ణుచిత్తోక్తిః। తవ దయిత ఇతి । భవతీ సంబంధదృష్ట్యా భవత్యా స్సంబంధజ్ఞానేన భూసత్తాయామితి ధాతోః లటశ్శతృశానచావితి శత్రాదేశే ఉగితశ్చేతి జీపి భవతీతి రూపం హరిం శ్రీరామం శ్రీరంగనాయకంచ । ఇహాముత్రచ లీలావిభూతౌ నిత్యవిభూతౌచ । పశ్యేమసదాదర్శినో భవేమ । ప్రతియామశరణం గచ్ఛేమ । పరీచారాన్ కింకరవృత్తీః । యామభజేమచ । ప్రహృష్యేమ ప్రకృష్టానందభాజో భవేమ । మైథిలజనః స్వప్రభుజనకజామాతేతి తవ ప్రియఇతిచ శ్రీరామం యథోపచరంతి తథా ప్రపన్నజనకూటస్థశ్శ్వశురత్వాత్ విష్ణుచిత్తజామాతేతి త్వత్ప్రియ ఇతిచ శ్రీరంగరాజం వయ ముపచరామ ఇతిభావః ॥ ౫౯॥

అథ; చంద్రమామనసోజాత ఇత్యుక్తరీత్యా శీతాశయేపి భగవతి యావత్కాలమవిచ్ఛిన్నమహాపరాధా నస్మానవలోక్య మనాజ్ఞాగ్రహాభిముఖం

మనః కుర్వతిసతి తదనుచితమితి తం తతః కర్మణో నివర్త్య వాత్సల్యాతిశ యాత్త్వమస్మాంత్స్వజనయసీత్యాహ॥ పితేతి॥ *

మూ॥ పితేవత్వత్ప్రేయాన్జనని పరిపూర్ణాగసిజనే హితస్రో
తోవృత్త్యా భవతిచ కదాచిత్కలుషధీః । కిమేతన్ని
ర్దోషః కఇహ జగతీతి త్వముచితైరుపాయై ర్విస్మార్య
స్వజనయసి మాతాతదసినః ॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః । త్వత్ప్రేయాన్ తవప్రియః శ్రీరంగరాజః । పరిపూర్ణాగసి సంపూర్ణాపరాధే । జనే చేతనవర్గే పితేవ పుత్రఇతిశేషః ।హిత స్రోతోవృత్త్యా తత్కాలాప్రియం పథ్యపర్యవసాయిచ హితం తదేవస్రోతః ప్రవాహః । తత్రవృత్త్యావర్తనేన హితైకపరత్వాదిత్యర్థః। యాచితోపి సదా మత్త్యై ర్నాహితంకారయేద్ధరిరిత్యుక్తేః । కదాచిత్కదాపి । సంతతిమను కూలఏవసన్ మహాపరాధదర్శనేన కదాపి । సమయే కలుషధీః కుపితమనాః భవతిచ భవత్యపి నతు కుపితమనస్త్వం తస్య నైజమితిభావః । తద్దర్శిన్యా శ్ర్రియోవ్యాపారమాహ కిమేతదితి । ఏతత్ ఇదం కాలుష్యం కిం కింనిబం ధనమ్ అనుచితమిత్యర్థః । అనుచితత్వముపపాదయతి నిర్దోషఇతి । ఇహదో షైకాశ్రయే జగతీలీలావిభూతౌ । నిర్దోషః కః । నకోపీత్యర్థః । ఏతద్విభూ తిసంబంధేన హేయప్రతిభటస్య తవాపి దోషఃప్రసజ్యేదితిభావః।అతో దోష దర్శనేన తవమనః కాలుష్యం నయుక్తమిత్యేవం ప్రకారేణ ఉచితైరపరాధ క్షమాపణయోగ్యైః ఉపాయైరాలోకాలాపనీవీశ్లథనాదిభిః విస్మార్య తస్య దోషాదర్శిత్వముపాద్యనః అస్మాన్ స్వజనయసి భగవతస్స్వత్వాభిమాన గో

చరాణ కరోషి; తత్ తస్మాత్కారణాత్ ప్రియైకపరతయేత్యర్థః। త్వం మాతాసిపితుర్హితపరత్వం మాతుః ప్రియపరత్వంచ సుప్రసిద్ధం యువయో ర్దృష్ట మితిభావః ॥ ॥౭౨॥

అవ; పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయచదుష్కృతాం । ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే॥ అన్యేషుచావతారేషు విష్ణోరేషా నపాయినీతి ప్రమాణద్వయో క్త ప్రకారేణ సంశ్రితరక్షణాయ శ్రీశ్రీశౌకృపా స్వాతంత్ర్యాభ్యాం హేతుభ్యాం లీలావిభూతావవతీర్య సుకుమారవపుర్గ్లపన విగహక్లేశాదికమనుభూతవన్తౌ; అత స్తత్కృపాస్వాతంత్ర్యేఽధిగీతి తద్విగ్రహ ప్రేమపారవశ్యాదాహ॥ నేతురితి॥ *

మూ॥ నేతుర్నిత్యసహాయినీ జననినస్త్రాతుంత్వమత్రాగతా

లోకేత్వన్మహిమావబోధబధిరే ప్రాప్తావిమర్దంబహు ।

క్లిష్టాగ్రావసుమాలతీమృదుపదం విశ్లిష్యవాసోవనే జా

తోధిక్కారుణికాస్థగిత్తు యువయో స్స్వాతంత్ర్యమత్య

ద్భుతమ్ ॥ ॥౭౩॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీః । నేతుర్నాయకస్య । నిత్యసహాయినీత్వం నః అస్మానకించనాన్ త్వత్ర లీలాసన్నిహితానాత్రాతుంరక్షితుం । త్వన్మహిమావబోధబధిరేత్వద్వైభవజ్ఞానశూన్యే । అత్ర లోకే లీలావిభూతౌ । ఆగతా సమవతీర్ణాసతీ । బహుఅధికం । విమర్దమాయాసం । ప్రాప్తాగతవతీ।ఆయాస ప్రాప్తిముపపాదయతి క్లిష్టమితి ।మాలతీమృదుజాతికుసుమ సుకుమారం।పదం పదద్వయం । గ్రావసుపాషాణేషు । క్లిష్టంక్లేశంప్రాప్తవత్ వనేవిశ్లిష్య విర

హం ప్రాప్యవాసోజాతః వర్తనం జాతం । నిత్యానపాయినోర్ద్వయోః పృథ
గ్వర్తనం జాతం । అత్యుత్క్రాంతమర్యాదాం । విగ్రహసౌకుమార్య విరో
ధినీం । యువయోః కరుణాం ప్రతి । ధిగస్తు నిందా భవతు । అశ్యంకుశం పూర్వ
వదర్థః । స్వాతంత్ర్యం చ ప్రతి । ధిగస్తు నిందా భవతు । తదుభయప్రయుక్తత్వా
ద్ద్వయోరేతాదృశక్లేశస్యేతి భావః సుకుమారభగవద్దివ్యమంగళవిగ్రహప్రే
మపారవశ్యాత్ ధిక్కరుణాం ధిక్స్వాతంత్ర్యమితి స్తోతుస్తదుభయనిందా
యుక్తైవేతి మంతవ్యమ్ ॥ ॥౭౩॥

అథ; సంశ్రితరక్షణోపయుక్తం శ్రీమత్స్వాధీనపతికాత్వమాహాధీతి ॥

మూ॥ అతిశయితవానబ్ధిం నాథో మమన్థ బబన్ధ తం హరధనుర
సౌవల్లీభఞ్జం బభఞ్జ చ మైథిలి । అపిదశముఖీం లూత్వా ర
క్షః కబన్ధమనర్తయత్కిమివన పతిః కర్తా త్వచ్చాటుచు
ఞ్చుమనోరథః ॥

వ్యా॥ హే మైథిలి సీతావతారాభిధానుసంధానేన శ్రీరంగనాయ
క్యాః మైథిలీతి సంబోధనం అసౌ నాథస్త్వత్ప్రియః । త్వచ్చాటుచుంచుమ
నోరథస్సన్ త్వచ్చాటునా త్వత్ప్రియాచరణేన విత్తసంపన్నో మనోరథో య
స్య సతథోక్తస్సన్ । తేన విత్తశ్చుంచుప్చణపావితి చుంచుప్ప్రత్యయః । అబ్ధి
మధి అబ్ధౌ । అధిశీఙ్స్థాసాం కర్మేతి సప్తమ్యర్థే ద్వితీయా । శయితవాన్
శయనం కృతవాన్ । త్వజ్జననభువన ప్రీత్యేతి భావః తమబ్ధిం మమన్థ మథితవాన్ ।
బబన్ధ చ సేతునా బద్ధవాంశ్చ । హరధనుశ్శివకోదండం । వల్లీభఞ్జం వల్లీమివ ।
ఉపమానార్థే ణముల్ప్రత్యయః. బభఞ్జ చ భఙ్గం కృతవాంశ్చ । దశముఖీం

దశానాం ముఖానాం సమాహారం దశాపి ముఖానీత్యర్థః । లూత్వాఛిత్వా శత్రుః కబంధం రావణశరీరం । అనర్తయదపి నర్తయితవాంశ్చ । అపిశ్చార్థః. రణరంగ ఇతి శేషః, సర్వత్రత్వల్లాఘాయేతియోజ్యం; అబ్ధిశయన తన్వధన హర ధనుర్భంజనాబ్ధిబంధనరక్షః కబంధనర్తనానాం క్రమేణ వక్తవ్యత్వేపి అత్యం తభక్తియుక్తానాం నైవశాస్త్రం నచ క్రమఇతి ప్రమాణానుసారేణ భక్త్యతి శయాదత్రక్రమో నానుసంహితః । నపరమిదమేవ । కింత్వశక్యమపికుర్యాది త్యాహకిమివేతి । పతిస్త్వత్ప్రియః । కిమివనకర్తాకింవానకుర్యాత్ ।ఇవశబ్దో వార్థః । అఘటితం సర్వమపి కుర్యాదేవేత్యర్థః । అతఏవోక్తంవానుమతా । యదిరామస్సముద్రాం తాంమేదినీం పరివర్తయేత్ । అస్యాహేతోర్విశాలా క్ష్యాయుక్తమిత్యేవమేమతిరితి।కర్తేతిడుకృఞ్ కరణ ఇతిధాతోః కర్తరిలుట్॥

అవతా; భగవత స్సర్వప్రకారవిభవోపి లక్ష్మీవిలాసలవానుభవేన పర్యాప్తఇత్యాహ॥ దశశతేతి॥ *

మూ॥ దశశతపాణిపాదవదనాక్షిముఖైరఖిలై రపినిజవైశ్వ
రూప్యవిభవైరనురూపగుణైః । అవతరణై రతైశ్చరస
యన్నిమితాకమలేక్షణచ నహివిభ్రమభ్రమిముఖే విని
మజ్జతితే॥ *

వ్యా॥ హేకమలే తే తవ । కమితా నాయకోహరిః। సహస్రశీర్షాపు రుషః । అనంతబాహూదరవక్త్రనేత్ర మితిశ్రుతిస్మృత్యుక్తిప్రకారేణ దశ శతాని సహస్రసంఖ్యాః । పాణయోహస్తాః । పాదాశ్చరణాః । వదనాని ముఖాని । అక్షీణినయనాని । ముఖాన్యాదీని । యేషాంతైస్తథోక్తైః । అను

రూపగుణైః త్వద్గుణానురూపైః। అఖిలైరన్యూనైః। నిజవైశ్వరూప్యవిభవైః। నిజంస్వకీయంనిత్యంవా। నిజంనిత్యేస్వకేత్రిష్విత్యమరః। విశ్వరూపమేవ వైశ్వరూప్యం। విశ్వరూపసంబంధివా। తస్యవిభవైరతిశయైరపి। అపిశ్చార్థః - అత్రైస్తద్భిన్నైరైర్వైశ్వరూప్యవిభవభిన్నైరిత్యర్థః। అవతరణైరాహ్వానుదేవాదిచాతుర్వ్యూహవిరించిగిరిశమధ్యవర్తివిష్ణూపేంద్ర మత్స్యకూర్మాదిరూపైశ్చ రసయత్ అనుభవత్ త్వద్విభ్రమమితిశేషః। క్వచనచక్వాపిసముద్రే। తుషారవదేకదేశఇత్యర్థః॥ విభ్రమభ్రమిముఖే విలాసావర్తగర్తేవిశతిమజ్జతి నిమగ్నోభవతి। వత్యేకదేశమపిప్రయాతీత్యర్థః। నిపూర్వాట్టుమస్జోశుద్ధావిత్యస్మాద్ధాతోస్సస్యజశ్త్వేనదత్వేశ్చుత్వే వినిమజ్జతీతి రూపమ్॥ ||౫౫||

అవ; శ్రియోదుగ్ధార్ణవ పరమపద శ్రీరంగేషు నిత్యవాసే హేతుమాహ॥ జననేతి॥ *

మూ॥ జననభవనప్రీత్యాదుగ్ధార్ణవంబహుమన్యసే జననిదయిత

ప్రేమ్ణాపుష్ణాసి తత్పరమమ్పదమ్। ఉదధిపరమవ్యో

మ్నోర్విస్మృత్యమాదృశరక్షణ క్షమమితిధియాభూయ

శ్శ్రీరఙ్గధామనిమోదసే॥ *

వ్యా॥ హేజనని శ్రీరంగేశ్వరి। జననభవనప్రీత్యా జన్మగృహప్రణయేన। దుగ్ధార్ణవం క్షీరాబ్ధిం। బహుమన్యసేమానయసి। తత్రవాసం విధత్సఇత్యర్థః। బహుపూర్వాద్దివాదిపఠితాన్మనుఅనబోధన ఇతిధాతోర్దివాదిభ్యశ్శ్యన్నితిశ్యన్ప్రత్యయే బహుమన్య సఇతి లణ్మధ్యమపురుషైకవచనం। తత్ ప్రసిద్ధం। తద్విష్ణోఃపరమంపదమితి। వేదాన్తవిదితం। పరమంపదం పరమవ్యోమదయిత। ప్రేమ్ణా ప్రియప్రీత్యాప్రియగృహప్రీత్యేత్యర్థః। పుష్ణాసిపోషయసి। తత్రసాన్నిధ్యంకురుష ఇత్యర్థః। పుషపుష్టావితి ధాతో

స్మై పదపఠితాత్ శ్నాప్రత్యయే పృష్ణాసీతి రూపం । ఉదధిపరమ వ్యోమ్నోః దుగ్ధార్ణవపరమపదయోః । విస్మృత్యవిస్మరణంకృత్వా । తత్రస్థానాం నిత్యసన్నిహితేయమితి బుద్ధిముత్పాద్యేత్యర్థః । అధీగన్ధదయేశాం కస్మృస్త్రీతి కర్తృక్లాపప్తీ । మాదృశరక్షణక్షమమితిధియా మాదృశాకించన పాలన యోగ్యమితిబుద్ధ్యా । భూయః పునరతిశయేనవా । శ్రీరంగధామని శ్రీరంగేనగరే దివ్యవిమానేవా । మోదసేమోదం భజసి । అత్ర సగార్ణవం బహుమన్యసే పరమపదం పృష్ణాసీత్యుక్త్యా శ్రీరంగధామని మోదస ఇత్యానందభజనోక్త్యా సంశ్రితరక్షణోపయుక్తత్వేవ శ్రీరంగధామ్న స్తదుభయతోప్యానందావహత్వ వ్యతిరేకో వ్యజ్యత ఇతి వ్యతిరేకాలంకారధ్వనిర్వాక్యగతో ద్రష్టవ్యః॥ ౨౬॥

అవ; అర్చావతారవిషయే మయాప్యుద్దేశత స్తవ । ఉక్తౌగుణానశక్యంతే వక్తుంవర్షశతైరపీత్యుక్తప్రకారేణ సర్వావతారాపేక్షయా శ్రియః శ్రీరంగధామన్యర్చావతారే సర్వగుణానామతిశయితత్వమాహ ॥ ఔదార్యేతి॥ ॥౨౬॥

మూ॥ ఔదార్యకారుణికతాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషుసర్వ
మతిశాయితమత్రమాతః । శ్రీరఙ్గధామ్నియదుతాస్యదు
దాహరన్తి సీతావతారముఖమేతదముష్యయోగ్యమ్॥ ౨౭॥

వ్యా॥ హేమాతః శ్రీరంగేశ్వరి । ఔదార్యకారుణిక తాశ్రితవత్సలత్వపూర్వేషు .. ఔదార్యం - స్వార్థనైరపేక్ష్యేణపరేష్టప్రాపకత్వం. కారుణికతా పరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం. ఆశ్రితవత్సలత్వమాశ్రితదోషభోగ్యత్వం. తానిపూర్వాణి ప్రధానాని యేషాం తేషుగుణేష్వితిశేషః సర్వంగుణజాతం శ్రీరంగధామ్ని శ్రీరంగనగరే దివ్యవిమానేవా । అత్రత్వదీయార్చావతారే । అతిశాయితం అతిశయంప్రాప్తంమాతర్మైథిలీత్యాదినా సీతావతారే క్షమాదయాద్యతిశయవర్ణనాదత్ర కథం తతోప్యతిశయ ఇత్యత్రాహ య

చుతేత్యాదినా । అన్యత్ అర్చావతారాదితరత్ । సీతావతారముఖం సీతావతార ప్రభృత్యవతారం । అతిశయిత గుణముదాహరంతీతి యదేతత్ అము ష్యార్చావతార సయోగ్యం అభ్యాసః। సర్వావతారేషు కారుణ్యాదిగుణవ్యసనేన సర్వగుణాతిశయవానయమర్చావతారః పరిణత ఇతిభావః॥ ॥౫౭॥

అవ; శ్రియోవాఙ్మనసాగోచరమౌదార్యం వర్ణయత్యైశ్వర్యమితి॥ *

మూ॥ ఐశ్వర్యమక్షరగతిం పరమంపదంవా కస్మైచిదఞ్జలి
భరంవహతే వితీర్య। అస్మైనకిఞ్చిదుచితం కృతమిత్యథాం
బ త్వంలజ్జసేకథయకోయముదారభావః॥ ౫౮

వ్యా॥ హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి। అంజలిభరం । అంజలిరేవకరతలయుగ ళయోజనమేవభరం । త్వదభిప్రాయేణ గురుతరభారం వహతే । నతుతదధిక తయాత్రకించిదస్తీతిభావః॥ కస్మైచిత్ కులగోత్రవృత్తి శూన్యాయజంతవే । ఐశ్వర్యమైహలౌకికంచ । అక్షరగతిం కైవల్యం । పరమంపదం పరమపురుషార్థలక్షణ భగవత్కైంకర్యంవా । వాశబ్దశ్చార్థః కైంకర్యఞ్చేత్యర్థః । అథ కార్త్స్న్యేన ! ప్రశ్నకార్త్స్న్యయస్త్వథో అథేత్యమరః॥ వితీర్యదత్వా। అస్మై అంజలిభరవాహినే। ఉచితం తద్భారవహనానుగుణం । కించిత్కిమపి। నకృతమితినోపకృతమితి త్వం లజ్జసే వ్రీడావినమ్రవదనాసి।ఓలజ్జీవ్రీడ ఇతిధాతోర్లడాత్మనేపద మధ్యమపురుషైకవచనం। అయముదారభావః కఃలోకవిలక్షణోవాచామగోచరవైభవశ్చేత్యర్థః॥ ॥౫౮॥

అవ; ఇతఃపరంశ్లోకద్వయేన స్వనైచ్యమనుసంధత్తే॥జ్ఞానేతి॥ *

మూ॥ జ్ఞానక్రియాభజనసమ్పదకిఞ్చనోహమిచ్ఛాధికారశక
నానుశయానభిజ్ఞః। ఆగంసిదేవియువయోరపి దుస్స
హాని బధ్నామి మూర్ఖచరితస్తవదుర్భరోస్మి॥ ౫౯

వ్యా॥ హే దేవి । అర్థీసమర్థోవిద్వానిత్యుక్తేచ్ఛాధికారశకనానుశయానభిజ్ఞః । ఇచ్ఛాపురుషార్థస్పృహా । అధికారేనియోజ్యత్వం శకనంకర్మానుష్ఠానసామర్థ్యం । అనుశయో విహితాకరణకృతానుతాపః । తేషామనభిజ్ఞః॥ అతఏవజ్ఞానక్రియాభజనసంపదకించనః । జ్ఞానం జ్ఞానయోగః । క్రియా కర్మయోగః । భజనే భక్తిప్రపత్తీ । తా ఏవసంపదైశ్వర్యం । తేనాకించనోదరిద్రోహం । యువయోరపిఅపరాధైకోపహారయోర్భవతోరపి । దుస్సహానిసోఢుమశక్యాని । ఆగాంసిభగవదపచార భాగవతాపచారా ఽసహ్యాపచారరూపాణి । బధ్నామి సమూహరూపేణర్జసందినోమి । న కేవలం తద్విషయానుకూల్యాభావః ప్రాతికూల్య పరిపూర్ణశ్చాస్మీత్యాశయః । తతః కిమిత్యత్రాహ మూర్ఖేతి । మూర్ఖచరితో బాలిశవ్యాపారః । ఇదంహేతు గర్భవిశేషణం మూర్ఖచరితత్వాదహం వాత్సల్యాతిశయభాజోపితవ । దుర్భరోస్మి సోఢుమశక్యోభవామి । రక్షణవిషయో నాస్మీత్యర్థః॥ ౫౯

అవ ; ఉక్తంనైచ్యమపిపూర్వాచార్యనైచ్యానుకరణమాత్రం నమనఃపూర్వకం తతోనిర్హేతుకకృపయైవత్వంశరణమసీత్యాహేతీతి.

శ్లో॥ ఇత్యుక్తికైతవశతేన విడమ్బయామి తానమ్బ సత్యవచసఃపురుషాన్పురాణాన్ । యద్వానమేభుజబలంతవపాదపద్మలాభేత్వమేవశరణం విధితఃకృతాసి॥ ౬౦

హేఅంబ శ్రీరంగేశ్వరి । ఇతిపూర్వోక్తప్రకారేణ ఏతత్సజాతీయతయావా । ఉక్తికైతవశతేన కపటనైచ్యవచన సహస్రేణ । తాన్భగవన్నిర్హేతుకకటాక్షైకలబ్ధ విశదతమజ్ఞానతయా ప్రసిద్ధాన్సత్యవచసో యథార్థవాచఃప్రామాణికానిత్యర్థఃపురాణాన్ పూర్వాచార్యాన్ । పరాంకుశపరకాల

యామున యతివరాదీన్ : విడంబయామ్యనుకరోమి । నధర్మనిష్ఠోస్మి, మనోవాక్కాయైః, సత్కర్మనై, నకిలకించన సంచినోమీత్యాదిభిః తన్నైచ్యానుసంధానవదహమపి నైచ్యానుసంధానం కరోమీత్యర్థః। పరాంకుశాదినైచ్యానుసదానం భాషాంతరత్వాన్న సూచితం తన్నైచ్యానుకరణమాత్రేణ మద్రక్షణం కార్యమిత్యాశయః । రక్షణే హేత్వంతరమాహాయద్వేతి । యద్వానోచేత్ । తవపాదపద్మలాభే త్వచ్చరణారవిందసంప్రాప్తౌ। మేభుజబలం న॥ మత్సామర్థ్యసాధ్యంకించిదపినాస్తి । కింతు విదితః త్వన్నిర్హేతుకకృపయా ఈశేశితవ్యసంబంధాదనిదం ప్రథమాదపీత్యుక్తనిరుపాధికేశేశితవ్యసంబంధనియతేర్వా । త్వమేవశరణముపాయః । కృతాసి । విధితః కుతోపీతిపాఠే సనిర్హేతుకాదిత్యర్థః । తదాశరణమిత్యనంతరమిత్యంశేషః । విధిశబ్దః కృపావాచిత్వేన శ్రీపరాంకుశైః ద్రవిడోపనిషత్పంచమశతకాద్యగాథా తృతీయచరణే ప్రయుక్తః వ్యాఖ్యాతశ్చ తథాః లిమథనదేశికైః॥

అవ ; దృష్టాదృష్టేష్టభేఅపి శ్రీముఖతః ప్రార్థయంస్తోత్రంపరిసమాపయతి। శ్రీరంగ ఇతి॥

మూ॥ శ్రీరఙ్గేశరదశ్శతం సహ సుహృద్వర్గేణ నిష్కణ్టకం
నిర్దుఃఖం సుసుఖఞ్చ దాస్యరసికాంభుక్త్వాసమృద్ధింపరామ్ । యుష్మత్పాదసరోరుహాన్తరరజస్స్యామత్వమమ్బాపితా సర్వఞ్చత్వమసిత్వమేవ భవసిస్వీకుర్వకస్మాత్కృపామ్ ॥   ౬౧

వా॥ హేశ్రీరంగేశ్వరి శ్రీరంగేదివ్యనగరే । శతంశరదఃశతాయుః పురుష ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణ శతమపివత్సరాన్। కాలాధ్వనోరత్యంతసంయోగే ద్వితీయా । సుహృద్వర్గేణ సహ పుత్రపౌత్రబంధుశిష్యప్రశిష్యాదిభిస్సమం । నిష్కంటకం నిరుపద్రవం । నిర్దుఃఖం దుఃఖానాస్పదం । సుసుఖంసుతరాంసౌ

ఖ్యం న యథా భవతి తథా దాస్యరసికాం త్వత్కైంకర్యరసజ్ఞాం । పరాం సర్వోత్కృష్టాం । సమృద్ధిం శ్రీరంగశ్రియం । భుక్త్వా అనుభూయ । ఏవం దృష్టిమాశాస్తే యుష్మదితి ॥ యుష్మత్పాదసరోరుహాన్తరరజః । యువయోః పాదపద్మ గర్భరేణుః । స్యామభవేయ । యుష్మచ్చరణకమలకైంకర్యైకభోగాభవేయేత్యర్థః । ఏవం శ్రియో దృష్టిప్రదానే హేతుమాహ త్వమిత్యాదినా । త్వమంబా త్వమేవ మాతా । త్వమేవ పితా త్వమేవ జనకః । ఆబ్రతిశో వాయుభక్ష ఇతివ త్త్వవిన్యవధారణగర్భః । త్వమేవ భవ ఇత్యుపరితనపదకారో వానుకృష్యతే । సర్వవిధోపి బంధుస్త్వమేవేత్యర్థః । నను మమ సర్వబంధుత్వేపి మత్ప్రీత్యుపాయానుష్ఠానే తవ కథం మత్ప్రీతిః కిం త్వత ఆహ సర్వమితి । త్వమేవనః అస్మాకం । సర్వమపి ధర్మమలౌకికశ్రేయస్సాధనం కర్మజ్ఞానభక్తిప్రపత్త్యాదికం భవ । స్యాద్ధర్మస్త్రియాం పుణ్యమిత్యమరః సర్వధర్మస్థానే పురుషకారతయా త్వమేవ స్థితా సిద్ధోపాయేన భగవతా మదిష్టం ప్రాపయేత్యాశయః । త్వయి గుణలేశాభావే కథం మమ తథాభావ ఇత్యత ఆహ స్వీకుర్విత్తి॥ అకస్మాత్కృపానిఘ్నా తుకదయా । స్వీకురు అంగీకురుష్వ । మద్గుణలవనిరీక్షణే కృపానిఘ్నే తుః తాన సిధ్యేదితి తదనపేక్షమేవ మాం రక్షేతి భావః ॥ ౬౧

ఇతి శ్రీవత్సకులతిలకస్య శ్రీమదహోబిలాచార్యతనయ తిరుమలాచార్యతనూభవస్య వాధూలభావనాచార్యచరణనళినచంచరీకస్య శ్రీమద్వాధూల శరణ్యాచార్య తనయ రామానుజాచార్య ప్రసన్న వేంకటాచార్య ప్రసాదలబ్ధ వేదాన్తయుగళ విజ్ఞాన వైశద్య కందాళ వీరరాఘవాచార్యస్య కృతిషు శ్రీగుణరత్నకోశవ్యాఖ్యానం సంపూర్ణమ్। ... .. *

వాధూలధుర్యవిబుధావలివర్ణ్యచర్యా రామానుజార్యకలితామృతకావ్యశిక్షః। శ్రీవీరరాఘవగురుర్వ్యశదీచకార శ్రీరఙ్గరాజరమణీగుణరత్నకోశమ్॥

సవ్యాఖ్యానః శ్రీగుణరత్నకోశస్సంపూర్ణః॥